

इन्द्रावती गाउँपालिका शिक्षा योजना

२०७८-२०८२

मस्यौदा

परिच्छेद : १ परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

१.१.१ अवधारणा

शिक्षा सामाजिक तथा आर्थिक विकासको आधार तथा बालबालिकाको नैसर्गिक अधिकार हो । धर्म, जात, वर्ग, समुदाय, लिङ्ग वा अन्य कुनै पनि आधारमा भेदभाव नगरी जुनसुकै परिस्थितिमा रहेका बालबालिकाहरूलाई शिक्षाको हक रहेको छ । नेपालको संविधान (२०७२) ले मौलिक हकको रूपमा निःशुल्क तथा अनिवार्य आधारभूत शिक्षा र निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा लगायत बालबालिकाको शिक्षाको अधिकार सुनिश्चित गरेको छ । नेपालको संविधान (२०७२), संयुक्त राष्ट्रसंघीय बालअधिकार महासन्धि (सन् १९८९), दिगो विकासका लक्ष्यहरू (सन् २०३०), विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम (२०७३), स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा ऐन २०७५, र राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ईन्द्रावती गाउँपालिकाको शिक्षा ऐन २०७५ हुन् ।

नेपालको संविधान

नेपालको संविधान (२०७२) को धारा १६ देखि ४८ सम्म मौलिक हक र कर्तव्य खण्ड अन्तर्गत धारा ३१ मा शिक्षा सम्बन्धी हकको व्यवस्था निम्नानुसार गरिएको छ ।

१. प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक हुनेछ ।
२. प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क हुनेछ ।
३. अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानून बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने हक हुनेछ ।
४. दृष्टिविहीन नागरिकलाई ब्रेललिपि तथा बहिरा र स्वर बोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता भएका नागरिकलाई साङ्केतिक भाषाको माध्यमबाट कानून बमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने हक हुनेछ ।
५. नेपालमा बसोवास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउनका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हक हुने छ ।

यसै गरी धारा ३९ मा बालबालिकाको हक अन्तर्गत निम्नानुसार व्यवस्था गरिएको छ । बालबालिकालाई परिवार र राज्यबाट शिक्षा तथा प्रारम्भिक बाल विकासको हक हुनेछ । त्यसैगरी भाग ४ राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति र दायित्व अन्तर्गत (ज) नागरिकका आधारभूत आवश्यकता सम्बन्धी नीतिमा,

१. शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राविधिक व्यवसायिक, सीपमुलक, रोजगारमूलक एवम् जनमुखी बनाउनु सक्षम, प्रतिस्पर्धी, नैतिकवान तथा राष्ट्रिय हितप्रति समर्पित जनशक्ति तयार गर्ने ।
२. शिक्षा क्षेत्रमा राज्यको लगानी अभिवृद्धि गर्दै शिक्षामा भएको निजी क्षेत्रको लगानीलाई नियमन र व्यवस्थापन गरी सेवामूलक बनाउने ।
३. उच्च शिक्षालाई सहज, गुणस्तरीय र पहुँच योग्य बनाई क्रमशः निःशुल्क बनाउनु लैजाने
४. नागरिकको व्यक्तित्व विकासका लागि सामुदायिक सूचना केन्द्र र पुस्तकालयको स्थापना र प्रवर्द्धन गर्ने ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को परिच्छेद ३ को दफा ११ मा गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकार अन्तर्गत (ज) मा आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा सम्बन्धी व्यवस्था तपसिल अनुसार उल्लेख गरिएको छ ।

आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा

१. प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, अभिभावक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा खुल्ला तथा वैकल्पिक निरन्तर सिकाइ, सामुदायिक सिकाइ र विशेष शिक्षा सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्यांकन र नियमन,
२. सामुदायिक, संस्थागत, गुठी र सहकारी विद्यालय स्थापना, अनुमति, सञ्चालन, व्यवस्थापननियमन,
३. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमको योजना तर्जुमा, सञ्चालन, अनुमति, अनुगमन, मुल्याङ्कन र नियमन,
४. मातृभाषामा शिक्षा दिने विद्यालयको अनुमति, अनुगमन तथा नियमन,
५. गाभिएका वा बन्द गरिएका विद्यालयहरूको सम्पत्ति व्यवस्थापन,
६. गाउँ तथा नगर शिक्षा समिति गठन तथा व्यवस्थापन,
७. विद्यालय व्यवस्थापन समिति गठन तथा व्यवस्थापन,
८. विद्यालयको नामाकरण,
९. सामुदायिक विद्यालयको जग्गाको स्वामित्व, सम्पत्तिको अभिलेख, संरक्षण र व्यवस्थापन
१०. विद्यालयको गुणस्तर अभिवृद्धि तथा पाठ्यसामग्रीको वितरण,
११. सामुदायिक विद्यालयको शिक्षक तथा कर्मचारीको दरबन्दी मिलान,
१२. विद्यालयको नक्सांकन, अनुमति, स्वीकृति, समायोजन तथा नियमन,
१३. सामुदायिक विद्यालयको शैक्षिक पूर्वाधार निर्माण, मर्मत सम्भार, सञ्चालन र व्यवस्थापन,
१४. आधारभूत तहको परीक्षा सञ्चालन, अनुगमन तथा व्यवस्थापन,
१५. विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धीको परीक्षण र व्यवस्थापन,
१६. निःशुल्क शिक्षा, विद्यार्थी प्रोत्साहन तथा छात्रवृत्तिको व्यवस्थापन,
१७. टयूसन, कोचिंग जस्ता विद्यालय बाहिर हुने अध्यापन सेवाको अनुमति तथा नियमन,
१८. स्थानीयस्तरको शैक्षिक ज्ञान, सीप र प्रविधिको संरक्षण, पर्वर्द्धन र स्तरीकरण,
१९. स्थानीय पुस्तकालय र वाचनालयको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन,
२०. माध्यमिक तहसम्मको शैक्षिक कार्यक्रमको समन्वय र नियमन,
२१. सामुदायिक विद्यालयलाई दिने अनुदान तथा सोको बजेट व्यवस्थापन, विद्यालयको आयव्ययको लेखा अनुशासन कायम, अनुगमन र नियमन,
२२. शिक्षण सिकाइ, शिक्षक र कर्मचारीको तालिम तथा क्षमता विकास,
२३. अतिरिक्त शैक्षिक क्रियाकलाप सञ्चालन आदि ।

पन्ध्रौ योजना (वि.सं. २०७६- २०८१) मा शिक्षा

मुलुकको उपलब्ध प्राकृतिक स्रोत, साधन र अन्य सम्भावनाहरूलाई मावन संसाधनको विकासले अवसर र समृद्धिमा परिणत गराउने भएकाले मावन संसाधनको विकासलाई राष्ट्रको मूल धनको रूपमा लिएको पाईन्छ। यिनै दृष्टिकोणका आधारमा हाल सम्म कार्यान्वयन भईसकेका १४ वटा विकास योजनाहरूले शिक्षालाई उच्च प्राथमिकता राखेको देखिन्छ। परिमाणस्वरूप हाल कार्यान्वयनमा रहेका पन्ध्रौ योजनाले २५ वर्षे दीर्घकालीन

सोच “समृद्ध नेपाल सुखी नेपाली सहित सम्मुनत, स्वाधीन र समाजवाद उन्मुख अर्थतन्त्र सहितको समान अवसर प्राप्त, स्वस्थ, शिक्षित, मर्यादित र उच्च जीवनस्तर भएका सुखी नागरिक नागरिक बसोबास गर्ने मुलुकको रूपमा रूपान्तरण गर्ने राष्ट्रिय सङ्कल्प लिएको छ (राष्ट्रिय योजना आयोग, २०७६) । नेपालले वि.सं. २०८७ सम्म दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्दै मध्यम आयस्तर भएको राष्ट्रमा स्तरोन्नती गर्न र वि.सं. २१०० सम्मा सम्मुनत राष्ट्रको स्तरमा पुऱ्याउन राखिएका दीर्घकालीन राष्ट्रिय लक्ष्य पुरा गर्न शिक्षाको अहम भुमिक रहेको छ।

समृद्धि	सुख
१. सर्वसुलभ आधुनिक पूर्वाधार एवम् सघन अन्तरगत आबद्धता	१. परिस्कृत तथा मर्यादित जीवन
२. मानव पूँजी निर्माण तथा सम्भावनाको पूर्ण उपयोग	२. सुरक्षित,सभ्य र न्यायपुर्ण समाज
३. उच्च र दिगो उत्पादन तथा उत्पादकत्व	३. स्वस्थ र सन्तुलित पर्यावरण
४. उच्च र समतामुलक राष्ट्रिय आय	४. सुशासन सबल लोकतन्त्र
	५. राष्ट्रिय एकता, सुरक्षा र सम्मान

स्रोत: राष्ट्रिय योजना आयोग, २०७६

सामाजिक आर्थिक रूपान्तरणका लागि मावन संसाधनको विकास गर्ने सोच सहित गुणस्तरीय शिक्षामार्फत सिर्जनशील,दक्ष,प्रतिस्पर्धा र नवप्रवर्तनशील र मानवस्रोतको विकास गर्ने लक्ष्य राखेको पन्ध्रौ योजनाले योजना अवधिमा शिक्षासम्बन्धि देहाय बमोजिमको उपलब्धीहरु हासिल हुने अपेक्षा राखेको छ:

- १५ वर्ष भन्दा माथिको साक्षरता दर ५८ बाट ९५ प्रतिशत पुगेको हुने।
- युवा साक्षरता दर ९२ बाट ९९ प्रतिशत पुगेको हुने।
- आधारभुत तहमा खुद भर्नादर ९३ बाट ९९ प्रतिशत पुगेको हुने।
- माध्यमिक तह (९ देखि १२) मा खुद भर्नादर ४६ बाट ६५ प्रतिशत पुगेको हुने।
- प्रारम्भिक बालविकासमा खुद भर्नादर शतप्रति पुगेको हुने।
- काम गर्ने उमेर समुहका प्राविधिक तथा व्यवसायिक क्षेत्रमा तालिम प्राप्त जनसंख्या ३१ बाट ५० प्रतिशत पुगेको हुने।
- मातृभाषामा पठनपाठन हुने विद्यालय सङ्ख्या २० प्रतिशतले वृद्धि भएको हुने।
- आधारभुत तहमा महिला शिक्षकको अनुपात कम्तीमा ५० प्रतिशत पुगेको हुने।
- माध्यमिक शिक्षामा अध्ययन गर्ने मध्ये ३० प्रतिशत प्राविधिक धारमा र १५ प्रतिशत विज्ञान विषय अध्ययन गरेका हुने।

- कक्षा ५, ८, १० र १२ मा विद्यार्थीको उपलब्धी परीक्ष भएको हुने ।

शिक्षामा नागरिकको पहुँच तथा राज्यको दायित्व सम्बन्धि व्यवस्था

नेपालको संविधानले शिक्षालाई मौलिक हकको रूपमा सुनिश्चित गरेको छ। ती संविधानले प्रदत्त गरेका मौलिक हकलाई व्यवहारमा कार्यान्वयन गरी सबै नागरिकले शिक्षा पाउने हकलाई सुनिश्चित गर्दै लोकतान्त्रीक मुल्य र मान्यतामा आधारित समाजवाद उन्मुख राष्ट्र निर्माणमा योगदान गर्ने सक्षम, प्रतिस्पर्धी, नागरिक उत्पादन गर्नु रहेको छ। नेपालको संवैधानिक व्यवस्था बमोजिम २०७५/०६/०२ प्रमाणिकरण भई कार्यान्वयनमा आएको यस ऐनको दफा ३ मा हरेका व्यक्तिको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारलाई सुनिश्चित गर्न देहायको व्यवस्था गरेको छ।

१. प्रत्येक नागरिकलाई गुणस्तरीय शिक्षामा समतामुलक पहुँचको अधिकार हुनेछ। शिक्षा प्राप्त गर्न कसैलाई कुनै पनि आधारमा भेदभाव गरिने छैन।
२. नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई मातृभाषामा शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार हुने छ।
३. प्रत्येक नागरिकलाई यो ऐन वा प्रचलित कानून बमोजिम साक्षर हुने, प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा तथा आधारभुत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा तथा उच्च शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार हुने छ।
४. शिक्षा प्राप्त गर्ने प्रत्येक नागरिकलाई यो ऐन वा प्रचलित कानून बमोजिम विद्यालय वा शिक्षण संस्थामा प्रवेश पाउने, अध्ययन गर्ने, अनुसन्धान गर्ने, परीक्षमा सहभागी हुने वा शैक्षिक प्रमाणपत्र प्राप्त गर्ने अधिकार हुने छ।
५. प्रत्येक निरक्षर नागरिकलाई तोकिए बमोजिम साक्षर हुने अधिकार हुने छ।
६. प्रत्येक नागरिकलाई प्रचलित कानून बमोजिमको शर्त तथा मापदण्ड पूरा गरी आफ्नो योग्यता, क्षमता तथा रुची अनुसार उच्च शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार हुने छ।
७. अपाङ्गता भएका नागरिकहरूलाई विशेष शिक्षाको माध्यमबाट समेत शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार हुने छ।
८. आर्थिक रूपले विपन्न, अपाङ्गता भएका र दलित नागरिकलाई निःशुल्क उच्च शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार हुने छ।
९. जनअन्दोलन, सशस्त्र संघर्ष, क्रान्तिका क्रममा जीवन उत्सर्ग गर्ने शहिद, वेपत्ता पारिएका व्यक्ति, द्वन्द्व पिडित, घाईते तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिका छोराछोरीहरूलाई तोकिए बमोजिम विशेष अवसर पाउने अधिकार हुने छ।
१०. प्रत्येक बालबालिकालाई प्रचलित कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिमको योग्यता प्राप्त शिक्षकबाट गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार हुने छ।

दिगो विकासका लक्ष्यहरू (२०१६-२०३०)

सन् २०३० सम्म विश्वमा निश्चित लक्ष्य हासिल गर्नका लागि १७ वटा दिगो विकासका लक्ष्यहरू निर्धारण गरेको छ। यी लक्ष्यहरूमध्ये ४ नं. दिगो विकासको लक्ष्यले शिक्षा सम्बन्धी दिगो विकासको लक्ष्य राखेको छ जसमा सन् २०३० सम्ममा सबैका लागि समावेशी तथा समानतामा आधारित गुणस्तरीय शिक्षाका साथै जीवनपर्यन्त सिकाइको सुनिश्चितता गर्ने कुराको उल्लेख गरेको छ।

ईन्द्रावती गाउँपालिका प्राकृतिक तथा भौगोलिक रूपमा अति संवेदनशील अवस्थामा रहेको छ । यस गाउँपालिकाको भूबनावट कमजोर धरातलमा रहेको हुदाँ वर्षेनि ठुलो मात्रामा जनधनको क्षति ब्वहोदै आएको छ यसमा पनि शिक्षा क्षेत्र प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रूपमा प्रभावित भैरहेको छ । यस विषयलाई पनि शिक्षा योजना निर्माणमा समेटनुपर्ने आवश्यकता छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, ईन्द्रावती गाउँपालिकाले लागु गरेको ईन्द्रावती गाउँपालिका शिक्षा ऐन २०७५ तथा गाउँपालिकाको पहिलो आवधिक योजनाले समेत शिक्षा योजना निर्माण गरि विद्यालय शिक्षा लाई सोहि अनुरूप कार्यान्वयनमा जाने विषय सुनिश्चित गरेको छ ।

१.१.२ सन्दर्भ र औचित्य :

नेपालको संविधान २०७२ ले देश संघिय गणतन्त्रात्मक राज्यव्यवस्थामा प्रवेश गरिसकेक पछि, देशमा तीन तहको सरकार क्रियाशशिल रहेका छन्। यी तीनै तहको सरकारको जिम्मेवारीमा शिक्षा क्षेत्रका अधिकार बाँडिएको छ। संविधानको अनुसुची ५ मा संघिय सरकारको क्षेत्रभित्र पर्ने अधिकारका बारेमा उल्लेख गरिएको छ भने अनुसुचीमा ६ मा प्रदेश सरकारको अधिकारको सुची उल्लेख गरेको छ र यसको अलवा आधारभुत तथा माध्यमिक शिक्षालाई संविधानको अनुसुची ८ ले स्थानीय तहको अधिकार भित्र राखेको देखिन्छ। यसै गरी अनुसुची ९ मा उल्लेखित संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहको साझा अधिकारको विषयमा उल्लेख गरेको छ ।

नेपालको संविधान २०७२ ले शिक्षालाई समानता, समावेशी शिक्षा तथा शिक्षालाई मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरेको छ। यी सिद्धान्तलाई व्यवहारिक रूपमा कार्यान्वय गर्न र जनतालाई शिक्षा अधिकार प्रदान गर्न शिक्षा सम्बन्धि विभिन्न नीति, नियम तथा ऐन बनेका छन्। निःशुःक तथा अनिवार्य आधारभुत शिक्षा ऐन २०७५ तथा यस सम्बन्धि नियमावली २०७७, राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ तथा बालबालिका ऐन २०७५ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ पनि कार्यान्वयनमा रहेका छन् । यी सबै ऐनले संविधानले प्रत्याभुत गरेको शिक्षाको मौलिक हकलाई कार्यान्वयन गर्न सहजीकरण गरेको छ ।

यसै गरी नेपाल सरकारले दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयन गर्न सहमति जनाएको अवस्था रहेको छ उक्त दिगो विकास लक्ष्यमा १७ वटा निर्धारण गरेको र लक्ष्य ४ शिक्षा सम्बन्धि सम्बन्धित छ । चाथो उद्देश्यमा सबैका लागि समावेशी तथा समतामुलक गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चिता तथा आजीवन सिकाईका अवसरहरुमा प्रोत्साहित गर्ने उद्देश्य राखेको छ । नेपाल सरकारले २५ वर्षे दीर्घकालीन दृष्टिकोण सहित पन्ध्रौ योजना २०७७/२०८७-२०८३/२०८३ तयारी गरी शिक्षाको विकासका लागि नीतिगत प्राथमिकता उल्लेख गरेको छ ।

स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७५ ले पनि स्थानीय तहले वार्षिक योजना र बजेट तर्जुमा गर्नु पूर्व स्थानीय तहको भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक तथा पुर्वाधार लगायतका क्षेत्रको यथार्थ स्थिति देखिने गरी वस्तुगत विवरण तयार वा अद्यावधिक व्यवस्था उल्लेख गरेको छ, उच्च स्तरिय राष्ट्रिय शिक्षा आयोग प्रतिवेदन २०७५ ले पनि स्थानीय आवश्यकतामा आधारितमा जोड दिई योजना बनाउन सुझाव दिइएको छ ।

संविधानले तोकेका क्षेत्र र अधिकारका आधारमा स्थानीय तहले ऐन, नीति नियम बनाई कार्यान्वयन गर्न सक्ने अधिकार रहेको छ। संविधानले प्रदत्त गरिका शिक्षा सम्बन्धि अधिकार तथा प्रचालन ऐन नियम कार्यान्वयन गर्नका लागि स्थानीय तहमा विभिन्न ऐन नीति नियम आवश्यक रहेको छ र यस नगरपालिकाले आवश्यक कानुन निर्माण गरेको छ । यसैगरी विद्यमान नीति नियमलाई व्यवहारिक कार्यान्वयन गर्नका लागि नगरपालिकामा

शिक्षा योजनाको आवश्यकता र महुसीकरण गरिएको हुदा साथै यस दश वर्षे शिक्षा योजना निर्माण गरिएको हो ।

ईन्द्रावती गाउँपालिकाको परिचय :

ईन्द्रावती नदिको किनारमा अवस्थित ईन्द्रावती गाउँपालिका प्राचिन कालमा भगवान ईन्द्रको मनोरम स्थलको रूपमा रहेको किम्बदन्ती अनुसार ईन्द्रावती नदिको नामबाट यस गाउँपालिकाको नाम रहन गएको पाईन्छ । तराईको हावापानी सँग मिल्दो जुल्दो ईन्द्रावती नदि तिरको फाँट देखि उच्च पहाडि भाग सम्म फैलिएको यस गाउँपालिका भौगोलिक, सामाजिक,साँस्कृतिक र धार्मिक विविधताले भरिपुर्ण रहेको छ । नेपाल सरकारको मिति २०७३।११।२२ गतेको निर्णय अनुसार साविकका सात वटा गा.वि.स हरु सिंपालकाभ्रे, कुञ्चोक, नवलपुर, बाँडेगाँउ, सिपापोखरे, भोटसिपा र भिमटार समेटेर ईन्द्रावती गाउँपालिका गठन गरिएको थियो ।

ईन्द्रावती गाउँपालिका नेपालको पछिल्लो प्रशासनिक विभाजन अनुसार बागमति प्रदेशमा पर्दछ । ईन्द्रावती गाउँपालिका भौगोलिक हिसावले ८५३४३५ देखि ८५४१३४ पुर्व देशान्तर सम्म र २७४२१९ देखि २७५२०३ उत्तरी आक्षांश सम्म फैलिएर ईन्द्रावती नदिको काखमा प्राकृतिक मनोरम संरचना सहित उच्च पहाडि क्षेत्रमा अवस्थित छ । १०५.११ वर्ग कि.मि.क्षेत्रफलमा फैलिएको यस ईन्द्रावती गाउँपालिकाको उत्तरमा पाँचपोखरी थाङपाल र जुगल गाउँपालिका, पश्चिम तर्फ मेलम्ची नगरपालिका, दक्षिणमा काभ्रेपलाञ्चोक जिल्ला र पश्चिममा चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका र जुगल गाउँपालिका रहेका छन् ।

यस गाउँपालिकामा जातिगत हिसावले तामाङ, ब्राम्हण, क्षेत्री, दनुवार, माभी, नेवार, कामि, दमाई र दशनामी लगायतका मानिसहरुको बसोबास रहेको छ । यस गाउँपालिकामा विभिन्न धार्मिक तथा एतिहासिक स्थानहरुमा वर्षेनी हजारौ आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरु तथा भक्तजनहरु भ्रमण गर्न आउँछन् । यस गाउँपालिका हुँदै बग्ने ईन्द्रावती नदिको वालुवा र गिट्टी गाउँपालिकाको वैकल्पिक आय श्रोत हो ।

यस गाउँपालिकामा प्रशस्त प्राकृतिक स्रोत साधनहरु रहेका छन् । विभिन्न प्रजातिका जडिबुटीहरु प्रकाष्ठ खाद्यान्न तथा नगदेवाली यहाँका प्रमुख स्रोतहरु हुन् । यस गाउँपालिकामा धान, मकै, गहुँ, कोदोका अतिरिक्त मास प्रशस्त मात्रामा उत्पादन हुन्छ ।

भौगोलिक अवस्थिति :

ईन्द्रावती गाउँपालिका समुन्द्र सतह बाट ६५४ देखि २८३५ मिटर सम्मको उचाईमा अवस्थित छ । भौगोलिक बनावटको दृष्टिकोणले यस गाउँपालिकालाई सामान्यतया ३ भागमा वर्गिकरण गर्न सकिन्छ ।

उच्च पहाडि तथा लेकाली भाग : २२६८ देखि २८३५ मि. सम्मको भागलाई उच्च पहाडी तथा लेकाली भागको रूपमा लिइएको छ । अग्ला चुचुराहरुको दक्षिणी भेगमा रहेको यस भागमा जाडो महिनामा निकै जाडो हुन्छ भने गर्मिमा वातावरण सामान्य रहन्छ । यो भेग खेतिपातीको लागि त्यति उपयुक्त नभएपनि यस क्षेत्रमा अलैचि , सुन्तला तथा अन्य किसिमका जडिबुटीहरु पाइन्छ ।

पहाडी प्रदेश : यो प्रदेश ११३४ देखि २२६८ मि सम्मको उचाईमा पर्दछ । यो भेगमा अनगिन्ती पहाडी चुचुराहरु रहेका छन् । जाडोमा त्यति जाडो नहुने र गर्मिमा त्यति गर्मि यस भेगमा खाद्यान्न उत्पादनको हिसावले राम्रो रहेको छ । यो भाग नेपालको मध्यपहाडी श्रृंखला अर्न्तगत पर्दछ । यो भुभाग खाद्यान्न तरकारी फलफूल उत्पादनको लागि ज्यादै उपयुक्त छ । जंगल र जलाधारको पर्याप्तता भएको यस गाउँपालिकामा साना ठुला गरी धेरै खोलानाला तथा नदिहरु रहेका छन् । यस गाउँपालिकाको प्रमुख जलाधार भनेको ईन्द्रावती नदी हो ।

यस गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफलको ६२.२८ वर्ग कि.मि. खेतिपातीका लागि उपयुक्त रहेको देखिन्छ । २५.९३ वर्ग कि.मि. जमिन जंगलले ढाकेको छ भने ३.४९ वर्ग कि.मि. जलक्षेत्रले ओगटेको छ । प्रमुख खाद्यान्नमा धान, गहुँ, मकै, कोदो, मास, मुसुरो, रहर, टोरी आदि हुन् । यस गाउँपालिकाको भूमि लाई भू(वनोट तथा भू(खलन जस्ता प्रवृत्तिका दृष्टिले हेर्दा यहाँको जमिनमा ७ देखि ५६ सम्मको भिरालोपन देखिन्छ ।

राजनैतिक तथा प्रशासनिक केन्द्र :

संघिय मामिला तथा स्थानिय विकास मन्त्रालयले तयार पारेको नमुना बमोजिम गठित गाउँपालिका नगरपालिका तथा विषेश संरक्षित वा स्वायत क्षेत्रको संख्या तथा सिमाना निर्धारण आयोगले मिति २०७३ पौष २२ गते पेश गरेको प्रतिवेदन अनुसार माननिय संघिय मामिला तथा स्थानिय विकास मन्त्रिको संयोजकत्वमा गठित समितिले मिति २०७३।१।२० गते पेश गरेको प्रतिवेदनको आधारमा नेपाल सरकारले मिति २०७३।१।२७ मा साविकका सिम्पालकाभ्रे, कुञ्चोक, नवलपुर, बाँडेगाँउ, सिपापोखरे, भोटसिपा र भिमटार गा.वि.स.लाई समेटेर १२ वटा वडाहरु कायम गरिएको हो । यसको केन्द्र वडा नं. ४ नवलपुरमा रहेको छ । हाल यहाँ विभिन्न प्रशासकिय भवनहरु निर्माण भैसकेको छ । ईन्द्रावती गाउँपालिकाको संरचना यस प्रकार रहेको छ ।

धार्मिक प्राकृतिक तथा पर्यटकिय महत्वका स्थलहरु :

विशिष्ट भौगोलिक संरचनाले सृजना गरेको हावापानी जनजीवन वनस्पति र वन्यजन्तु तथा सास्कृतिक विविधताको कारणले नेपाल विश्वमा नै एउटा पर्यटकिय गन्तव्यको रुपमा परिचित छ । पर्यटन हाम्रो लागि प्रकृतिले प्रदान गरेको वरदान हो । अत्यन्त रमणिय विश्वकै उच्च हिमश्रृंखलाहरु अनवरत बग्ने कञ्चन हिम नदिहरु भरना, ताल तलैयाहरु प्राकृतिक गुफाहरु प्राकृतिक विविधतायुक्त वन जंगल यहाँका अमुल्य निधिहरु हुन् ।

यहाँको सास्कृति, जाती तथा रहनसहन समेत पर्यटनका आकर्षक पक्षहरु हुन् । सम्पूर्ण पर्यटकिय सम्पत्तिको पूर्ण सदुपयोग गरेमा देशको आर्थिक समृद्धिमा उल्लेखनिय योगदान पुग्न गई देशको अर्थतन्त्रलाई सबल बनाउन सकिने निश्चित छ । तसर्थ पर्यटन नीति २०६५ ले मूलभूत रुपमा पर्यटन मार्फत स्वरोजगार श्रृजना गरि गरिबी निवारण मूर्त तथा अमूर्त सम्पदाको खोज अनुसन्धान, हवाई तथा स्थलमार्गको थप विकास र विस्तार गर्न पर्यटन पूर्वाधारलाई दिगो विकासको अवधारणा अनुरूप अगाडि बढाउने उद्देश्य लिएको छ ।

अनुपम प्राकृतिक सौन्दर्य प्रचुर जैविक विविधता, बहुजातिय, बहुभाषिक, बहुधर्म र सामाजिक विविधता एवं ईन्द्रावती गाउँपालिका हरियाली मनोरम दृष्य सेता हिमालको शिर अनि कलकल सुसाउदै बग्ने ईन्द्रावती काखमा रहेको छ । यस गाउँपालिकामा विषेश पर्यटकिय स्थलहरु नभएपनि गाउँको सुन्दर हरियाली एवं प्राकृतिक मनोरम दृष्य तथा केहि मठमन्दिर तथा गुम्बाहरु साथै विभिन्न जातजातिहरुको सास्कृति पर्यटक आकर्षणको कारकहरु हुन् ।

मुख्य चाडपर्वहरु धर्म संस्कृति :

परम्परागत साँस्कृतिमा आधारित असारे गीत, तिज गीत, देउसी भैलो, भ्याउरे भाका र दोहोरी गीत आदि यस गाउँपालिकामा सर्वाधिक लोकप्रिय छन् । वैशाख पुर्णिमा, ल्होसार, बुद्धपुर्णिमा, असार १५ मा दहि चिउरा खाने, साउने संक्रान्ती, नागपञ्चमी, ऋषि तर्पणी, वडा दशै, तिहार, माघे संक्रान्ती, फागु पुर्णिमा (होली), रामनवमी, ठुलो एकादसी, सिठ्ठी, म्हपूजा तथा माघि पर्वहरु विषेश महत्वका साथ यहाँका जन मानसले मनाउने मुख्य पर्वहरु हुन् । धार्मिक दृष्टिकोणले हेर्ने हो भने यस गाउँपालिकाका अधिकांश हिन्दु धर्मावलम्बी रहेका छन् ।

पछिल्लो जनगणना अनुसार यहाँको जनसंख्याको ६५ प्रतिशत हिन्दु धर्मावलम्बी रहेका छन् भने बौद्ध धर्म मान्नेहरु २६.१ प्रतिशत रहेका छन् । क्रिश्चियन धर्म मान्नेहरुको संख्या तुलनात्मक रुपमा कम रहेको देखिन्छ ।

ईन्द्रावती गाउँपालिकामा विभिन्न जाती, धर्म सम्प्रदाय र भेषभुषाका मानिसहरु बसोबास गर्दछन् । सबै जातजाती र सम्प्रदायको आ(आफ्नै धर्म सस्कृति र चालचलन तथा रितिरिवाज रहेका छन् । यहाँको भेषभुषालाई हेर्दा महिलाहरु साडि चोलो, कुर्ता सलवार तथा पुरुषहरुले कमिज सुरुवाल लगाउछन् । तर अहिलेको परिवेशमा सबै जातिका युवा युवतीहरुले पैन्ट, सर्ट, टिसर्ट, साडि, ब्लाउज लगाउछन् । गाउँपालिकामा रहेका तामाङ, नेवार, दनुवार, माझी, क्षेत्री तथा ब्राम्हणहरुको रहन सहन र सस्कृति भिन्न भिन्न प्रकारको पाइन्छ ।

मनविय चालचलन भाषा व्यवहार तथा जनजीवन निश्चित परम्पराबाट अमूर्त हिसावले निर्देशित हुन्छ । दैनिक व्यवहारहरु सञ्चालन गर्न मानिस परिवार र समाजको रुपमा बाँधिएको हुन्छ । विवाह परम्पराले नाता सम्बन्ध स्थापित गर्दछ र यसले परिवारको श्रृजना हुन्छ । जन्म, मृत्यु, विवाह, खानपान भेषभुषा, चाडपर्व भाषा रहन सहन आदि साँस्कृतिक विशेषता भित्र पर्दछन् । यी सभ्यता र संस्कृतिका आयामहरु मानिसको पहिचानका प्रमुख पक्षहरु हुन् । साँस्कृतिक गतिविधिहरुले मानिसलाई परिस्कृत जीवन जीउन मद्दत पुर्याउछ । यसले समाज लाई संगठित र गतिशिल तुल्याउछ । हिन्दु धर्मावलम्बी रहेको यस गाउँपालिकामा अपनाइने प्रमुख संस्कारहरु कुलपुजा, गोठपुजा, विवाह, व्रतबन्ध, न्वारन, काज क्रिया, वार्षिक काम, तिथि श्राद्ध, सोह्र श्राद्ध, औसी , पूर्णिमा, संक्रान्ती , सत्यनाराणको पुजा, एकाह, होमहोमादी, यज्ञ, सप्ताह, रुद्रिपाठ, मलमास, सुयै ग्रहण तथा चन्द्र ग्रहण आदि रहेका छन् । त्यस्तै बौद्ध धर्मावलम्बीहरुको म्हेम्हेख्याप्पा पुजा, चाम्राङपूजा, घेवा, छेवार, भाक्री, लामा वा विभिन्न तान्त्रिक क्रियाकलापहरु फिरफिरे गाड्नेलगायत विभिन्न संस्कार रहेका छन् । त्यस्तै क्रिश्चियनहरुको पनि आफ्नो धर्म अनुसारका विभिन्न संस्कारहरु गरिन्छ ।

आर्थिक अवस्था :

यस गाउँपालिकाको प्रमुख आयआर्जन कृषि रहेको छ । साथै वैदेशिक रोजगार पशुपालन घरेलु उद्योगहरु अन्य आय आर्जनको रुपमा रहेका छन् । त्यस्तै पसल, होटल, रेष्टुरेन्ट तथा सेवा जस्ता क्षेत्रमा पनि निर्भर रहेको देखिन्छ । केहि मानिसहरु मिल, फर्निचर उद्योग, कुखुरा पालन, पशुपालन लाई पनि आफ्नो व्यवसायको रुपमा अंगालेका छन् । खेतिपातिको हिसाबले धान, गहुँ, मकै , कोदो, आलु लगायतको उत्पादनका लागि प्रसिद्ध छ । त्यस्तै बदाम, सिमी, बोडी, भटमासको उत्पादन हुनुको साथै लप्सीको राम्रो उत्पादनका कारण अचार, माडा , तिचौरा बनाउने र बेच्ने चलन रहेको छ । यस गाउँपालिकामा दुध उत्पादन तथा बेचबिखन गर्ने तथा बनस्पति जन्य उत्पादनबाट डोको, नाडलो, थुन्से, डालो, कुच्चो चित्रा, भकारी, मान्द्रो जस्ता सामान उत्पादन तथा विक्री बितरण गरि जिविकोपार्जन गर्नेको संख्या पनि धेरै छन् ।

कृषि एवं बनस्पतिजन्य औद्योगिक कच्चा पदार्थको उपलब्धता गाउँपालिकामा अन्य उद्योगधन्दाको समेत विकास र विस्तारको सम्भावना रहेको छ । त्यसै गरी गाउँपालिकामा ठूलो मात्रामा रहेको बनजंगल तथा जैविक विविधताले गाउँपालिकाले आफ्नै गाउँमा रोजगारी सृजना गर्नका लागि सिपमूलक र आयमूलक शिक्षाको माध्यमबाट विभिन्न कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गर्न सकिन्छ । पशुपालन, मत्स्यपालन, मौरीपालन, पुष्प व्यवसाय, सिकर्मी, डकर्मी, तरकारी र फलफूल खेतिमा आधारित शिक्षालाई आधारमानी शैक्षिक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरेमा स्थानिय रोजगारीमा वृद्धि हुन सक्छ । यहाँ उत्पादित वस्तुलाई काठमाण्डौको बजार नजिक हुने हुनाले सजिलै बेचबिखन हुन सक्नु यसको अर्को फाइदा हो । यस गाउँपालिका भित्र बसोबास गर्ने अधिकांश मानिसहरुको आर्थिक अवस्था कमजोर भएको असर विद्यालय उमेरका बालबालिकामा परेको छ । यसको कारण

कतियय विद्यार्थीहरु घरायसी कामकाजमा लाग्नुपर्ने बाध्यताको कारण विद्यालयमा नियमित उपस्थित हुन नसक्ने अवस्था छ । यसका अतिरिक्त आर्थिक अभाव र देखासिकीका कारण सानै उमेरमा विवाह तथा विदेसिने र विचैमा पढाई छोडेर अन्य काममा लाग्न बाध्य भएको पाईन्छ ।

बैंक तथा बित्तिय संस्थाहरु :

गाउँपालिकामा उद्योग व्यापार लगायतका क्षेत्रमा लगानी गर्न स्थानिय स्तरका र राष्ट्रिय स्तरका बैंक तथा बित्तिय संस्थाहरु, विभिन्न सहकारी संस्थाहरु तथा विभिन्न समूहहरु मार्फत कर्जा लगानी हुने गरेको छ । त्यसैगरी गाउँपालिका बासीहरुसंग रहेको रकमलाई निक्षेपको रुपमा स्वीकार गरी बचत पनि गर्दै आएका छन् । गाउँपालिकामा आर्थिक एवं सामाजिक विकासको लागि यहाका बैंक तथा बित्तिय संस्थाहरुको महत्वपूर्ण भुमिका रहेको छ । ति संस्थाहरुले स्थानिय स्तरको बचतलाई गाउँपालिका बाहिर जानबाट रोकी स्थानिय क्षेत्रका विभिन्न आयमुलक कार्यमा लगानी गरिरहेका छन् । सहकारी संस्था प्रति जनताको अपनत्व बढि र प्रशासनिक भन्भट कम हुने भएकोले बित्तिय क्षेत्रमा जनताको पहुँच समेत बढेको छ ।

कृषि :

नेपालमा करिब ६३ प्रतिशत जनता आफ्नो जिविकोपार्जनको लागि कृषि पेशामा निर्भर रहेको छ । नेपालको कुल ग्राहास्थ उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान २९.३७ प्रतिशत रहेको छ । गाउँपालिकाको ठूलो क्षेत्रफल पहाडी भूभागले ओगटेको भएता पनि कुल क्षेत्रफलको ५९.२५ प्रतिशत जमिन कृषिका लागि उपयोगी रहेको छ । सामान्यतया: कृषि प्रणालीका मुख्य बालीहरुमा मकै, धान, गहुँ र कोदो आदि हुन् । त्यसै गरी दलहन बालीमा बोडी, मास, मुसुरो, केराउ, गहत, भटमास आदि उत्पादन हुने गर्दछ । तेलहन बालीमा तोरी,बदाम, तिल, रायो, सस्यु आदि उत्पादन गरिन्छ भने तरकारी खेतीमा आलु काउली फर्सी, लौका, सिमी, स्कुस घिरौला रायो, बन्दा, प्याज, भिण्डी, लसुन, बेसार लगायतका उत्पादन हुन्छ । फलफूलमा आँप, नास्पाती, हलुवाबेद, खुपानी आरु, अप्सी,केरा, अम्बा, सुन्तला, कागती ज्यामिर भोगटे आदि उत्पादन हुन्छ । गाउँपालिकामा सबैभन्दा ठूलो क्षेत्रफलमा खाद्यान्न दलहन र तरकारी बाली लगाइने गरेको छ भने तुलनात्मक रुपमा सानो क्षेत्रफलमा फलफूल बाली लगाइने गरेका छन् । स्थानिय उत्पादनको वृद्धि र विकास गर्न बजारिकरण तर्फ विशेष ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ भने कृषि पेशालाई प्रतिस्पर्धा, नाफामुलक, सम्मानजनक र व्यवसायिक रुपमा स्थापित गर्नुपर्ने चुनौतिको रुपमा रहेको छ । कृषि क्षेत्र आधुनिकिकरण नहुनु बजार व्यवस्थापनको अभाव सिंचाईको व्यवस्था नहुनु, नयाँ रोग, किरा र बाँदरको प्रकोपका कारण यस क्षेत्रबाट विमुख भैरहेका छन ।

यातायात

सडक भौतिक तथा सार्वजनिक पूर्वाधारको आधार वा माध्यम हो । यस गाउँपालिकामा सडकको सञ्जालको अवस्था त्यति सहज छैन । यहाँ करिब २ कि.मि. बाहेक अरु कालोपत्रे सडक छैन । इन्द्रावती नदि र भ्याडीखोला वारीपारी रहेको सडक सञ्जालले यस गाउँपालिकाको यातायात सम्पर्क स्थापित गरेको छ । यहाँका सडकहरु कच्ची भएको हुँदा वर्षायाममा सडक सञ्जालमा अवरोध ल्याउछ । यस गाउँपालिकाका अधिकांश वडाहरु सम्म कच्ची सडकले छोएको छ । गाउँपालिकाको केन्द्र नवलपुरबाट मेलम्ची, जिल्ला सदरमुकाम चौतारा र सिपाघाट हुँदै राजधानी काठमाण्डौ जाने सार्वजनिक यातायातका साधनहरु नियमित रुपमा हिउँद वर्षा नै सञ्चालनमा छन् । यस गाउँपालिकामा उत्पादित बस्तुहरु जिल्लाका अन्य क्षेत्रहरुमा र काठमाण्डौ र काभ्रे पलाञ्चोक जिल्लाका बजारमा सहजै पुगेका छन् । सबै वडा र वस्तीहरुमा सवारी साधन सहजै पुर्याउनका लागि केहि स्थानहरुमा पक्क पुल र सडकको स्तरोन्नति गर्न आवश्यक छ । अधिकांश माध्यमिक विद्यालयहरु सडकले

जोडेको छ । मेलम्चीबाट नवलपुर हुँदै चौतारा जोड्ने सडक , नवलपुर सिपाघाट सडक स्तरोन्नति गरी कालोपत्र गर्नु अति जरुरी देखिन्छ ।

नदि तथा खोलाहरु :

गाउँपालिकाको विभिन्न भौगोलिक क्षेत्र तथा वडाहरुमा फैलिएर रहेका नदिनाला तथा खोलाहरुले प्रशस्त मात्रामा जलभण्डार गर्नुका साथै विभिन्न किसिमका जलधार र पशुपन्छिहरुलाई सुरक्षित आश्रय स्थल दिईरहेको पाईन्छ । साथै त्यस्ता नदि र खोलाहरुबाट पशुपन्छिलाई पिउने पानी र किसानहरुले खेत बारीमा सिंचाईको लागि पानी प्रयोग गरेको पाईन्छ । मानव बस्तीको विकास र बसाईसराईको चापको साथै अनुत्पादक पशुहरुको अत्याधिक चरिचराउ र उपभोगले प्राकृतिक नदि र खोलाहरुमा भुक्षय भै पुरिने क्रम जारी छ । यस गाउँपालिकामा रहेका प्रमुख खोला तथा नदिहरुको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

विद्युत :

विद्युत तथा उर्जा दैनिक जीवन यापनको लागि मात्रै नभई विकासको लागि समेत अत्यावश्यक पूर्वाधार हो । यस गाउँपालिकाको अधिकांस घरमा विद्युतको पहुँच राम्रो देखिन्छ । साथै गाउँपालिकामा लघुविद्युत परियोजना समेत रहेको छ । कुल ६२११ घरधुरी मध्ये ५७०३ घरधुरीमा दैनिक बत्ति बाल्नको लागि विद्युतको प्रयोग भएको देखिन्छ । गाउँपालिकामा बत्ति बाल्न विद्युतको प्रयोग गर्ने घरधुरी संख्या ५७०३ रहेको छ भने ४६९ घरधुरी (७.५५ प्रतिशत) ले मट्टितेल , ४ (०.०६४ प्रतिशत) घरधुरीले सोलार, र २ (०.०६ प्रतिशत) ले गोबर ग्याँस लाई साधनको रूपमा प्रयोग गरेको पाइन्छ ।

जनसाङ्खिक अवस्था :

कुनै स्थानको जनसंख्या विकासको स्रोत र साधन दुबै भएकोले योजना तुर्जमा गर्दा यसको बनावटको विविध पक्षको अध्ययन र विश्लेषण हुनु आवश्यक हुन्छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस गाउँपालिकाको जनसंख्या २८५१६ रहेको छ । जसमध्ये पुरुष ४६.९१ प्रतिशत (१३३७६ जना) र महिला ५३.०९ प्रतिशत (१५१४१ जना) रहेको छ । सोही तथ्यांक अनुसार लैङ्गिक अनुपात प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या ८८.३४ प्रतिशत रहेको छ । कुल जनसंख्या मध्ये सबैभन्दा बढी तामाङ जाती ७४१४ जना (२६ प्रतिशत), दोश्रोमा ब्राम्हण (पहाडी) ४२८३ (१५.०२ प्रतिशत), र तेस्रोमा ४१८४ (१४.६७ प्रतिशत) रहेको छ । जनघनत्व प्रति वर्ग किलोमिटर २७१ रहेको छ । उमेर समूहको हिसावले कुल जनसंख्या मध्ये ५४.५८ प्रतिशत १५ देखि ५९ वर्ष उमेर समूहका , ३४.५५ प्रतिशत १४ वर्ष वा सो भन्दा कम उमेर समूहका, २३.९३ प्रतिशत ६० वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेर समूहका मानिसहरु रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा ६२११ घर परिवार रहेका छन् । २०६८ को जनगणना अनुसार यस गाउँपालिकाको कूल जनसंख्याको २.४२ (६९०) जना अपाङ्गता भएका मानिसहरु रहेका छन् । जसमध्ये पुरुष ३८० र ३१० जना महिला रहेका छन् । हाल गाउँपालिकामा प्रति परिवार औषत ४.५९ जना सदस्य रहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा ६ वर्ष र सो भन्दा माथिको साक्षरता दर ५८.७८ रहेका छ ।

१.१.३ शिक्षा क्षेत्रको समग्र विश्लेषण

विकासको प्रमुख आधारशिला शिक्षा नै हो । शिक्षाको माध्यमबाट व्यक्तिमा अन्तरनिहित प्रतिभाहरुको विकास हुनुका साथै समग्र समाज र राष्ट्र नै सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन सकिन्छ । सचेत अनुशासित तथा उत्पादनशिल कर्तव्यनिष्ठ जनशक्ति निर्माण गर्नको लागि शिक्षा क्षेत्रको सबैपरी भूमिका अनिवार्य रहन्छ । शिक्षाले ज्ञान र सिपको प्रयोगात्मक परिवर्तन ल्याउने पिछडिएको विपन्न र अभावग्रस्त वर्गको पक्षपोषण गर्न

अबोध बालबालिका एवं आवाज विहिनका पक्षमा रहेर देशलाई समृद्ध बनाउने परिकल्पना लाई साकार पार्नु पर्दछ। सामाजिक मानविय मूल्यमान्यता र आत्मविश्वास जस्ता आधारभूत समग्र पक्षको विकास गर्न सघाउनु नै गुणस्तरिय शिक्षाको विशेषता हो। यस्तो शिक्षामा विश्लेषणात्मक र मौलिक सोचको पर्याप्तता हुनु पर्दछ। निर्दिष्ट सिकाई मात्र स्तरियता होईन। आज व्यवहारिक परिवर्तन श्रम संगको अवस्था जीवन उपयोगी खोज अनुसन्धान देश र संस्कृति प्रति प्रेम नैतिक जिम्मेवारी रोजगारीको अवसर, मौलिक रुपमा विज्ञानको उपयोग गर्न स्तरिय शिक्षाको आवश्यकता छ। नेपालको संविधान २०७२को भाग ३ को धारा ३१ मा शिक्षा सम्बन्धि मौलिक हकको व्यवस्था गरिएको छ।

सामाजिक एवं मानव विकासको एक महत्वपूर्ण आयामको रुपमा रहेका शिक्षा क्षेत्रमा ईन्द्रावती गाउँपालिका सिन्धुपाल्चोक जिल्लाका अन्य गाउँपालिकाको तुलनामा केहि अगाडि रहेको देखिन्छ। जनगणना २०६८ अनुसार यस गाउँपालिकाको साक्षरता दर ६८.३० प्रतिशत (नेपालको ६५.०९) रहेको छ। गाउँपालिकामा पुरुष साक्षरता दर ८१.५७ प्रतिशत र महिलाको ५८.५४ प्रतिशत रहेको छ। पुरुष र महिलाको दरमा लगभग २२.९४ प्रतिशत फरक देखिन्छ।

यस गाउँपालिकामा कुल जनसंख्याको स्थिति वर्णन गर्नु पर्दा सबै भन्दा बढि साक्षरता दर बढि भएको वडा नं. ६ मा ६५.१९ प्रतिशत रहेको छ। जसमध्ये पुरुष साक्षरता दर ७५.८५ प्रतिशत र महिला साक्षरता दर ५५.६७ प्रतिशत रहेको छ। त्यसै गरी सबै भन्दा कम साक्षरता दर वडा नं. १ रहेको छ। जसमध्ये पुरुषको साक्षरता दर ५१.०६ प्रतिशत र महिलाको साक्षरता दर ३७.४८ प्रतिशत रहेको छ।

यस गाउँपालिकामा विभिन्न शैक्षिक तह उतिर्ण गरेका जनशक्ति रहेका छन्। जसमा ६३८, (४१.१ प्रतिशत) स्कुल नगएका, ७५९५ जना (४८.९७ प्रतिशत) प्राथमिक तह, ८२४८ जना (२१.१६ प्रतिशत) नि.मा.वि. तह, १४३० जना (९.२१ प्रतिशत) मा.वि. तह , ८६३ (५.५६ प्रतिशत) एस.एल.सी. तह , ४५२ जना (२.९१) प्रतिशत प्रमाण पत्र तह, १०५ (०.६८ प्रतिशत) स्नातक तह, ३७ जना (०.२४ प्रतिशत) स्नाकोत्तर तह र सो भन्दा बढि अध्ययन गरेको देखिन्छ। भने १०३४ जना (६.६८ प्रतिशत) ले अनौपचारिक शिक्षा हासिल गरेको देखिन्छ।

विषयगत शैक्षिक जनशक्ति विवरण

जनगणना २०६८ को तथ्यांक अनुसार यस गाउँपालिकामा विभिन्न संकायहरुमा अध्ययन गरेको छ। जस अनुसार यस गाउँपालिकामा सबै भन्दा बढि मानविकी र कला संकायमा अध्ययन गर्नेको संख्या १५१ जना २५.४२ प्रतिशत रहेको छ भने दोश्रोमा शिक्षा विषय लिएर अध्ययन गर्नेको संख्या १९७ जना ३३.१६ प्रतिशत , तेस्रोमा व्यापार प्रशासन विषय लिएर अध्ययन गर्नेको संख्या २८ जना (४.७१ प्रतिशत) रहेको छ भने विज्ञान विषय लिएर अध्ययन गर्नेको संख्या १२ (२.०२ प्रतिशत) रहेको छ। स्वास्थ्य, ईन्जीनियरिङ, निमाण, कृषि,वन र मत्स्य , सामाजिक व्यवहारिक विज्ञान गणितिय तथ्यांक विषय लिएर अध्ययन गर्नेको संख्या अत्यन्त कम रहेको देखिन्छ। भने १६० जना (२६.९७ प्रतिशत) उल्लेख नभएको देखिन्छ।

उमेर समुह अनुसार जनसंख्या र विद्यालय गैरहेको जनसंख्या

३ वर्ष देखि ४ वर्ष समूहका बालबालिकाको संख्या मध्ये

५ वर्ष देखि १२ वर्ष उमेर समूहका बालबालिकाको संख्या ९७.४२ प्रतिशत विद्यालय गैरहेको देखिन्छ। भने २.५८ प्रतिशत विद्यालय नगएको देखिन्छ। त्यसै गरी १३ वर्ष देखि १४ वर्ष उमेर समूहका जनसंख्याको ९३.५२

प्रतिशत विद्यालय गएको र ६.४८ प्रतिशत नगएको देखिन्छ । त्यसै गरी १५ वर्ष देखि १७ वर्ष उमेर समूहका जनसंख्या मध्ये ७६.९२ प्रतिशत विद्यालय गएको देखिन्छ भने २३.०८ प्रतिशत विद्यालय नगएको देखिन्छ ।

गाउँपालिकामा रहेको शिक्षण संस्थाको विवरण

क. शैक्षिक पूर्वाधार तथा सेवा

विकासको प्रमुख आधारशिला शिक्षा नै हो । शिक्षाको माध्यमबाट व्यक्ति अन्तर निहित प्रतिभाहरुको विकास हुन गई समग्र समाज र राष्ट्रमा नै सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन सकिन्छ भने सर्वमान्य सिद्धान्त रहि आएको छ । सचेत अनुशासित तथा उत्पादनशिल जनशक्ति निर्माण गर्नका लागि शिक्षा क्षेत्रमा नै सर्वोपरी भूमिका रहन्छ । गाउँपालिकामा शिक्षा क्षेत्रमा धेरै प्रयास भएता पनि अपेक्षित उपलब्धी हासिल हुन सकेको छैन । तथापि योजनाबद्ध रूपमा शैक्षिक पूर्वाधार एवं सेवा विस्तार गर्ने प्रयास भने हुँदै आएको छ । योजना निर्माणमा गरिवि निवारण तथा चौतर्फी विकासका लागि शिक्षा क्षेत्रलाई मानव संसाधन विकासको एक शसक्त माध्यमको रूपमा नीतिगत रूपमा अवलम्बन गरिएको छ । स्थानिय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ लागु भएपछि स्थानिय सरकारको रूपमा गाउँपालिकाको समग्र विकासको निम्ती गाउँपालिका लाई नयाँ र गहन जिम्मेवारीहरु थपिँदै आएको छ ।

शिक्षा क्षेत्रको परिसुचकलाई त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमबाट निर्धारण गर्न सकिन्छ । यसै अनुरूप यस गाउँपालिकामा आर्थिक वर्ष २०७८।०७९ सम्म सञ्चालन भैरहेका विभिन्न तहका शैक्षिक संस्था हरुको विवरण तालिकामा दिईएको छ । गाउँपालिकामा पठनपाठनका लागि सामुदायिक बालविकास केन्द्र ८ वटा , आधारभूत तहको विद्यालय ३९ र माध्यमिक विद्यालयको संख्या १२ वटा गरी जम्मा ५९ वटा सामुदायिक शिक्षण संस्थाहरु रहेका छन् ।

विद्यालय शिक्षाका मुख्य क्षेत्रका मुख्य चुनौतीहरु

- सबै बालबालिकाहरुलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालबिकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गर्न प्रारम्भिक बालबिकास तथा शिक्षा केन्द्रको समायोजन तथा पुनर्वितरण गरि मापदण्ड अनुसार सञ्चालन गर्ने,
- प्रारम्भिक बालबिकास शिक्षा चार वर्षका बालबालिकाहरुका लागि लक्षित गरि सञ्चालन गरिने कार्यक्रम भए पनि चार वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिकाहरु पनि सहभागी हुनु,
- नक्साङ्कनका आधारमा विद्यालयको स्थापना, समायोजन तथा पुनर्वितरण गरी सबै विद्यालय शिक्षामा बालबालिकाको पहुँच र सहभागिताको सुनिश्चित गर्ने,
- सबै विद्यालयहरुको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरणमा सुधार ल्याई विद्यालयलाई बालमैत्री बनाउने,
- आधारभूत तहको शिक्षालाई अनिवार्य तथा निःशुल्क र माध्यमिक तहको शिक्षालाई निःशुल्क गरी गुणस्तरीय सिकाई सुनिश्चित गर्न आवश्यक स्रोत व्यवस्था र संरचना तथा क्षमता विकास गर्ने,
- विद्यालय शिक्षाको पहुँच, सहभागिता र उपलब्धिमा प्रदेशगत, सामाजिक सांस्कृतिक परिवेश आर्थिक अवस्था लगायतमा आधारित भिन्नताहरु कायम रहनु,

- व्यवहारकुशल सिपहरुलाई विद्यालय शिक्षाको प्रारम्भिक कक्षादेखि माध्यमिक तहसम्म नै एकिकृत गर्ने र सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग आबद्ध गर्न पाठ्यक्रम तथा सिकाइ क्रियाकलापमा सुधार गरी विद्यालय शिक्षाको सान्दर्भिकता बढाउने,
- पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीलाई सान्दर्भिक बनाउने, शिक्षक विकास तथा तयारीलाई प्रभावकारी बनाउने, शिक्षक सहायता प्रणालीको व्यवस्था र शिक्षण सिकाइ तथा मुल्याङ्कन पद्धतिमा सुधार गरी विद्यालय शिक्षाको सान्दर्भिकता, गुणस्तर र शिक्षा पद्धतिको कार्यकुशलता वृद्धि गर्ने,
- माध्यमिक तहमा व्यवसायिक तथा प्राविधिक शिक्षाका लागि उपयुक्त संरचना तथा कार्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन गर्ने,
- सुचना तथा सञ्चार लगायतका प्रक्रियामा शिक्षक तथा विद्यार्थीको पहुँच विस्तार र सिकाइमा प्रभावकारी ढङ्गले प्रयोग गर्ने,
- विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने,
- बालवालिकाको पोषणको अवस्था तथा स्वास्थ्यमा सुधार गर्न दिवा खाजालगायत सरसफाइ तथा स्वच्छता, आधारभूत स्वास्थ्य तथा पोषण सेवा तथा शिक्षा विद्यालयमार्फत प्रदान गर्ने,
- छात्रवृत्ति तथा अन्य सहायता प्रणालीलाई गरिब, सुबिधाबिहिन, कठिन परिस्थितिमा रहेका र अपाङ्गता भएका बालवालिकाहरुलाई विद्यालयमा भर्ना हुन, निरन्तरता दिन र सिकाइमा सहभागि भई उपलब्धि सुधारमा सहयोग हुने गरी व्यवस्थापन गर्ने,
- विद्यालयलाई भय, बिभेद र दुःखबहारमुक्त बनाई विविधताअनुकूल, समावेशी र समतामुलक बनाउने,
- साक्षरता निरन्तर शिक्षा र जिवनपर्यन्त सिकाइको अवसरमा वृद्धि गर्ने र विद्यालयमा नियमित उपस्थित भइ शिक्षा निरन्तर गर्न नसक्ने तथा बढी उमेर भएका व्याक्तिका लागि वैकल्पिक सिकाइको प्रबन्ध गर्ने,
- संघीय संरचना बमोजिम सरकारका सबै तह र निकायमा शिक्षाको शासकीय प्रबन्धलाई थप सुदृढ बनाउदै नतिजामुखि व्यवस्थापन तथा सुशासन प्रवर्द्धन गर्न संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारबिच समन्वयात्मक कार्यढाँचा र उत्तरदायित्व प्रणालीलाई प्रभावकारी र सुदृढ गर्ने,
- सार्वजनिक विद्यालयको सिकाइप्रति अभिभावकको आकर्षण तथा विश्वास कायम गर्ने।

शिक्षाकाक्षेत्रका मुख्य अवसरहरु

- उल्लेखित चुनौतिहरु समाधान गरी विद्यालय शिक्षाको विकासका लागि सहयोगि हुने निम्नलिखित अवसरहरु उपलब्ध हुनेछन्।
- विगत केहि दशकदेखि विद्यालय शिक्षाको पहुँच, गुणस्तर र समता विकासका लागि सञ्चालन भएका कार्यक्रमहरुले विकास गरेका संरचना तथा क्षमता पुर्वाधारका रूपमा रहन सक्ने,
- आधारभूत तहमा निःशुल्क तथा अनिवार्य र माध्यमिक तहमा निःशुल्क शिक्षाका लागि संवैधानिक, कानुनी तथा नीतिगत आधार तयार भएको,
- दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिका लागि बहुपक्षिय तथा द्विपक्षीय सहकार्य तथा सहयोगको प्रतिबद्धता रहेको,
- शिक्षामा सरकारको लगानी वृद्धिका लागि राजनीतिक रूपमा सहमति देखिएको,

- लामो समयदेखि सरकार तथा विकास साझेदारहरुबिच सहयोग परिचालन र कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि शिक्षा क्षेत्रको क्षेत्रगत सहयोगको ढाँचाको विकास तथा कार्यान्वयन भइरहेको,
- संघीय संरचनामा विद्यालय शिक्षाको विकास र शासकीय तथा व्यवस्थापकीय प्रबन्धका लागि स्थानीय तहलाई जिम्मेवार बनाई तीनै तहका सरकारको सहकार्य तथा समन्वयको स्वरूप प्रारम्भ भएको र तीनै तहबाट लगानी हुन सक्ने व्यवस्था रहेको,
- विद्यालय शिक्षाका लागि आवश्यक केहि संरचना तथा क्षमता विद्यमान रहेकोले यसमा सुधार तथा परिमार्जन मात्र गर्दा यस योजनाको कार्यान्वयनमा उपयोग गर्न सकिने,
- राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ विकास भई कार्यान्वयन प्रारम्भ भएको,
- विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण तथा विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण गर्ने पद्धति विकास भएकाले यसका नतिजाहरुले प्रमाणमा आधारित सुधारका लागि सहयोग गर्ने,
- सार्वजनिक शिक्षाको विकास तथा गुणस्तर सुधारका लागि सहयोगी तथा सकारात्मक जनमत रहेको,
- यस योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट सार्वजनिक शिक्षाप्रतिको विश्वास तथा आकर्षण बढ्न सहयोग पुग्न सक्ने।

१.१.४ ईन्द्रावती गाउँ शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया

अध्यक्षको अध्यक्षतामा सल्लाहकार समिति गठन

सामाजिक विकास समितिको संयोजकको संयोजकत्वमा योजना कार्यदल गठन

शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ प्रमुखको संयोजकत्वमा परामर्शदाता समूहको गठन

शिक्षा अधिकृतको संयोजकत्वमा विषयगत योजना मस्यौदा लेखन कार्यदल गठन।

परिच्छेद २: गाउँपालिकाको नयाँ शिक्षा क्षेत्र योजना

परिच्छेद एकमा उल्लेख गरिएको यस गाउँपालिकाको शैक्षिक परिवेशको समीक्षा सहित उठान गरिएको मुख्य चुनौती तथा अवसर र सम्भावनाहरुले नेपालको विद्यालय शिक्षाको आगामी ५ वर्षको मार्ग पहिचानाको लागि आधार सिर्जना गरेका छन्। यही सन्दर्भलाई दृष्टिगत गरी यस विद्यालय क्षेत्र योजनाको माध्यमबाट अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभुत शिक्षा, निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा र सर्वसुलभ, निरन्तर निरन्तर शिक्षा तथा जीवनर्यन्त सिकाईमा नेपालले वि.सं. २०८७ सम्मा प्राप्त गर्ने उपलब्धीहरुलाई समेटेने गरी यस परिच्छेदमा योजना सोच, दूरदृष्टि, उद्देश्यहरु रणनीतिहरु तथा प्रमुख उपलब्धी प्रस्तुत गरिएको छ।

२.१ सन्दर्भ तथा औचित्य

२.२ दीर्घकालीन राष्ट्रिय सोच

आर्थिक तथा सामाजिक रुपान्तरणको माध्यमबाट न्यायपूर्ण समाजको विकास सहित नेपाललाई समृद्ध र नेपालीलाई सुखी बनाउने ।

२.३ स्थानीय तहको शिक्षा योजनाको दीर्घकालीन सोच : गाउँपालिकाको प्रतिवद्धता समावेशी ,समतामुलक र गुणस्तरिय शिक्षा ।

२.४ लक्ष्य

माध्यमिक तह सम्मका बालबालिकाहरु लाई विद्यालयमा शिक्षामा पहुँच सुनिश्चिता गरि गुणस्तरिय शिक्षा प्रदान गर्ने ।

२.५ उद्देश्य

यस योजनाको समग्र उद्देश्य गुणस्तरीय विद्यालय शिक्षा अधिकारका रुपमा स्थापित गरी सबैका लागि सहज पहुँच,सहभागीता र निरन्तरको सुनिश्चिता सहित समता र समावेशीता प्रबर्द्धन गर्ने रहेको छ । यो समग्र उद्देश्यको विस्तृतीकरण गरी यस योजनाका निम्नलिखित उद्देश्यहरु निर्धारण गरिएको छ:

१. मातृभाषाको माध्यमबाट आधारभूत तहका बालबालिकालाई शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्नु
२. माध्यमिक तहको शिक्षालाई दक्ष जनशक्ति निर्माणको आधारशिला तयार गर्नु ।
३. सबै बालबालिकाहरुको लागि गुणस्तरीय शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गर्नु ।
४. अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षामा पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गरि गुणस्तर अभिवृद्धि गर्नु ।
५. पुर्व प्रारम्भिक तथा आधारभूत तहको सबै बालबालिकाको शिक्षामा पहुँच तथा गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चित गर्नु ।
६. माध्यमिक तहको शिक्षा निःशुल्क गरी सबै बालबालिकाको शिक्षामा प्राविधिक तथा व्यवसायीक शिक्षामा पहुँच सुनिश्चिता गर्नु ।

२.६ रणनीति

माथि उल्लेखित उद्देश्यहरु प्राप्त गर्नका लागि विभिन्न रणनीतिहरु तय गरिएको छ । तय गरिएका उद्देश्य प्राप्त गर्न प्राथमिकतामा आधारित रही तपशिल बमोजिमका रणनीतिहरु अवलम्बन गरिनेछ ।

१. प्रचलित ऐन तथा कानूनबमोजिम प्रारम्भिक बालविकासको रणनीतिक योजना तयारी गरी लागु गरिनेछ ।
२. एक वडामा एक नमुना बालविकास केन्द्रको अवधारणा कार्यान्वयन गरिनेछ ।

३. संघीय कानून र मापदण्ड बमोजिम नक्साङ्कनको आधारमा विद्यालयको स्थापना, समायोजन तथा पुनर्वितरण गरी सबै बालबालिकाको पहुँच तथा सहभागिताको सुनिश्चित गरिने छ।
४. नमूना विद्यालयको अवधारणा कार्यान्वयन गरिने छ। त्यसका लागि प्रचलित ऐन, कानूनबमोजिम स्थानीयतहले नमूना विद्यालयको कार्यविधि बनाई लागु गरिने छ।
६. आधारभूत तहको शिक्षालाई अनिवार्य तथा निःशुल्क र माध्यमिक तहको शिक्षालाई निःशुल्क गरी सबै बालबालिकाको शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गरिने छ।
७. संघ तथा प्रदेश सरकारको समन्वय तथा सहजीकरणमा स्थानीय सरकारले विद्यालयको भौतिक पूर्वाधारलाई प्राथमिकताको आधारमा वितरण गरिनेछ।
८. स्थानीय परिवेश, आवश्यकता, सामाजिक संस्कृति अनुरूप स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी लागु गरिनेछ।
९. विद्यालयको नेतृत्व विकास, पारदर्शिता, जवाफदेहिता कायम गर्न विद्यालय सरोकारवालाको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ।
१०. बालबालिकाको स्वास्थ्य, सरसफाइका लागि स्थानीय गैरसरकारी तथा शिक्षा सरोकारवालासँग समन्वय र सहकार्य गरी विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम लागु गरिनेछ। साथै संघिय तथा प्रदेशको सहयोग तथा सहकार्यमा विद्यालयमा दिवा खाजाको व्यवस्था मिलाइनेछ।
११. **Public Private Partnership** को अवधारण लागु गरिनेछ। निजी क्षेत्रको स्रोतलाई शिक्षा क्षेत्रको गुणस्तर वृद्धिका लागि उपयोग गरिनेछ।
१२. प्रत्येक वडाको अग्रणी विद्यालयलाई शैक्षिक सम्पर्क विद्यालयको रूपमा कायम गरिनेछ।
१३. शिक्षकको शैक्षिक क्षमता अभिवृद्धि गर्न समय समयमा शिक्षक तथा विद्यालय कर्मचारीहरूलाई तालिम कार्यशालाहरू संचालन गरिनेछन्।
१४. विशेष शिक्षा आवश्यकता भएका बालबालिकाहरूका लागि विशेष कक्षा संचालन गरिनेछ।
१५. विपन्न तथा जेहेन्दार विद्यार्थीको पहिचना गरी छात्रवृत्ति, शैक्षिक सामग्री उपलब्ध गराई उनीहरूको शैक्षिक निरन्तरतामा जोड दिइने छ।
१६. कार्य सम्पादनका आधारमा प्रत्येक वर्ष प्रत्येक तहको एक जना शिक्षकलाई उत्कृष्ट शिक्षक छनौट गरी पुरस्कृत गरिने छ।
१७. रणनीतिक योजना कार्यान्वयनको अवस्था मापन गरी आवधिक प्रतिवेदन तयार गर्न पालिका स्तरमा अनुगमन मुल्यांकन तथा प्रतिवेदन समिति गठन गरिने छ।
१८. शिक्षकको पेशागत सहयोग र विद्यालय सुपरिवेक्षण कार्यका लागि पालिका स्तरमा विज्ञ समुह, साथी समुह, रोस्टर, समुह गठन गरि परिचालन गरिने छ।
१९. सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरी सामाजिक परिचालनका कार्यक्रममा सहभागी गराइने छ।

२०. बालबालिकाको पठन सिप शैक्षिक उपलब्धी वृद्धि गर्न समुदाय स्तरमा शैक्षिक गतिविधी संचालन गरिने छ।
२१. विद्यार्थीहरूमा राष्ट्र तथा समाजप्रति उत्तरदायित्वबोध गर्नका लागि अनिवार्य रूपमा विद्यार्थीहरूलाई स्काउट, रेडक्रस जस्ता मानविय कार्य र गतिविधीमा संलग्न गराइने छ।
२२. शिक्षक नियुक्ति व्यवस्थापन र सेवा सर्त सम्बन्धिको निश्चित मापदण्ड तयार पारी लागु गरिनेछ।
२३. विद्यालयको सहयोग अनुदान वितरण गर्दा एभचायकबलअभ चवकभम अनुदान प्रणाली लागु गरिने छ।
२४. विद्यार्थीहरूलाई खेल, योगाभ्यास र सहक्रियाकलाप संचालनका लागि वडा स्तरमा आधुनिक प्रविधीसहितका खेलमैदान निर्माणमा जोड दिइने छ।
२५. स्थानिय स्तरमा उपलब्ध शैक्षिक सामग्री निर्माण र प्रयोगमा जोड दिइने छ।
२६. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको पहुँच विस्तार गरिनेछ।
२७. शिक्षाको गुणस्तर सुधारका लागि सहकार्य, सहअस्तित्वको अवधारण अनुरूप निति निर्माण, स्रोतको बाडफाँड तथा लगानीका लागि संघ, प्रदेशर स्थानीय तहहरुबिच सहकार्य गरिनेछ।
२८. अनुदानमा आधारित तलब भत्तामा कार्यरत शिक्षकहरूलाई सेवाबाट बहिर्गमन हुँदा उपदान उपलब्ध गराउन शिक्षक उपदान कोषको व्यवस्था गरिनेछ।
२९. आधारभूत तह ९१/५० का बालबालिकाहरूको सिकाई स्तर सुधार गर्न केही विद्यालयमा परीक्षणको रूपमा आंशिकरदिवाकालिन आवासीय कक्षा सञ्चालन गरिनेछ।
३०. शिक्षकका तथा विद्यार्थीका लागि आवासीय भवनहरू निर्माण गरिनेछ।

२.७ प्रमुख उपलब्धि सूचकहरू

क्र.सं.	सूचकहरू	आधारवर्षको (२०७८) को अवस्था	लक्ष्य	
			२०८२	२०८७
१. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा				
१.१	कुल भर्नादर चार वर्षका बालबालिकाको भर्ना अनुपात			
१.२	न्युनत योग्यता पुगेका शिक्षक प्रतिशत			
१.३	आधारभूत तालिम प्राप्त शिक्षक प्रतिशत			
१.४	कक्षा १ का नवप्रवेशी मध्ये प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभव प्राप्त बालबालिकाको प्रतिशत			

२. आधारभुत शिक्षा				
२.१	कक्षा १ मा कुल प्रवेशदर			
२.२	कक्षा १ मा खुद प्रवेशदर			
२.३	कक्षा १ देखि ५ कुल भर्नादर			
२.४	कक्षा १ देखि ५ खुद भर्नादर			
२.५	कक्षा १ देखि ८ कुल भर्नादर			
२.६	कक्षा १ देखि ८ खुद भर्नादर			
२.७	कक्षा १ देखि ८ खुद भर्नादरमा लैङ्गिक समता सुचाकाङ्क			
२.८	कक्षा ८ मा टिकाउ दर			
२.९	आधारभुतशिक्षाको तह पुरा गर्ने दर			
२.१०	५-१२वर्ष उमेर विद्यालयबाहिर रहेका बालबालिकाको प्रतिशत			
३. माध्यमिक शिक्षा				
३.१	कुल भर्नादर कक्षा ९ र १०			
३.२	खुद भर्नादर कक्षा ९ र १०			
३.३	कुल भर्नादर कक्षा ९ देखि १२			
३.४	खुद भर्नादर कक्षा ९ देखि १२			
३.५	कुल भर्नादर कक्षा ११ र १२			
३.६	खुद भर्नादर कक्षा ११ देखि १२			
३.७	कक्षा १० सम्मको टिकाउ दर			
३.८	कक्षा १२ सम्मको टिकाउ दर			
३.९	कक्षा १ देखि १२ मा खुद भर्नाका आधारमा लैङ्गिक समता सुचाकाङ्क			
४. अनौपचारिक शिक्षा तथा निरन्तर सिकाई				

४.१	५ वर्ष माथिको साक्षरता दर			
४.२	१५-२४ वर्षको साक्षरता दर			
४.३	१५वर्ष भन्दा माथिको साक्षरता दर			
५. महिला शिक्षक प्रतिशत				
५.१	आधारभूत तह			
५.२	माध्यमिक तह			
६	प्राथमिकता प्राप्त न्युनतम सक्षमता PMEC पुरा गरेका विद्यालय प्रतिशत			

परिच्छेद : ३ शिक्षाका उपक्षेत्रहरु

३.१ प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा

३.१.१ परिचय:

प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा विद्यालय जाने उमेर पूर्वका बालबालिकाहरुको सर्वाङ्गीण विकासमा सहयोग गरी आधारभूत शिक्षाका लागि तयार गराउने कार्यक्रम हो । सर्वाङ्गीण विकास अन्तरगत बालबालिकाहरुको शारीरिक, मानसिक तथा बौद्धिक, सामाजिक र संवेगात्मक विकास पर्दछन् । कुनै एक पक्षको विकास कमजोर हुँदा व्यक्तिको व्यक्तित्व विकासमा बाधा पर्ने सक्ने भएकाले बालबालिकाका उल्लेखित सबै पक्षको विकासमा ध्यान दिनु आवश्यक छ। त्यसैले प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमले बालबालिकाहरुलाई लेखपढ गराउने वा अक्षर तथा अंक चिनाउने कार्यमा जोड दिने भन्दा बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासमा सहयोग गर्नका साथै आधारभूत शिक्षाको लागि तयार गराउनु सहयोग गर्नुपर्छ । प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमहरु विभिन्न समय अवधिमा सञ्चालन गर्ने प्रचलन भए पनि चार वर्ष उमेर पुगेका बालबालिकाका लागि एक वर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गरिने कुरा नेपालको निःशुल्क तथा अनिवार्य, इन्द्रावती शिक्षा ऐन २०७५ तथा राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ मा उल्लेख भएको छ । नेपालको पन्ध्रौं योजनामा पनि सोही व्यवस्था गरिएको सन्दर्भमा र दिगो विकास लक्ष्य सन् २०१६-२०३० को लक्ष्य ४, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ का साथै नेपालको संविधान २०७२ को धारा ३९, रा.पा. प्रा. २०७६ लाई समेत आधार मानी यस शिक्षा योजनामा पनि एकवर्षे बाल विकास शिक्षा कार्यक्रम समावेश गरिएको छ । सरकारी तथा गैरसरकारी संस्था, स्थानीय सरकार, समुदाय, निजी क्षेत्र र विद्यालयहरुको सहयोगले नेपालमा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रम विस्तारमा महत्वपूर्ण उपलब्धि हासिल भएको छ। प्रारम्भिक बालविकास

तथा शिक्षा कार्यक्रमको कार्यान्वयनबाट हासिल गरिएका अनुभवले यस कार्यक्रमको विस्तार गर्ने र सेवालाई सीमान्तकृत तथा पछाडि परेका समुदायको पहुँचसम्म पुर्याउने रणनीति विकास तथा गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने कार्यमा मार्ग प्रशस्त गरेका छन् ।

यस इन्द्रावती गाउँपालिकाको विद्यालय क्षेत्रको योजनाको यस खण्डमा इन्द्रावती गाउँपालिकामा प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा कार्यक्रमको वर्तमान अवस्था विश्लेषणका आधारमा चुनौतीहरु पहिचान गरिएको छ। उक्त चुनौतीहरुको सामना गरी प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमको स्वरूप तयार पार्ने क्रममा यस योजना अवधिका लागि प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमको उद्देश्य, रणनीतिहरु, कार्यक्रम कार्यान्वयनका प्रमुख नतिजा र योजनाका प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरु समावेश गरिएको छ। इन्द्रावती गाउँपालिका अन्तर्गतका लक्षित सबै बालबालिकाहरुलाई बालविकास केन्द्रसम्म सहज र सुरक्षित पहुँचको व्यवस्था गर्ने नै प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको रणनीति रहेको छ।

३.१.२ वर्तमान अवस्था :

हाल इन्द्रावती गाउँपालिकाभित्र सञ्चालित प्रारम्भिक बालविकास कक्षाहरुको अवस्था :

क. विद्यालयमा सञ्चालित प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरु :

क्र.स.	संघिय अनुदानमा सञ्चालित	गा.पा.अनुदानमा सञ्चालित	जम्मा
१.	३६	५	४१

ख.सामुदायमा सञ्चालित बालविकास केन्द्रहरु :

क्र.स.	संघिय अनुदानमा सञ्चालित	गा.पा.अनुदानमा सञ्चालित	जम्मा	
१.	५	३	८	

इन्द्रावती गाउँपालिकाको बालविकास केन्द्रमा हाल सहभागी कूल विद्यार्थी संख्या : ६४२

क्र.स.	विवरण	संख्या	प्रतिशत	कै.
१.	छात्रा	३३६	५२.३३	
२.	छात्र	३०६	४७.६७	
	जम्मा	६४२	१००	

ग. इन्द्रावती गाउँपालिकाको प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको खुद भर्नादर :

घ. कक्षा १ मा बालविकास कक्षाको अनुभव सहितको भर्नादर : ९५%

ङ. बालविकास शिक्षिकाहरुको संख्या : ५४ जना

च. बालविकास केन्द्रमा कार्यरत महिला शिक्षिका प्रतिशत : १००%

हाल यस इन्द्रावती गाउँपालिकामा प्रारम्भिक बालविकास कक्षाहरुको अनुमति र बालविकास शिक्षिकाहरुको नियुक्ति समेत गाउँपालिका मार्फत हुदै आएको छ ।

यस इन्द्रावती गाउँपालिका अन्तर्गत सञ्चालित प्रारम्भिक बालविकास कक्षाहरुको शैक्षिक सुधारका लागि निम्न लिखित चुनौतीहरु पहिचान गरी समाधानका रणनीतिहरु अवलम्बन गरिनेछन्।

चुनौतीहरु:

- बालविकास केन्द्रहरुमा बालमैत्री वातावरण सृजना गर्नु ।
- बालविकास केन्द्रहरुमा शैक्षिक सिकाई सामग्रीहरुको निर्माण, उपलब्धता, व्यवस्थापन, र प्रयोगको सुनिश्चित गर्नु ।
- समुदायमा सञ्चालित बालविकास केन्द्रहरुमा व्यवस्थित कक्षाकोठा तथा शौचालयको व्यवस्थापन गर्नु ।

- बालविकास शिक्षिकाहरुको न्युन पारिश्रमिकको बावजुद पनि कार्यदक्षतामा कमी हुन नदिनु ।
- बालविकास शिक्षिकाहरुलाई उपयुक्त तालिमको अवसर प्रदान गर्नु ।
- बालविकास कक्षाहरुमा उपयुक्त पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक तथा सिकाई सन्दर्भ सामग्रीहरुको उपलब्ध गराउनु ।
- बालविकास केन्द्रको लागि न्यूनतम मापदण्ड पुरा गराउनु ।
- बालविकास केन्द्र प्रति अभिभावकको अपनत्व वृद्धि गराउनु ।
- बालविकास केन्द्रमा मापदण्डमा तोकिएको संख्यामा विद्यार्थी संख्या वृद्धि गर्नु ।

अवसरहरु:

- विद्यार्थी संख्या अनुसार बालविकास केन्द्रको संख्या पर्याप्त हुनु ।
- बालविकास केन्द्रका शिक्षकहरुको लागि न्युन मात्रामा पुर्नताजगी तालिम प्रदान गरिनु ।
- प्रदेश सरकारबाट बालविकास केन्द्रलाई प्रत्येक वर्ष रु. १३,००० का दरले प्रोत्साहन रकम प्रदान गर्नु साथै गाउँपालिकाबाट मासिक रु.३५००/- का दरले प्रोत्साहन भत्ता उपलब्ध गराउनु ।
- बालविकास केन्द्रलाई भौतिक व्यवस्थापन र सिकाई सामग्री व्यवस्थापनका लागि निश्चित रकम उपलब्ध गराउनु ।
- बालविकास शिक्षिकाहरुको न्यूनतम योग्यता शिक्षाशास्त्रमा १२ कक्षा उत्तिर्ण हुने व्यवस्था हुनु ।

३.१.३ लक्ष्य:

बालबालिकाको मानसिक, संवेगात्मक, सामाजिक विकास तथा उनीहरुलाई आधारभूत शिक्षाका लागि आधारभूत तह कक्षा १ मा भर्ना हुनका लागि न्यूनतम आधारभूत ज्ञान सीप र अनुभव समेत हासिल गराई तयार गर्नु ।

३.१.४ उद्देश्यहरु:

- चार वर्ष उमेरका बालबालिकाहरुको सर्वाङ्गीण विकास र आधारभूत शिक्षाको तयारीका लागि प्रारम्भिक बालविकास सेवामा पहुँच बढाउनु ।
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका सेवाहरुमा गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु ।
- सबै बालबालिकाहरुलाई प्रारम्भिकशिक्षाको अनुभवसहितकक्षा १ मा भर्ना गर्नु ।
- बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासकोलागि अभिभावकको सक्रियता तथा सहभागीतमा वृद्धि गर्नु ।

३.१.५ रणनीतितथा कार्यनितिहरु:

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none"> ➤ बालविकास केन्द्रको नक्साङ्कन, पुर्नवतरण गरी आवश्यकतानुसार केन्द्रको विस्तार गरिने छ । 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ वस्तुस्थितिको अध्ययन गरी आवश्यकतानुसार केन्द्रहरु फेरबदल तथा थपघट गरिने।
<ul style="list-style-type: none"> ➤ नमुना बालविकास केन्द्र निर्माण गर्न कार्ययोजना तयार गरि लागु गरिने छ र आगमि ५ वर्षभित्रमा कम्तिमा १ वडा १ नमुना बालविकास केन्द्र विकास गरिने छ । 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ गाउँपालिकाभित्रका बालविकास केन्द्रहरुमध्ये प्रत्येक वडामा १ नमुना बालविकास केन्द्र छनौट गरि कार्ययोजना निर्माण गरिने र नमुनाको रुपमा विकास गरिने ।
<ul style="list-style-type: none"> ➤ बालविकास केन्द्रका शिक्षकहरुका लागि बालमैत्री तथा मन्टेश्वरी तालिम कार्यक्रम संचालन गरिने छन् । 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ तालिम प्रदान गर्नका लागि आवश्यक जनशक्ति तयार पार्ने र चरणबद्ध रुपमा बालमैत्री तथा मन्टेश्वरी तालिम प्रदान गर्ने ।
<ul style="list-style-type: none"> ➤ बालविकास केन्द्रको भर्ना दर वृद्धि गर्न सघन भर्ना अभियान कार्यक्रम संचालन गरिने छ । 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
<ul style="list-style-type: none"> ➤ बालविकास केन्द्र तथा शिक्षकहरुका लागि प्रोत्साहन कार्यक्रमहरु संचालन गरिने छ । 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ गाउँपालिकाले मापदण्ड तयार पारी केन्द्र तथा शिक्षकहरुलाई प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने।
<ul style="list-style-type: none"> ➤ बालविकासकेन्द्रका लागि पाठ्यक्रममा आधारित रहि स्थानिय शैक्षिक सामग्री निर्माणमा जोड दिइने छ । 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ पाठ्यक्रम प्रबोधिकरण तथा स्थानीय समाग्रीको प्रयोग गरी शैक्षिक सामाग्री निर्माण तथा व्यवस्थापन गर्ने ।

<p>➤ कक्षाकोठाको सिकाई प्रभावकारी बनाउन सिकाई कुना स्थापनाका गरी शैक्षिक सामग्री तथा सन्दर्भ सामग्रीको व्यवस्था मिलाईनेछ ।</p>	<p>➤ कक्षाकोठाको बसाइ व्यवस्थापन तथा सन्दर्भ सामग्री व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम सञ्चलन गर्ने र बुक कर्नर स्थापना गर्ने ।</p>
<p>➤ अभिभावकको क्षमता अभिवृद्धि गरी बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास गर्न सहभागिता बढाईनेछन ।</p>	<p>➤ अभिभावक शिक्षा प्रदान गरी सचेतना वृद्धि गर्ने।</p>

३.१.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा तार्किक ढाँचा

उपलब्धि	नतिजा	सूचकहरू	कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य	पुस्त्याँडका आधारहरू
<ul style="list-style-type: none"> बालविकास केन्द्रमा बालबालिकाको पहुँचमा वृद्धि गर्ने। 	<ul style="list-style-type: none"> उमेर समुहका शतप्रतिशत बालबालिका भर्ना भएको। सघन भर्ना अभियान संचालन भएको आवश्यकतानुसार विद्यालयमा आधारित बालविकास कक्षाको वितरण बालविकासको अनुभव सहितका बालबालिकाहरूको कक्षा १ मा भर्नाको भएको। आवश्यकतानुसार नमुना बालविकास केन्द्रको सञ्चालन। 	<ul style="list-style-type: none"> कुल भर्नादर बालविकासको वितरण बालविकास अनुभव सहितका बालबालिका कक्षा १ मा भर्ना भएको 	<ul style="list-style-type: none"> भर्ना अभियान प्रारम्भिक बालविकास तथा नक्साङ्कन गरी पुनर्वितरण गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> करिब ६ हजार बालबालिकाले बालविकास शिक्षा प्राप्त गर्ने। बालविकास केन्द्रका सम्पूर्ण शिक्षकहरू बालमैत्री तथा मन्देश्वरी तालिम प्राप्त हुने। बालविकास केन्द्रको व्यवस्थित पुनर्वितरण 	<ul style="list-style-type: none"> केन्द्र अनुगमन प्रतिवेदन, क्षेत्र प्रतिवेदन, सामाजिक परीक्षण
<ul style="list-style-type: none"> बालविकास केन्द्रको गुणस्तर बृद्धि। 	<ul style="list-style-type: none"> बालविकास केन्द्रमा बालमैत्री बसाई व्यवस्थापन सामग्री व्यवस्थापन मापदण्ड बमोजिमको शिक्षण तथा व्यवस्थापन। नमुना बालविकास केन्द्रहरू स्थापना तथा विकास भएको बालबालिकाको संवेगात्मक तथा शैक्षिक विकास गरी गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्ने। 	<ul style="list-style-type: none"> कक्षाकोठा व्यवस्थापन सिकाईका ६ कुनाहरू स्थापना। बालमैत्री वातावरणमा जोड दिने शिक्षकहरूको न्युनतम शैक्षिक योग्यता प्राप्त सिकाई उपलब्धी मापन बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास 	<ul style="list-style-type: none"> बालमैत्री बसाई व्यवस्थापन शिक्षक तालिम सामग्री व्यवस्थापन तथा प्रयोग 	<ul style="list-style-type: none"> सबै केन्द्रहरूमा व्यवस्थित बसाईका लागि आवश्यक सामग्री वितरण सबै शिक्षकहरूको न्युनतम शैक्षिक योग्यता हासिल शिक्षकहरू तालिम प्राप्त शिक्षण सामग्रीहरूको निर्माण तथा वितरण बालबालिकाको सर्वपक्षीय विकास 	<ul style="list-style-type: none"> बालविकास केन्द्र सम्पति विवरण, सामाजिक परीक्षण, अनुगमन प्रतिवेदन, क्षेत्र

<ul style="list-style-type: none"> ■ बालविकास केन्द्र र समुदायबीचको सम्बन्ध विकास 	<ul style="list-style-type: none"> ■ बालविकास केन्द्र व्यवस्थापन समिति सक्रियता ■ अभिभावक सचेतना बृद्धि ■ समुदाय र केन्द्रबीच आत्मिय सम्बन्ध स्थापित । 	<ul style="list-style-type: none"> ■ अभिभावक भेटघाट ■ केन्द्रलाई आवश्यक सहयोग प्रदान ■ समस्या समाधान 	<ul style="list-style-type: none"> ■ अन्तरक्रिया कार्यक्रम ■ सरोकारवालाहरूसँग छलफल ■ सुझाव संकलन 	<ul style="list-style-type: none"> ■ अभिभावक बालविकास केन्द्रप्रति जिम्मेवार तथा विकास प्रति सचेत 	<ul style="list-style-type: none"> ■ अनुगमन, प्रतिवेदन
--	---	---	---	--	---

कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप कार्यान्वयन तालिका

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	अल्पकालिन लक्ष्य	दिर्घकालिन लक्ष्य	जिम्मेवार पक्ष	कैफियत
१	बालविकासकेन्द्र नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण गर्ने	वटा	५	१०		
२	नमुना बालविकास अवधारणाको मापदण्ड तयार गर्ने।	पटक	३	१२		
३	शिक्षक तालिमको आयोजना गन	पटक	वर्षमा १ कम्तीमा	वर्षमा १ कम्तीमा		
४	पाठ्यसामाग्री निर्माणका लागी जनशक्ति खोजि तथा सामाग्री निर्माण	पटक	१	१		
५	बालमैत्री बसाई व्यवस्थापनका लागि आवश्यक सामाग्री प्रदान गर्ने	वटा	१५	४६		
६	बालविकास केन्द्र व्यवस्थापन समिति गठन पुनर्गठन तथा केन्द्रप्रति उत्तरदायी बनाउन	आवश्यकता अनुसार				
७	बालबालिकाको गुणस्तर सुधारसम्बन्धी सरोकारवालिबीच छलफल	पटक	वर्षमा १ कम्तीमा	वर्षमा १ कम्तीमा		
८	समुदायका बालबालिकाको अभिलेखीकरण	नियमित	वर्षमा २ कम्तीमा	वर्षमा २ कम्तीमा		
९	स्वास्थ्य जाँच तथा खोप सेवाको व्यवस्थापन	पटक				
१०	बालविकास सुधार योजना निर्माण अद्यावधिक तथा कार्यान्वयन	प्रत्येक वर्ष				
११	बालविकास केन्द्रको अवस्थाको अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गरी आवश्यकतानुसार अनुदानको व्यवस्था	वटा	१०	४६		
१२	शिक्षकको पेशागत सुरक्षाको सुनिश्चितता गर्ने	कार्यविधि बनाइ लागु गर्ने				
१३	शिक्षकका सन्ततीलाई शिक्षणमा सहूलियत	जना	५	२०		
१४	शिक्षक उपदान कोषको व्यवस्था	कार्यविधि बनाइ लागु गर्ने				

८	समुदायका बालबालिकाको अभिलेखीकरण (क्षेत्र)								
९	स्वास्थ्य जाँच तथा खोप सेवाको व्यवस्थापन								
१०	बालविकास केन्द्र सुधार योजना निर्माण/अद्यावधिक तथा कार्यान्वयन								
११	बालविकास केन्द्रको अवस्थाको अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गरी आवश्यकतानुसार अनुदानको व्यवस्था								
१२	शिक्षकका सन्ततीलाई माध्यमिक तहसम्म शिक्षणमा सहूलियत (सामुदायिक विद्यालयले व्यवस्थापन गर्ने)								
१३	शिक्षक उपदान कोषको व्यवस्था								
जम्मा									

३.२ आधारभूत शिक्षा

३.२.१ परिचय :

एककाईसौ शताब्दिमा राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने र देश विकासको लागि चाहिने जनशक्ति उत्पादन गर्न शिक्षाको भूमिका अपरिहार्य रहेको हुन्छ। शिक्षाको आधार नै आधारभूत तह हुने भएकाले यसको वैज्ञानिक विकास हुन नितान्त आवश्यक छ। सफल मानव जीवनयापनका लागि आवश्यक पर्ने आधारभूत ज्ञान, सीप आर्जन गरी घरपरिवार तथा समुदायमा आफ्ना कुरा अभिव्यक्त गर्न र समाजमा समायोजन भई जीवनयापन गर्न सहज बनाउनु मद्दत गर्ने शिक्षा नै आधारभूत शिक्षा हो। बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासको दृष्टिले पनि आधारभूत शिक्षा व्यक्तिको जीवन र माथिल्लो तहको शिक्षाको महत्वपूर्ण आधार हो। विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना २०६६-०७२ ले विद्यालय शिक्षाको पुनर्संरचना गरेर कक्षा १-८ लाई आधारभूत शिक्षा र ९-१२ लाई माध्यमिक शिक्षामा रूपान्तरण गरेपछि दुई तहमा परिभाषित भएको छ। नेपालको संविधानले आधारभूत तहको शिक्षालाई अनिवार्य तथा निःशुल्क हुने व्यवस्था गरेको छ। त्यसैगरी अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धि ऐन २०७५ ले आधारभूत तहको शिक्षा प्रदानको व्यवस्थापन गर्न संघीय सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहको दायित्व हुन व्यवस्था गरेको छ।

नेपालको संविधानले तीनै वटा सरकारको शिक्षा सम्बन्धिका अधिकारको व्यवस्था गरेको छ। संविधानको अनुसूची ८ ले स्थानीय आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षाका अधिकारलाई स्थानीय तहको अधिकार भित्र राखेको छ। यसैगरी संविधानको अनुसूची ९ मा उल्लेखित संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारको साझा सूचीमा पनि शिक्षा, खेलकुद शिक्षा सबै तहका सरकारहरूको साझा अधिकारको विषय व्यवस्था गरेको छ भने स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११ को जम्मा आधारभूत तथा माध्यमिक तहको २३ वटा अधिकार स्थानीय तहको अधिकारको व्यवस्था गरेको छ।

गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षाले गरीबी घटाउन मद्दत गर्ने र व्यक्तिको जीवनस्तरमा उल्लेखनीय सुधार ल्याउन सक्ने तथा यसबाट समाज र राष्ट्रलाई नै विकासको पथमा अगाडी बढ्नमा सहयोग हुने कुरा विभिन्न अध्ययन प्रतिवेदनले देखाएका छन्। युनेस्कोको एउटा प्रतिवेदनले यदि कम आय भएका विश्वका सबै विद्यार्थीहरूले आधारभूत पढाई सीप हासिल गरेर विद्यालय छाड्ने हो भने १७ करोड १० लाख मानिसलाई गरीबीबाट माथि उठाउन सकिने तथ्य प्रकाशन गरेको छ। आधारभूत तहको शिक्षाको महत्वलाई दृष्टिगत गरेर नै यसलाई योजनबद्ध रूपमा व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउनका लागि इन्द्रावती गाउँपालिकाले यस योजनामा आधारभूत शिक्षा विकासका कार्यक्रमहरू समावेश गरेको छ।

३.२.२ वर्तमान अवस्था

नेपालको शैक्षिक क्षेत्रले दिन प्रतिदिन आधारभूत शिक्षामा प्रगतिशिल उपलब्धिहरू हासिल गर्दै आइरहेको छ। सबै बालबालिकालाई समतामुलक शिक्षा प्रदान गर्ने अवसर सिर्जना गरिएको हुदा धेरै आधारभूत तहमा बालबालिकाको पहुँच भएको देखिन्छ।

आधारभूत शिक्षामा सबै बालबालिकाको समतामुलक पहुँच पुर्याउन विगतमा गरिएका प्रयासहरूको नतिजा स्वरुप नेपालमा कक्षा १ देखि ५ को खुद भर्नादर ९७.१ प्रतिशत र कक्षा १ देखि ८ को खुद भर्नादर ९३.८ प्रतिशत पुगेको छ भने इन्द्रावती गाउँपालिकाको आधारभूत तह कक्षा १ देखि ५ को खुद भर्नादर प्रतिशत र कक्षा १ देखि ८ को खुद भर्नादर प्रतिशत पुगेको छ। यस्तै नेपालको आधारभूत तह पुरा गर्ने दर प्रतिशत र कक्षा ८ को टिकाउदर ०००० प्रतिशत रहेका छ। इन्द्रावती गाउँपालिकाको आधारभूत तह पुरा गर्ने दर ०००० प्रतिशत र कक्षा ८ को टिकाउदर ०००० प्रतिशत रहेको छ।

यस गाउँपालिका अन्तरगत जम्मा ३३ वटा आधारभूत तहका विद्यालयहरू संचालनमा रहेका छन्। यसमध्ये कक्षा १ देखि ३ सम्म ९ वटा, कक्षा १ देखि ५ सम्म १२ वटा तथा कक्षा १ देखि ८ सम्म जम्मा १९ वटा विद्यालय रहेका छन्। भने यस गाउँपालिकामा निजि विद्यालय ३ वटा मात्र रहेका छन्। साथै २०७७ देखि १३ वटा विद्यालयमा बहुकक्षा बहुस्तर शिक्षण सिकाई विधि(गति न्चबमभ :गति षी भखर्भा :भतजयमययिनथ)सुरुवात भएको छ।

आधारभूत तहको कक्षागत विद्यार्थी विवरण

कक्षा	सामुदायक विद्यालयको विद्यार्थी संख्या			संस्थागत विद्यालयको विद्यार्थी संख्या			जम्मा
	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	
बालविकास							
१							
२							
३							
४							
५							
६							
७							
८							

कक्षागत सिकाई उपलब्धी

क्र.स.	विषय	कक्षा								जम्मा सिकाइ उपलब्धि
		१	२	३	४	५	६	७	८	
१	नेपाली									
२	अंग्रेजी									
३	गणित									
४	विज्ञान									
५	सामाजिक									

आधारभूत शिक्षा सञ्चालनका लागि संरचनागत व्यवस्था र सेवाप्रवाहको गुणस्तर

आधारभूत तहको शिक्षालाई अनिवार्य तथा निःशुल्क प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न आवश्यकता रहेको छ । यसका लागि यस गाउँपालिकाले प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि छलफल, अन्तरक्रिया तथा अनुगमन गर्ने छ । आर्थिक अभावका कारण कोही पनि बालबालिकाले आधारभूत तहको शिक्षाबाट बञ्चित नहुने अवस्थाको सुनिश्चि गरिने छ । प्रारम्भिक कक्षाको पठनसीप वृद्धिका लागि शिक्षकलाई तालिम, आवश्यक शैक्षिक तथा सन्दर्भ सामग्रीको उपलब्ध गराई कक्षा कोठामा बुक कर्नर स्थापना गरी थप पढ्ने वातावरण सिर्जना गरिने छ भने बालबालिकाको पढाईको लागि परिवार तथा समुदायको संलग्नता अभिवृद्धि गरिने छ ।

आधारभूत तहको शिक्षामा बालबालिकाको सिकाई दर एकदम न्युन देखिएको छ । शैक्षिक गुणस्तर केन्द्रबाट गरिएको कक्षा ३ को पढाई तथा गणितिय सीप सिप परीक्षणमा सिकाई उपलब्धी न्युन देखिएको छ । यसै गरी कक्षा ५ र ८ मा गरिएको सिकाइ उपलब्धी परीक्षणमा न्युन सिकाई उपलब्धी देखिएको छ । विभिन्न कारणले गर्दा बालबालिकाले विद्यालय छोड्ने तथा कक्षा दोहोर्‍याउने दरमा उच्च देखिन्छ, जसकारण बालबालिकाले तह पुरा गर्ने अपेक्षित दरमा कमी रहेको छ ।

कोभिड १९ महामारीका कारण प्रत्यक्ष पठपाठन हुन नसकेको तथा बैकल्पिक विधिबाट शिक्षण गर्दा विभिन्न कारण प्रभाकारिता अपेक्षित देखिएन । यसकारण बालबालिकाले ठुलो शैक्षिक क्षति व्यहोर्नु परेको छ । अबका दिनमा यस्तै महामारीको अवस्थामा

पनि बालबालिकाको पठनपाठन सुचारु गर्न तथा बालबालिकाको शैक्षिक वातावरण न्युनीकरण गर्न आवश्यक योजना तथा कार्यक्रम बनाउन जरुरी देखिन्छ ।

बालबालिकाको सिकाई उपलब्धी साथै शैक्षिक गुणस्तर वृद्धि गर्नका लागि शिक्षकको पेशागत विकास गरी विद्यालय तहको अनुगमन, पृष्ठपोषण जस्ता क्रियाकलाप गर्न जरुरी देखिन्छ । विद्यालय भित्रको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री तथा सामावेशीको विकास गरी बालबालिकाको सिकाई उपलब्धीमा जवादेहीको प्रणाली विकास गर्न जरुरी देखिन्छ । आधारभूत तहको शिक्षामा तपशिल बमोजिमको अवसर तथा चुनौती रहेका छन् । यस गाउँपालिकाले अवसरको सदुपयोग गर्दै चुनौतीलाई सम्बोधन गरी आधारभूत तहको शिक्षालाई सबै नागरिकको पहुँचमा पुऱ्याउन यथेष्ट योजना, रणनीति तथा कार्यक्रम बनाउन जरुरी देखिन्छ ।

अवसर तथा सकारात्मक कदमहरु

१. आधारभूत तहका विद्यार्थीहरुका लागी छात्रवृत्तिको व्यवस्था गरेको
२. शिक्षकलाई कम्प्युटर, लेखा तथा टिपिडि तालिमको व्यवस्था गरेको।
३. गाउँपालिकाले शिक्षक अनुदान कोटाको व्यवस्था गरेको।
४. अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षाको सुनिश्चितता गरेको।
५. कक्षा १ ५ को स्थानीय पाठ्यक्रम तथा शन्दर्भ सामग्री निर्माण भई कार्यान्वयनका क्रममा रहेको।
६. भौतिक निर्माण पुर्ण सम्पन्नताको अवस्थामा पुगेको ।
७. सबै माध्यमिक तथा आधारभूत तह ६ ८ चलेका विद्यालयमा क्षत्रुट को पहुँच विस्तार भएको ।

चुनौतीहरु :

१. आधारभूत तहमा सबै बालबालिकाको पहुँच तथा सहभागिताको सुनिश्चित गर्ने ।
२. अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षाको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने ।
३. आधारभूत तहका बालबालिकाहरुको शिक्षाको गुणस्तरमा सुधार गर्दै सिकाइ उपलब्धिमा सुधार गर्ने ।
४. आधारभूत तहका विद्यालयहरुको भौतिक संरचनामा सुधार गरी बालमैत्री सिकाइ वातावरणको सुनिश्चित गर्ने ।
५. आधुनिक प्रविधिमा विद्यार्थीहरुको पहुँच सुनिश्चित गर्दै शिक्षकहरुको पेशागत दक्षतामा सुधार गर्ने ।
६. आधारभूत विद्यालयहरुलाई पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्दै तिनीहरुको शैक्षिक स्तरमा सुधार गर्ने ।
७. सम्पूर्ण रूपमा विषयगत शिक्षक दरबन्दीको प्रबन्ध सहित योग्य र दक्ष जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने ।
८. शिक्षकहरुको वृत्ति विकासलाई नतिजामा आधारित गरि व्यवस्थित गर्ने
९. विद्यार्थीहरुको मुल्याङ्कनलाई सिकाइ क्रियाकलापमा आधारित गरी आधारभूत तहको परिक्षा प्रणालीलाई विश्वसनीय र वैध बनाउने ।
१०. विशेष बालबालिका तथा अपांगता भएका बालबालिका विद्यालयको पहुँचमा सुनिश्चितता प्रदान गर्ने लक्ष्य

सबै बालबालिकाहरुका लागि समतामूलक,समावेशि तथा गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।

३.२.३ उद्देश्यहरु

१. अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरी सबै बालबालिकाको आधारभूत शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।
२. शैक्षिक गुणस्तर सुधार गरी बालबालिकाको न्युनतम सिकाइ उपलब्धी वृद्धिको सुनिश्चित गर्नु ।

३. आधारभूत तहमा बालबालिकाको टिकाउ दरमा वृद्धि गर्नु ।
४. विद्यालयको वातावरण भय रहित, सामावेशी तथा विभेद रहित बालमैत्री वातावरण सिर्जना गरी बालमैत्री तथा समावेशी गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नु ।
५. आधारभूत तहका विद्यालयहरुको भौतिक संरचना तथा शैक्षिक क्रियाकलाप बालमैत्री तथा समावेशी बनाउनु।
६. शिक्षकको पेशागत क्षमता अभिवृद्धि गरी शैक्षिक क्रियाकलापमा सुधार गर्नु ।
७. आधारभूत तहका सबै विद्यालयमा सुचना, प्रविधि तथा सञ्चारका पहुँच विस्तार गर्न ।
८. विद्यालयमा विपद उत्थानशील भौतिक संरचना निर्माण गर्नु तथा विपदमा पनि सिकाई क्रियाकलापको निरन्तरताको अवस्था सिर्जना गर्नु

३.२.५ रणनीति तथा कार्यनिर्तिहरु

रणनीति	कार्यनिर्तिहरु
प्रचलितमापदण्ड बमोजिम आधारभूत तहको विद्यालयको समायोजन गरी सबै बालबालिकाको विद्यालयमा पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।	कार्यविधि निर्माण गरी स्थलगत अनुगमन निरीक्षण गरी आवश्यकता अनुसार विद्यालय समायोजन गरिनेछ ।
आधारभूततहको शिक्षा अनिवार्य तथा निःशुल्क गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने ।	विद्यार्थी संख्या तथा शिक्षक अनुपातको आधारमा दरबन्दी वितरण समायोजन गरिनेछ।
एकवटा एक नमुना आधारभूत विद्यालय अवधारण कार्यान्वयनमा ल्याई कार्यान्वयन गर्ने ।	नमूना शैक्षिक संस्थासम्बन्धी कार्यविधि निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
आधारभूततहमा सघन भर्ना अभियान तथा अभिभावकत्व ग्रहण कार्यक्रम संचालन गरिने छन ।	अभिभावकविहिन बालबालिकाहरुलाई गाउँपालिकामार्फत अभिभावकत्व ग्रहणका लागि पहल गरी शिक्षालाई निरन्तरता दिइनेछ ।
विद्यार्थी टिकाउ दर सुनिश्चित गर्न समता रणनीति लागु गर्ने, शैक्षिक सामग्री सहयोग तथा अन्य प्रोत्साहनका कार्यक्रम संचालन गर्ने ।	विद्यार्थीलाई प्रोत्साहन गर्न कक्षा ८ सम्म दिवा खाजा तथा अन्य व्यवस्थापन गरिनेछ।
विद्यालय उपस्थिति दरलाई वृद्धि तथा विद्यार्थीको शैक्षिक प्रगति विवरण उपलब्ध गराइनेछ ।	अभिभावक शिक्षा, भेटघाट, अन्तरक्रियाकार्यक्रम तथा जीवन उपयोगी सीप सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
जेहन्दार तथा सीमान्तकृत बालबालिकाहरुलाई विद्यालयको पहुँचमा ल्याइनेछ।	जेहन्दार तथा सीमान्तकृत बालबालिकाहरुको तथ्याङ्क संकलन गरी प्रोत्साहन तथा पहुँचको सुनिश्चितता गरिनेछ।
शिक्षकको पेशागत दक्षता अभिवृद्धि गर्ने ।	शिक्षकको क्षमता विकास गर्न शिक्षक तालिम तथा थप योग्यता हासिल गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ।
एकीकृतपाठ्यक्रम प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयनका गर्ने ।	सम्बन्धि शिक्षकहरुलाई तालिम तथा प्रवोधिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।
बालमैत्री बसाई व्यवस्थापन तथा छापामय कक्षा कोठाको व्यवस्था मिलाईने छ ।	कक्षा १ देखि ३ सम्मको बालबालिकाका लागि बालमैत्री बसाई व्यवस्थापन तथा छापामय सामग्रीहरु निर्माण गरीकक्षा कोठाको व्यवस्थापन गरिनेछ ।
बालबालिकाको सिकाई स्तर वृद्धि गर्ने ।	थपअध्ययन तथा सिकाइका लागि सन्दर्भसामग्री सहितकोनिदानात्मक शिक्षण विधिबाट शिक्षण तथा दिवा आवासीय कक्षाको व्यवस्था गरिने छ ।
मापदण्ड बमोजिमका कक्षागत पुस्तकालयको स्थापना गर्ने ।	प्रारम्भिक कक्षामा कक्षा गत सामग्रीसहितको पुस्तकालयको व्यवस्था गरी बालबालिकालाई पढाईको अवसर प्रदान गरिने छ ।
शिक्षणमा स्थानीय शैक्षिक सामग्रीको प्रयोग गर्ने ।	पाठ्यक्रममा आधारित रहि स्थानीय शैक्षिक सामग्री निर्माण गरि शिक्षण सिकाई गरिनेछ ।
सुचना, प्रविधि तथा सञ्चारको न्युनतम सुविधा उपलब्ध गराइनेछ।	आवश्यकतानुसार सुचना प्रविधिका सामग्री र भौतिक संरचनाको व्यवस्था गरिनेछ ।
बालबालिकालाई जीवन उपयोगी सीपसहितको शिक्षा प्रदान गरिनेछ।	सैद्धान्तिक ज्ञानलाई व्यवहारिक जिवनमा लागु गर्न पहल गरिनेछ ।
कक्षा ६ ८ को स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन गरिनेछ।	नगर स्तरमा विज्ञ समूह निर्माण गरि पाठ्यक्रम निर्माण गरिनेछ।
कक्षा ५ सम्म २० वटा विद्यालयमा बहुकक्षा बहुस्तर शिक्षण सिकाई विध कार्यान्वयन गर्ने	कक्षा १ देखि ५ सम्म बहुकक्षा बहुस्तर शिक्षण विधिबाट शिक्षण गरिने छ।

३.२.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

आधारभूत तहको शिक्षा तार्किक ढाँच उपलब्धी	नतिजा	सूचकहरु	कार्यक्रमहरु	५ वर्षको लक्ष्य	पुष्ट्याइका आधारहरु
	सबै बालबालिका विद्यालय भर्ना भएका	कुल तथा खुद भर्नादर	भर्ना अभियान आवश्यकता अनुसार मापदण्डका आधारमा कक्षकोठा निर्माण	०००० जना ५ वर्षका बालबालिका कक्षा १ मा भर्ना हुनेछन ।	इमिस तथ्याडक,
	असमानता घटाई सबैका लागि अवसर सृजना भएको	बालबिकासको अनुभव प्राप्त बालबालिकाको भर्ना विद्यालयको सुरक्षित वातावरण सिर्जना	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण	१०० प्रतिशत विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिका विद्यालय भर्ना हुने ।	हाजिर रजिष्टर
	जोखिम तथा अपाङ्गता भएका बालबालिका शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित भएको		जेखिममा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकालाई मुलधारमा ल्याउने	जोखिम तथा अपाङ्गता भएका बालबालिका विद्यालय भर्ना हुने	अनुगमन प्रतिवेदन
पहुँच अवसर तथा समतामा सुधार भएको	शत प्रतिशत विद्यालयमा सुरक्षित तथा बालमैत्री विद्यालय वातावरणको व्यवस्था भएको	कक्षा ८ को टिकाउ दर			
	अधारभूत तह पुरा गर्ने बालबालिकामा वृद्धि				
		कुल भर्नादर	निःशुल्क पठनपाठनको व्यवस्था	आधारभूत तहको सबै बालबालिकालाई निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा प्रदान गर्ने	इमिस तथ्याडक
	आधारभूत तहको शिक्षा निःशुल्क तथा अनिवार्य गरिएको	सबै बालबालिकाले निःशुल्क शिक्षा पाएको हुने	छात्रवृत्ति तथा शैक्षिक सामग्री सहयोग	सबै बालबालिकालाई पाठ्यपुस्तक उपलब्ध गराइने ।	
अनिवार्य तथा निःशुल्क पहुँच र सहभागिताको सुनिश्चित भएको				१०० जना जोखिम तथा जेहेन्दार बालबालिकालाई शैक्षिक सामग्री सहयोग गर्ने	

न्यूनतम सिकाइ उपलब्धिमा सुधार भएको ।	वर्तमान सिकाइ उपलब्धिमा वृद्धि भएका	विषयगत सिकाइ उपलब्धी	पढाईका लागि सामग्री विकास तथा वितरण गर्ने	०००० वटा विद्यालयलाई बुक कर्नरका लागि सहयोग	हाजिर रजिष्टर
	प्रारम्भिक कक्षा पढाई सीपको अभिवृद्धि भएको	प्रारम्भिक बालबालिकाको पठन सीपमा सुधार भएको	कक्षा १ देखि ३ सम्म कक्षा शिक्षण गर्ने	सवै कक्षा १ देखि ३ सम्मका विद्यालयमा बसाई व्यवस्थापन कापेट साथै अन्य सामग्री सहयोग गर्ने	
	बालबालिकाको वर्तमानको टिकाउमा वृद्धि भएको	टिकाउ दरमा वृद्धि	कक्षा १ देखि ३ ५ र ८ मा स्तरीकरण सिकाई मुल्याङ्कन गर्ने	०००वटा विद्यालयमा शैक्षिक सामग्री सहयोग गर्ने	इमिस तथ्याङ्क,
	बालबालिकाको विद्यालयमा उपस्थिति दरमा वृद्धि भएको	कक्षाकोठाको उपस्थितिमा वृद्धि	बसाइ व्यवस्थापनको लागि कापेट तथा अन्य सामग्री सहयोग	२००० जना बालबालिकाहरुलाई जीवन उपयोगी शिक्षा प्रदान गर्ने ।	हाजिर रजिष्टर
	बालबालिकाहरुमा जीवनउपयोगी सीपको जानकारी भएको	बालबालिकाको सिकाइमा वृद्धि	कमजोर बालबालिकालाई थप उपचारात्मक कक्षा सञ्चालन गर्ने ।	प्रार्भिक कक्षामा शैक्षिक सामग्रीको व्यवस्थापन ।	
	बालमैत्री कक्षा व्यवस्थापन भएको	शैक्षिक सामग्रीको प्रशस्तपहुँच तथा सिकाई क्रियाकलाप गरेको			
शिक्षकको पेशागत दक्षता अभिवृद्धि गरी गुणस्तरमा सुधार आएको	कक्षा कोठामा उपस्थिति कार्यसम्पादनमा सुधार हुने	शिक्षकले कक्षा कोठामा बिताउने समय पाठयोजना बनाई प्रयोग गरेको तालिम प्राप्त शिक्षकको संख्या बालबालिकाको सिकाई उपलब्धी	क्षमता विकास तालिम विषयगत शिक्षक संग अन्तरक्रिया ।	कक्षा १ देखि ३ सम्मका १५० जना शिक्षकहरुलाई एकिकृत पाठ्यक्रम सम्बन्धि तालिम प्रदान ।	इमिस तथ्याङ्क,
	शिक्षकको शिक्षण कार्यमा सुधार भएको ।			मनो सामाजिक सम्बन्धि तालिम, पाठ्यक्रम तथा निर्देशिकाको उपलब्धता	

	विद्यालयमा बालमैत्री, भय, डर, त्रास तथा विभेद रहित वातावरण भएको ।				
सुचना प्रविधि मार्फत शिक्षण क्रियाकलापमा वृद्धि तथा पहुँच विस्तार भएको ।	कक्षाकोठामा सुचना प्रविधि मार्फत पठन पाठन । विद्यालयमा क्षमता जडान तथा प्रयोग विद्यालयमा विधुतिय पुस्तकालय भएको । बालबालिकाको क्षमतापठनपाठनमा पहुँच भएको	सिकाई क्रियाकलापमा क्षमताको प्रयोग	सुचना प्रविधि सम्बन्धि साधन उपलब्ध गराउने । शिक्षकलाई तालिम	सबै विद्यालयमा नविनतम प्रविधिबाट पढाई भएको हुने । विद्यालयमा इन्टरनेट तथा विधुतको उपलब्धता हुने ।	

कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप कार्यान्वयन तालिका

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	ईकाई	भौतिक लक्ष्य					भौतिक लक्ष्य १० वर्ष	जिम्मेवार पक्ष	कैफियत
			१	२	३	४	५			
१.	विद्यालयको नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	५ वर्षमा १ पटक							स्थानीय तह	
२.	विद्यालयमा मापदण्ड अनुसार विषयगत शिक्षकको व्यवस्थापन	जना							स्थानीय तह	

२२	स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण ६ देखि ८	६देखि ८		७							स्थानीय तह	
				विद्यालय								

आधारभुत शिक्षाका लागि आवश्यक बजेट												
-----------------------------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	बजेट वितरण(रु हजारमा)					बजेटको स्रोत	कैफियत
		कुल बजेट	२०७९	२०८०	२०८१	२०८२		
१	विद्यालयको नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन							
२	विद्यालयमा मापदण्ड अनुसार विषयगत शिक्षकको व्यवस्थापन							
३	नमुना आधारभुत विद्यालय निर्माणका लागि निर्देशिका तथा कार्यक्रम							
४	सबै बालबालिकाको विद्यालयको पहुच वृद्धिका लागि सघन रुपमा भर्ना अभियान संचालन						स्रोत नचाहिने	
५	एकिकृत पाठ्यक्रम थप प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नका लागि कक्षा १ देखि ३ सम्मका शिक्षकहरुलाई तालिम प्रदान (प्रबोधिकरण)							
६	आधारभुत तहमा कक्षा ४ देखि ८ सम्म मागमा आधारित तालिम संचालन							
७	विद्यालयको भवन, फर्निचर घेराबार निर्माणमा सहयोग							
८	शौचालय तथा खानेपानीको व्यवस्था							
९	सबै बालबालिकालाई पाठ्यपुस्तक तथा अभ्यास पुस्तिका उपलब्ध गराउने ।						संघ प्रदेश र स्थानीय तह	नियमित रुपमा
१०	स्थानिय शैक्षिक सामग्री निर्माणका लागि स्रोत ब्याक्ति उत्पादन						स्रोत नचाहिने	
११	स्थानिय शैक्षिक सामग्री निर्माणका तथा प्रयोग						स्रोत नचाहिने	

३.३ माध्यमिक शिक्षा

३.३.१ परिचय

समयको परिवर्तन संगै नेपालको शिक्षाको तहगत संरचनामा पनि समय समयमा परिवर्तन भएको पाइन्छ । शिक्षा ऐन २०२८ अनुसार माध्यमिक तह कक्षा ९ र १० लाई मानिए तापनि विभिन्न समयका कार्यक्रम र योजनाको स्वीकृतिमा हाल विद्यालय तहको संरचना आधारभूत तह र माध्यमिक तह गरी दुई संरचनामा रहेको छ ,जसमा कक्षा १-८ लाई आधारभूत तह र कक्षा ९-१२ लाई माध्यमिक तहको रूपमा वर्गीकरण गरिएको छ । माध्यमिक शिक्षाले माध्यमिक तहका विद्यार्थीलाई आत्मविश्वास, नैतिकवान, चरित्रवान, इमान्दारीता, लोकतान्त्रिक आचरण भएका राष्ट्रिय एकताको भाव, बहुसाँस्कृतिक मुल्यमान्यता, विविधता राष्ट्रिय आदर्श बन्न सक्ने, शान्ति मानवअधिकार, दिगोविकास, पर्यावरणीय सन्तुलन, द्वन्द्व व्यवस्थापन र विपद व्यवस्थापनप्रति सचेत र जिम्मेवार, सबै प्रकारका पेशाप्रति सम्मान गर्न सक्ने, सीपयुक्त, ज्ञान र प्रविधिले युक्त, राष्ट्रिय अन्तराष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने, व्यक्तिगत र राष्ट्रिय रूपमा आइपर्ने समस्याहरूसँग जुध्न सक्ने, अरुको विचार र भावनाको सम्मान एवं कदर गर्न सक्ने, सकारात्मक सोच, सृजनशील नागरिक तयार पार्ने उद्देश्य राखेकोछ।

चुनौतीहरु:

- ❖ पर्याप्त कक्षाकोठा, प्रयोगशाला, पुस्तकालय खेलमैदान, खानेपानी र आवाशीय सुविधा व्यवस्था गर्नु ।
- ❖ सिकाइको उचित वातावरण तयार पारी बालबालिकाको सिकाई उपलब्धी उत्कृष्ट बनाउनु ।
- ❖ विद्यालयको भौतिक संरचनालाई तोकिएको मापदण्ड पुरा गराउनु ।
- ❖ विद्यार्थी संख्या अनुसार स्वीकृत शिक्षक दरवन्दी व्यवस्था गर्नु ।
- ❖ शिक्षक, विद्यार्थी तथा अभिभावकहरुमा जिम्मेवारी बोध गराउनु ।
- ❖ अनियमित दरमा विद्यार्थीको दैनिक उपस्थितिलाई न्युनीकरण गर्नु ।
- ❖ विशेष बालबालिका तथा अपांगता भएका बालबालिकाका लागि सहज पहुँचका लागि विद्यालयको संरचनागत र प्रविधिगत अवसरको सिर्जना गर्नु ।
- ❖ शिक्षकहरुलाई समय सापेक्ष तालिम र पेशागत सहयोगको व्यवस्था मिलाउनु ।
- ❖ शिक्षण सिकाईलाई प्रविधिसँग जोड्ने संयन्त्रको विकास गर्नु ।
- ❖ विद्यालयभित्र आफ्नै चमेनागृहको व्यवस्था मिलाउनु ।
- ❖ विद्यार्थीहरुको नियमित स्वास्थ्य परीक्षणको व्यवस्था मिलाउनु।
- ❖ विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघलाई विद्यालयको विकासप्रति उत्तरदायी बनाउनु ।
- ❖ नियमित अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण संयन्त्र सुचारु गर्नु ।
- ❖ विद्यालयमा प्रभावकारी इन्टरनेटको पहुँच बढाउनु ।
- ❖ वैकल्पिक शिक्षण सिकाइ योजना तयारी गर्नु ।
- ❖ माध्यमिक तह (कक्षा ११/१२) मा विज्ञान विषय अध्ययनको अवसर सिर्जना गर्नु ।

३.३.३ अवसरहरु:

- ❖ माध्यमिक तहमा विद्यार्थीको पहुँच सहज ।
- ❖ विद्यालयमा उल्लेख्य संख्यामा विद्यार्थी भर्ना ।
- ❖ विद्यार्थीहरुलाई समयमै निःशुल्क पाठ्यपुस्तकको व्यवस्था ।
- ❖ गाउँपालिका मार्फत आवश्यकताका आधारमा शिक्षक अनुदान कोटा वितरण ।
- ❖ माध्यमिक तहका सीमान्तकृत विद्यार्थीहरुका लागि छात्रवृत्तीको व्यवस्था ।
- ❖ हरेक साल माध्यमिक तहका विद्यालयमा विज्ञान प्रयोगशाला, सूचना प्रविधि र पुस्तकालय व्यवस्थापनका लागि कार्यक्रम वितरण ।
- ❖ दक्ष, अनुभवी तथा तालिम प्राप्त शिक्षकद्वारा शिक्षण ।
- ❖ माध्यमिक तहमा निशुल्क प्राविधिक शिक्षाको आरम्भ ।

- ❖ अनिवार्य निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको सुनिश्चितता ।
- ❖ विशेष विद्यार्थीहरूका लागि आवाशीय शिक्षाको प्रयास ।
- ❖ अपांगमैत्री, बालमैत्री, लैङ्गिक मैत्री शौचालय सहितका विद्यालय भवन निर्माण ।
- ❖ अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालनमा सहजता ।
- ❖ वर्तमानका भौतिक संरचनाहरू जोखिमका दृष्टिले सुरक्षित ।

३.३.२ वर्तमान अवस्था:

इन्द्रावती गाउँपालिकामा माध्यमिक तह अन्तरगत कक्षा १-१० संचालन भएका विद्यालय ७ वटा, कक्षा १-१२ संचालन भएका ५ वटा गरी जम्मा १२ वटा माध्यमिक शिक्षा प्रदायक संस्था रहेका छन् । जसमध्ये १ संस्कृत विद्यालय र १ वटा गृहिणी कक्षा संचालन भएको विद्यालय रहेको छ । शैक्षिक सत्र २०७७ का अनुसार माध्यमिक तहमा जम्मा ००० जना बालबालिका अध्ययनरत छन् जसमा ००० छात्रा ००० छात्र रहेको छन ।

यस गाउँपालिका अन्तरगत माध्यमिक तह अन्तरगत कक्षा ११-१२ मा जम्मा ०० जना शिक्षक दरबन्दीमा करार सेवामा र ०० जना अनुदानमा कार्यरत छन् । कक्षा ९-१० मा ०० जना स्थायी दरबन्दी र ०० जना राहत दरबन्दी गरी जम्मा ०० जना शिक्षक कार्यरत रहेका छन्। साथै संघीय अनुदानबाट ००, प्रदेश अनुदानबाट ००, तथा नगर अनुदावट ०० जना थप दरबन्दीमा कार्यरत रहेका छन् ।

माध्यमिक तह ९ देखि १२ कक्षामा खुद भर्नादर ०० र कुलभर्नादर ०० रहेको छ। लैङ्गिक समता सुचक ०० रहेको छ। कक्षा १० को टिकाउ दर ०० रहेको छ । माध्यमिक तहमा जम्मा शिक्षक ०० जना मध्ये महिला शिक्षक ०० जना रहेका छन् ।

३.३.३ लक्ष्य:

बालबालिकाहरूको सिकाईलाई प्रविधिसंग जोड्दै व्यवहारिक र जिवनोपयोगी, बनाउदै प्रतिस्पर्धि, सक्षम, व्यवसायिक जनशक्ति तयार गरी स्वरोजगारमूलक प्राविधिक र साधारण तर्फको उच्च शिक्षाका लागि तयार पार्ने ।

३.३.४ उद्देश्यहरू:

- ❖ माध्यमिक तहसम्मको गुणात्मक शिक्षामा विद्यार्थीहरूको पहुँच वृद्धिगरी नैतिकवान, व्यावहारिक र प्रतिस्पर्धी जनशक्ति तयार गर्ने ।
- ❖ सिकाइ वातावरण सुधार गरि सिकाईउलब्धी वृद्धिलाई सुनिश्चित बनाउदै माध्यमिक तहमा खुद भर्नादर र टिकाउ दर बढाउदने ।
- ❖ बालबालिकालाई जीवनउपयोगी, स्वरोजगारमूलक, व्यावहारिक र सान्दर्भिक शिक्षाको सुनिश्चित गर्दै कामको संसारमा प्रवेशका लागि तयारी गराउने ।
- ❖ माध्यमिक तहसम्म गुणस्तरीय, प्राविधिक, व्यावसायिक तथा वैज्ञानिक र समयानुकुल शिक्षाको सुनिश्चित गराउदै बालबालिकालाई विभिन्न आधारभूत सीप हासिल गर्न सहयोग गर्ने ।
- ❖ शिक्षकको पेशागत क्षमता अभिवृद्धि गरी शिक्षण सिकाई सीपमा सुधार गर्ने ।
- ❖ माध्यमिक तहसम्मका सबै विद्यालयमा व्यवस्थित विज्ञान तथा सुचना प्रविधि प्रयोगशाला र पुस्तकालय स्थापना गरि प्राविधिक र विज्ञान विषयको उच्च शिक्षा अध्ययनको तयारी गराउने ।

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
<ul style="list-style-type: none"> विद्यालयलाई पुनः नक्साङ्कन गरी आवश्यक स्थानमा विद्यालय पुनर्वितरण, समायोजन तथा स्थापना गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> विद्यालयहरूको अनुगमन गरी आवश्यक विद्यालयहरूका लागि दरबन्दी मिलान समायोजन तथा थप दरबन्दी सृजना गरिनेछ ।
	<ul style="list-style-type: none">
<ul style="list-style-type: none"> विद्यालयमा विषयगत र तहगत रूपमा शिक्षकको व्यवस्थापन गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none">
<ul style="list-style-type: none"> साधन स्रोतको व्यवस्थापन गरी प्रविधि मैत्री शिक्षण क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none">
<ul style="list-style-type: none"> विद्यार्थीको भर्ना, टिकाउ र तह पूरा गर्ने दर विद्यार्थी र शिक्षकको उपस्थिति दर वृद्धिको सुनिश्चित गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> माध्यमिक तहको शिक्षालाई अनिवार्य तथा निःशुल्क गरी सबै बालबालिकाको शिक्षामा पहुँच सुनिश्चितता गरिने छ ।
	<ul style="list-style-type: none">
<ul style="list-style-type: none"> विशेष बालबालिकाहरू र दुर्गम क्षेत्रका बालबालिकाहरूका लागि आवासीय विद्यालय सञ्चालन गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> दुर्गमक्षेत्रका र अपांगता भएका बालबालिकाहरूको लागि आवासीय विद्यालयको व्यवस्थापन गर्न सम्भावित विद्यालयमा विद्यालयमा आवासीय भवनहरू निर्माण गर्न पहल गरिनेछ ।
<ul style="list-style-type: none"> विद्यालयको नियमित अनुगमन र सुपरीवेक्षण संयन्त्र विकास गर्ने 	<ul style="list-style-type: none">

<ul style="list-style-type: none"> ■ प्रतिस्पर्धी क्षमता विकासका लागि समय समयमा विद्यार्थीहरुको प्रतिस्पर्धात्मक कार्यक्रमहरु आयोजना गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> ■
<ul style="list-style-type: none"> ■ शिक्षणकार्य, परियोजना कार्य, प्रयोगात्मक कार्य र प्रतिस्पर्धात्मक कार्य एक अर्काका पुरक बनाउने । 	<ul style="list-style-type: none"> ■
<ul style="list-style-type: none"> ■ कमाउँदै पढ्दै कार्यक्रमलाई निर्देशिका बमोजिम सञ्चालन गरी अध्ययनलाई उत्पादन सँग जोड्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ■
<ul style="list-style-type: none"> ■ उत्कृष्ट सिकाइ उपलब्धि भएका विद्यार्थी, शिक्षक तथा अभिभावक प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालनमा ल्याउने । 	<ul style="list-style-type: none"> ■
<ul style="list-style-type: none"> ■ विपन्न तर जेहन्दार विद्यार्थीका लागि अध्ययन सहायता कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ■
<ul style="list-style-type: none"> ■ बालबालिकालाई माध्यमिक तहसम्म अनिवार्य रुपमा भर्ना गरी पढ्न पठाउनु पर्ने बाध्यात्मक व्यवस्था लागु गरी छोराछोरीलाई माध्यमिक तह पूरा गराउने अभिभावक सम्मान कार्यक्रम लागु गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ■
<ul style="list-style-type: none"> ■ सिकाइ उपलब्धि कमजोर भएका विद्यार्थीका लागि सिकाइ उपलब्धि वृद्धि गर्ने विद्यार्थी सहायता कार्यक्रम सञ्चान गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ■
<ul style="list-style-type: none"> ■ पालिकाभित्रको सार्वजनिक सेवाको अवसरहरुमा पालिका भित्रको विषयगत उत्कृष्ट विद्यार्थीलाई प्राथकता क्रममा अधि राख्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ■

<ul style="list-style-type: none"> ■ एक पालिका एक बहुप्राविधिक शिक्षालय तथा स्थानीय बजार माग र सम्भाव्यताका आधारमा एक वडा एक प्राविधिक विद्यालय स्थापना गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ■
<ul style="list-style-type: none"> ■ पालिकामा गुणस्तरीयताको मापदण्ड निर्धारण गरी शिक्षा र स्थानीय पेसा, स्थानीय प्रविधि र विज्ञानलाई एकअर्कामा अनुबन्धित गराइ कार्यान्वयनमा ल्याउने । 	<ul style="list-style-type: none"> ■
<ul style="list-style-type: none"> ■ विषयगत शिक्षकहरूलाई विज्ञान र प्रविधि प्रयोग तालिमको अवसर सिर्जना गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ■
<ul style="list-style-type: none"> ■ शिक्षकलाई पेसागत सहयोग र क्षमता विकासका कार्यक्रममा सहभागी गराइ शिक्षण सीपलाई कक्षा कोठामा प्रयोग गरी शिक्षण सिकाइमा सुधार गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ■
<ul style="list-style-type: none"> ■ प्रत्येक विद्यालयमा सक्षम र उत्प्रेरित प्रधानाध्यापक व्यवस्था गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ■
<ul style="list-style-type: none"> ■ विद्यालयको प्रयोगशाला, पुस्तकालयको उपयोग गराई वैज्ञानिक तथा प्राविधिक शिक्षा प्रति बालबालिकाहरूलाई आकर्षित गराउदै लैजने । 	<ul style="list-style-type: none"> ■ पालिका भित्रका विद्यालयहरूमा सम्भाव्यता हेरी विज्ञान र प्राविधिक विषय अध्ययनका लागि तयारी गरिनेछ ।
<ul style="list-style-type: none"> ■ वि.व्य.स. र शि. अ. संघको व्यवस्थापन क्षमता विकास गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> ■ अभिभावक, शिक्षक, विव्यसलाई जवाफदेही र जिम्मेवार बनाइनेछ । ■
<ul style="list-style-type: none"> ■ बालमैत्री, अपांगमैत्री, छात्रामैत्री प्रविधिमैत्री समावेशी समन्यायिक तथा सुरक्षित भौतिक संरचना निर्माण गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ■ भवन आचार संहिता बमोजिम भवन निर्माण तथा पुराना भवनहरू प्रवलिकरण गरिनेछ । ■

■ विपतकालीन शिक्षाका लागि उपयुक्त वैकल्पिक सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया निर्धारण गर्ने ।	
■ वि.स्वा.पो.स कार्यक्रम प्रभावकारी रूपले कार्यान्वयन गराउने ।	

३.३.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

३.३.६.१ उपलब्धी

- ❖ माध्यमिक शिक्षाको साधारण र प्राविधिक धारमा सबैको पहुँच सुनिश्चित भइ समयानुकूल व्यावहारिक जीवनोपयोगी शिक्षाको प्राप्ती, सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार हुनेछ ।

३.३.६.२ प्रमुख नतिजा

- ❖ आवश्यक स्थानमा तहगत विद्यालय स्थापना भई प्रत्येक विद्यालयमा आधारभूत मापदण्ड पूरा भएको हुनेछ ।
- ❖ निःशुल्क, समयानुकूल, गुणस्तरीय साधारण र प्राविधिक शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित भइ नियमितता, खुद भर्ना दर, उपस्थिति दर, टिकाउ दर र तहपूरागर्ने दरमा वृद्धि भएको हुनेछ ।
- ❖ दुर्गम क्षेत्रका र विशेष आवश्यकता भएका बालबालिकाहरु आवासीय विद्यालयमा रही अध्ययन पूरा गर्ने अवसर प्राप्त गरेका हुनेछन् ।
- ❖ प्रत्येक तहका बालबालिकाको न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि उपलब्धि वृद्धि भएको हुनेछ ।
- ❖ माध्यमिक शिक्षाको समता सूचकहरु (भर्ना, उपलब्धि, भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक क्षेत्रको सहभागिता आदि) मा सुधार देखिनेछ ।
- ❖ विद्यालयमा अध्ययन अवधिभर र अध्ययन पछि विद्यार्थीहरुले हरेक शैक्षिक र खेलकुद प्रतियोगितामा सामेल भई उत्कृष्ट नतिजा ल्याएका हुनेछन् ।
- ❖ शिक्षण क्रियाकलाप व्यावहारिक भइ विद्यार्थीको अध्ययन उत्पादनमूखी र जीवनोपयोगी भएको हुनेछ
- ❖ उत्कृष्ट अभिभावक, विद्यार्थी शिक्षक सम्मानित भई अध्ययन र अध्यापन कार्यप्रति उत्प्रेरित हुनेछन् ।
- ❖ क्षमतावान तर विपन्न विद्यार्थीले पढ्ने र रोजगारीको अवसरमा आफ्नो स्थान सुरक्षित गरेका हुनेछन्
- ❖ सिकने चाहना भएका बालबालिकाहरुले पर्याप्त सिकने अवसर प्राप्त गरेका हुनेछन् ।
- ❖ पालिकाभिन्नका सबै बालबालिकाले वैज्ञानिक, प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षाको अवसर पाएका हुनेछन्
- ❖ शिक्षकहरुले आफ्नो पेशागत दक्षता विकास गरी जिल्लाकै सर्वोत्कृष्ट शिक्षक बन्ने अवसर पाएका हुनेछन्
- ❖ विद्यालयहरुमा वि.व्य.स., शि.अ.संघ, अभिभावक तथा शिक्षकको क्षमता विकास भइ असल व्यवस्थापन, सुशासन र पारदर्शिता कायम भएको हुनेछ ।
- ❖ विद्यालयका भौतिक संरचनाहरु बालमैत्री, अपांगमैत्री, छात्रामैत्री प्रविधिमैत्री समावेशी समन्यायिक तथा सुरक्षित भएका हुनेछन् ।
- ❖ विद्यालयमा विपन्न व्यवस्थापन योजना सहित प्रकोप, सङ्कट तथा माहमारी लगायतका परिस्थिति प्रति विद्यालयहरु उत्थानशील रहनेछन् ।
- ❖ विद्यार्थीले सामान्य स्वास्थ्य परीक्षण र उपचारको सुविधा विद्यालयमै पाएका हुनेछन् ।
- ❖ हरेक बालबालिकाले पत्रु खाजाको कारण स्वास्थ्य समस्या भग्नु पर्नेछैन र घरमा फोहर मैला व्यवस्थापन र पोषणयुक्त खाना खान बालबालिकाले नै अभिभावकलाई सचेत गराएका हुनेछन् ।
- ❖ माध्यमिक तहमा गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह भएको हुनेछ ।

१७	न्यूनतम सुविधा सम्पन्न खानेपानी, खेल मैदान, शौचालय, चमेना गृह र घेरावार निर्माण ।	विद्यालय								
१८	विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालय र ICT ल्यब स्थापना ।									

क्र.सं	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	अल्पकालीन लक्ष्य	दीर्घकालीन लक्ष	जिम्मेवार पक्ष	कैफियत
१	निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा कायान्वयनका लागि कार्यविधि, निर्देशिका निर्माण ।	पटक				
२	विद्यालय नक्शाङ्कन, समायोजन, पुनर्वितरण, पुनःस्थापना ।	पटक				
३	मापदण्ड अनुसारको शिक्षक व्यवस्था ।	विद्यालय				
४	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि मैत्री विद्यालय व्यवस्थापन ।	विद्यालय संख्या				

५	भौतिक संरचना (भवन) विस्तार र प्रबलीकरण ।	भवन तथा कोठा संख्या				
६	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण ।	नियमित				
७	पाठ्यपुस्तक, दिवाखाजा, पृशाक, स्टेसनरी, छात्रवृत्ति, सिकाई सामग्री व्यवस्था ।	विद्यार्थी संख्या				
८	शिक्षक विद्यार्थी अभिभावक, प्रोत्साहन वितरण ।	नियमित प्रतिवर्ष				
९	आवासीय विद्यालय स्थापना र सञ्चालन ।	वटा				
१०	विद्यालयको उत्थानशील योजना निर्माण ।	पटक				
११	कक्षा कोठामा आधारित मूल्याङ्कन प्रणाली सञ्चालन ।	नियमित हरेक वर्ष				
१२	सरोकारवाला समूहको क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन ।	नियमित प्रति २ वर्ष				
१३	प्राविधिक विद्यालय सञ्चालन ।	वटा				
१४	विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण कार्यक्रम सञ्चालन ।	विद्यालय				
१५	लक्षित विद्यार्थीहरुका लागि आवासीय प्रबन्ध ।	पटक				

१६	न्यूनतम सुविधा सम्पन्न खानेपानी, खेल मैदान, शौचालय, चमेना गृह र घेरावार निर्माण ।	कार्यक्रम संख्या				
१७	विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालय र ICT ल्याब स्थापना ।	वटा				
१८	आवधिक तथा नियमित विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली व्यवस्थापन	नियमित				
१९						

कार्यक्रम तथा त्रियाकलाप कार्यन्वयन र बजेट विवरण

क्र.सं	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	बजेट जम्मा रु.(हजारमा)					कुल बजेट ५ वर्ष	बजेटको श्रोत	कैफियत
			पहिलो वर्ष २०७८	दोश्रो वर्ष २०७९	तेश्रो वर्ष २०८०	चौथो वर्ष २०८१	पाँचौं वर्ष २०८२			
१	निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा कायान्वयनका लागि कार्यविधि, निर्देशिका निर्माण ।	पटक								
२	विद्यालय नक्शाङ्कन, समायोजन, पुनर्वितरण, पुनःस्थापना ।	पटक								
३	मापदण्ड अनुसारको शिक्षक व्यवस्था ।	विद्यालय								
४	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि मैत्री विद्यालय व्यवस्थापन ।	विद्यालय संख्या								
५	भौतिक संरचना (भवन) विस्तार र प्रबलीकरण ।	भवन तथा कोठा संख्या								
६	विद्यार्थी सािकाइ उपलब्धि परीक्षण ।	नियमित								

७	पाठ्यपुस्तक, दिवाखाजा, पृशाक, स्टेसनरी, छात्रवृत्ति, सिकाई सामग्री व्यवस्था ।	विद्यार्थी संख्या								
८	शिक्षक विद्यार्थी अभिभावक, प्रोत्साहन वितरण ।	नियमित प्रतिवर्ष								
९	आवासीय विद्यालय स्थापना र सञ्चालन ।	वटा								
१०	विद्यालयको उत्थानशील योजना निर्माण ।	पटक								
११	कक्षा कोठामा आधारित मूल्याङ्कन प्रणाली सञ्चालन ।	नियमित हरेक वर्ष								
१२	सरोकारवाला समूहको क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन ।	नियमित प्रति २ वर्ष								
१३	प्राविधिक विद्यालय सञ्चालन ।	वटा								
१४	विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण कार्यक्रम सञ्चालन ।	विद्यालय								
१५	लक्षित विद्यार्थीहरूका लागि आवासीय प्रबन्ध ।	पटक								
१६	न्यूनतम सुविधा सम्पन्न खानेपानी, खेल मैदान, शौचालय, चमेना गृह र घेरावार निर्माण ।	कार्यक्रम संख्या								
१७	विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालय र ICT ल्याब स्थापना ।	वटा								
१८	आवधिक तथा नियमित विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली व्यवस्थापन	नियमित								

३.४ उच्च शिक्षा र माध्यमिक शिक्षाको उच्च शिक्षासँग सम्बन्ध (यदि कुनै स्थानीय तहले आवश्यकता महसुस गरेमा)

३.४.१ परिचय

- उच्च शिक्षाको आवश्यकता र औचित्य
- संबैधानिक तथा नीतिगत व्यवस्था
- माध्यमिक शिक्षासँगको सम्बन्ध

३.४.२ वर्तमान अवस्था

- उच्च शिक्षामा पहुँचको अवस्था
- उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरू
- विषयगत आधारमा उच्च शिक्षाको अवसर
- उच्च शिक्षाका चुनौतीहरू

३.४.३ लक्ष्य

- प्राज्ञिक उत्कृष्टता तथा उन्नयनका लागि अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्ने उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थामार्फत उच्चस्तरीय, प्रतिस्पर्धी, प्रविधिमैत्री, रोजगारमूलक र उत्पादनमुखी जनशक्ति उत्पादन गर्ने ।

३.४.४ उद्देश्य

- उच्च शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने
- सामाजिक र आर्थिक विकासका लागि विज्ञान र प्रविधिप्रति अभिप्रेरित, प्रतिस्पर्धी र उद्यमशील मानव संशाधनको विकास गर्ने
- उच्च शिक्षाका अवसरहरूलाई सान्दर्भिक, उपयोगी र गुणस्तरीय बनाउने

३.४.५ रणनीतिहरू

- स्थानीय तह अन्तर्गत विद्यालय शिक्षाको कक्षा १२ वा सो सरहको तह पुरा गरेका विद्यार्थीको विवरण तयार गरी उनीहरूको क्षमता र योग्यता अनुसार उच्च शिक्षाको प्रबन्धका लागि योजना तयार गर्ने
- स्थानीय तह क्षेत्रभिन्न आवश्यकता अनुसार उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने संस्थाहरू स्थापना गर्ने

- खुला एवम् दूर शिक्षा लगायतका व्यस्थामार्फत समेत उच्च शिक्षामा पहुँच वृद्धिका लागि पहल गर्ने
- पिछ्छडिएका भौगोलिक क्षेत्र, महिला, आदिबासी/जनजाती, दलित, अपाङ्गताभएका नागरिक एवम् आर्थिक रूपले विपन्न समुदाय र वर्गको पहुँच बढाउन आवश्यक कार्यक्रमहरूको व्यवस्था गर्न
- उच्च शिक्षालाई राष्ट्रिय विकासका प्राथमिकताका क्षेत्रहरू कृषि, उर्जा, पर्यटन, जलस्रोत, स्थानीय प्रविधि, सम्पदा र संस्कृति, खेलकूद, जलवायु परिवर्तन लगायतका क्षेत्रहरूमा केन्द्रित गर्न पहल गर्ने
- विद्यार्थीहरूलाई उच्च शिक्षाका अवसर उपलब्ध गराउनका लागि उच्च शिक्षा सञ्चालन गर्ने संस्थाहरूसँग समन्वय तथा सहकार्य गर्ने
- स्थानीय तहमा सञ्चालित उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूको सञ्चालनमा आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउने
- उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूको स्थापना, सञ्चालन, नियमन र व्यवस्थापनका लागि समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गर्ने
- उच्च शिक्षा विकासका लागि सार्वजनिक, सामूदायिक तथा निजी स्तरमा साझेदारी कार्यलाई प्रोत्साहन गर्ने
- स्थानीय तहको मानव संशाधन योजनाका आधारमा आवश्यक मानव स्रोत विकासका लागि कार्यक्रम बनाई कार्यान्वयन गर्ने
- आर्थिकरूपमा पिछ्छडिएका प्रतिभावान तथा सीमान्तकृत, दलित, अपाङ्ग, लोपोन्मुख जाति/जनजाति, महिला विद्यार्थीका लागि उच्च शिक्षामा सहज पहुँचको अवसर सृजना गर्न आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने

३.४.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- उच्च शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि भई सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार ।

प्रमुख नतिजा:

- स्थानीय तह अन्तर्गत विद्यालय शिक्षाको कक्षा १२ वा सो सरहको तह पुरा गरेका विद्यार्थी क्षमता र योग्यता अनुसार उच्च शिक्षामा पहुँच हुने

- स्थानीय तहमा उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूको स्थापना हुने
- स्थानीय तहमा सञ्चालित उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरूको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा अभिवृद्धि हुने
- उच्च शिक्षा उत्पादन र आर्थिक उपार्जनसँग जोडिने
- उच्च शिक्षामा सार्वजनिक, निजी तथा सामूदायिक सहभागितामा लगानी अभिवृद्धि हुने

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

- उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने संस्थाहरूको स्थापना
- उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने संस्थाहरूको न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास
- अनुसन्धान केन्द्रको स्थापना
- शिक्षक व्यवस्था
- छात्रवृत्ति कार्यक्रम
- उच्च शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा महामारीलगायतका परिस्थिति प्रति उत्थानशील बनाउन योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्न सहयोग

३. ४ प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा

३.४.१ परिचय

निश्चित पेसा वा व्यवसाय सम्बन्धी ज्ञान, सीप प्रदान गरी व्यवसाय सञ्चालन गर्ने शिक्षा प्राविधिक शिक्षा हो । आजको समाज विज्ञान र प्रविधिको युगमा अडिएको छ । सैद्धान्तिक किताबी ज्ञानको सट्टामा जिवनोपयोगी तथा व्यवहारिक ज्ञान सहितको शिक्षाको परिकल्पना गर्दै नेपालको संविधान, शिक्षा ऐन र उच्चस्तरीय राष्ट्रिय शिक्षा आयोगको प्रतिवेदन २०७५ ले यो शिक्षालाई प्राथमिकतामा राखेको छ । पन्ध्रौं योजनामा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा सम्बन्धमा प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको माध्यमले न्युन, मध्यम तथा उच्चस्तरका दक्षजनशक्ति उत्पादन गर्ने लक्ष अघि सारेको छ ।

३.४.२ बर्तमान अवस्था

यस पालिकामा हाल एउटा माध्यमिक विद्यालय प्राविधिक धार तर्फ बलिबिज्ञान अन्तरगत कक्षा ९ को पठनपाठन सञ्चालित रहेको छ । यस विद्यालयमा जम्मा ४७ जना विद्यार्थीहरु प्राविधिक धार तर्फ अध्ययन गरी रहेका छन् । एउटा विद्यालयमा प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम परिषदबाट अनुमति प्राप्त गरी कृषि बालीबिज्ञान विषयमा १८ महिने प्रि-डिप्लोमा कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेको रहेको छ । यस शिक्षालयमा हालजना प्रशिक्षार्थीहरु प्रशिक्षणरत रहेका छन् ।

३.४.३ अवसरहरु:

- कृषि विषयका प्राविधिक धार सञ्चालित विद्यालयहरुबाट सम्बन्धित क्षेत्रका मध्यमस्तरको जनशक्ती उत्पादन भै रहेका ।
- पालिकाले एउटा बालिविज्ञान विषयको प्राविधिक धारको विद्यालय र एउटा प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम परिषदबाट सम्बन्धन प्राप्त बालिविज्ञान प्राविधिक शिक्षालयलाई आंशिक अनुदान प्रदान गरि संचालन गरिरहेको ।
- न्युन शुल्कमा प्राविधिक शिक्षा पढ्ने अवसर प्राप्त भइ लामो तथा छोटो अवधिका प्राविधिक शिक्षा सञ्चालनका लागि विभिन्न विद्यालयहरु इच्छुक रहेका ।
- इच्छुक विद्यार्थी तथा शिक्षार्थीहरुले घरमै बसेर प्राविधिक विषयको अध्ययन गर्ने अवसर प्राप्त गरिरहेका ।

३.४.४ चुनौतीहरु:

- ❖ पालिकाबाट प्राविधिक शिक्षामा यथेष्ट लगानी गर्नु ।
- ❖ प्राविधिक शिक्षासम्बन्धी नीति तथा योजना तयार गर्नु ।
- ❖ पालिकाभर प्राविधिक शिक्षाको अवसर वृद्धि गर्नु ।
- ❖ प्राविधिक शिक्षातर्फ विद्यार्थीहरुको आकर्षण वृद्धि गर्नु ।
- ❖ भौगोलिक विकटता तथा विपन्न बालबालिकाहरुमा प्राविधिक शिक्षामा सबैको पहुँच बढाउनु ।
- ❖ प्राविधिक जनशक्तीका लागि बजारको व्यवस्थापन गर्नु ।
- ❖ प्राविधिक जनशक्तीले स्वव्यवसाय प्रति रुची जागृत गराउनु ।
- ❖ प्राविधिक शिक्षा शिक्षणको लागि योग्यतम जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु ।

३.४.५ लक्ष्य

बालबालिकाहरुलाई माध्यमिक तहसम्मको गुणस्तरिय बहुप्राविधिक शिक्षाको सुअवसर सिर्जना गरि प्रतिष्पर्धि, सक्षम, व्यवसायिक तथा स्वरोजगार र आत्मनिर्भर हुन उत्प्रेरित मध्यम स्तरको जनशक्ति तयार पारी प्राविधिक तर्फको उच्च शिक्षाका लागि तयार पार्ने ।

३.४.६ उद्देश्य:

- ❖ प्रविधियुक्त, सीपयुक्त, नैतिकवान तथा स्वावलम्बी जनशक्ति उत्पादन गर्नु ।
- ❖ छोटो तथा लामो अवधिका आयमुलक तालिमहरु संचालन गरि स्वरोजगार अभिवृद्धि गर्नु ।
- ❖ प्राविधिक शिक्षाको विस्तार गरी सबै बालबालिकाको प्राविधिक धारको शिक्षामा पहुँच भएको सुनिश्चित गर्नु ।
- ❖ श्रमप्रति विश्वास गरी आत्मनिर्भर नागरिक उत्पादनमा प्रेरित गर्नु ।
- ❖ गाउँपालिकाले आफ्नै व्यवस्थापनमा पनि प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षालय सञ्चालन गर्नु

- ❖ इन्द्रावती गा.पा.मा पुर्ण रुपमा डिजिटल प्रविधिबाट शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु
- ❖ आपनै गाउँपालिकामा कम शुल्कमा बहुप्राविधिक विषय पढ्ने अवसर सिर्जना गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
१. प्राविधिक शिक्षामा सर्वसाधारणको पहुँचमा वृद्धि गर्ने	
२. गाउँपालिकामा हाल सञ्चालित प्राविधिक धारका विद्यालय र शिक्षालयहरूलाई गुणस्तरीय र व्यवस्थित बनाउने ।	१. प्राविधिक धारका विद्यालय र शिक्षालयहरूमा आवश्यक दक्ष जनशक्तिको व्यवस्थापन सहित आवश्यक स्रोतको व्यवस्थापन गर्ने ।
३. नक्साङ्कन र सम्भाव्यताका आधारमा वडागत रूपमा फरक फरक विषयका प्राविधिक धारका विद्यालय सञ्चालन गर्ने ।	२. भौगोलिक अवस्था र सम्भाव्यताका आधारमा आवश्यक ठाउँमा क्रमशः प्राविधिक शिक्षालय स्थापना गर्ने ।
४. आर्थिक रूपले विपन्न तथा पिछ्छडिएको वर्गका बालबालिकाहरूलाई प्राविधिक शिक्षाको पहुँच वृद्धि गर्ने ।	३. गरिब तथा जेहेन्दार बालबालिकाको अवस्था हेरी छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्ने ।
५. प्राविधिक शिक्षा मार्फत युवाहरूलाई स्वरोजगार प्रति उत्प्रेरित गर्ने ।	४. प्राविधिक शिक्षालयहरूबाट उत्पादित युवाहरूलाई व्यवसाय गर्न प्राथमिकताको आधारमा व्यवसायिक अनुदानको व्यवस्था गर्ने ।
६. विभिन्न छोटो अवधिका सीपमूलक तालिम प्रदान गरी गरिवी न्युनीकरण गर्ने ।	५. तथ्याङ्क र सुचनाहरूको सङ्कलन गरी मागका आधारमा विभिन्न सिपमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
७. विश्व बजारमा खपत हुने प्रतिस्पर्धी प्राविधिक जनशक्ति उत्पादनलाई जोड दिने ।	६. दक्ष जनशक्तिहरू मार्फत विश्व बजारको माग बमोजिम तालिमको व्यवस्था गर्ने ।
८. परम्परागत पेशा र प्रविधिको स्तरोन्नति गरि आधुनिक वैज्ञानिक प्रविधि सरहको बनाइ संरक्षण गर्ने ।	७. स्थानीय स्तरमा रहेका पेसा र प्रविधिलाई विज्ञान सम्मत विकास गराई प्रयोगमा ल्याइने छ ।

उपलब्धि

बालबालिकाको चाहना अनुसारको प्राविधिक विद्यालय र शिक्षालय स्थापना र व्यवस्थापन भई प्राविधिक शिक्षामा सबैको पहुँच र गुणस्तरमा वृद्धि हुनेछ ।

नतिजा

- ❖ विभिन्न विद्यालयहरूमा फरक फरक विषयका प्राविधिक धारको पढाइ सञ्चालन भएको हुनेछ ।
- ❖ इच्छुक बालबालिकाहरूले चाहेको प्राविधिक विषयको अध्ययन गर्ने अवसर प्राप्त गरेका हुनेछन् ।
- ❖ प्राविधिक धार शिक्षण गर्ने कक्षाकोठाहरू व्यवस्थित भएका हुनेछन् ।
- ❖ स्थानीय निकाय र अभिभावकहरूले प्राविधिक धारको विद्यालयप्रति अपनत्व लिएका हुनेछन् ।
- ❖ अन्य पालिकाबाट समेत प्राविधिक विषय अध्ययन गर्न विद्यार्थीहरू भर्ना भएका हुनेछन् ।
- ❖ शैक्षिक वेरोजगार कम हुँदै गएको हुनेछ ।
- ❖ सर्वसाधारणका बालबालिकाहरूको प्राविधिक शिक्षामा पहुँच पुगेको हुनेछ ।

कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप कार्यान्वयन तालिका

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	अल्पकालिन लक्ष्य	दिर्घकालिन लक्ष्य	जिम्मेवार पक्ष	कैफियत
१	प्राविधिक शिक्षालयहरू नक्साङ्कन गरि स्थापना गर्ने				स्थानीय सरकार	
२	प्राविधिक शिक्षालयहरूको क्षमता वृद्धि गर्ने					
३	शिक्षक तालिमको आयोजना गर्ने					
४	सिकारु मैत्री बसाई व्यवस्थापनका लागि आवश्यक सामग्री प्रदान गर्ने					
५	प्राविधिक शिक्षालयहरूको व्यवस्थापन समिति गठन पुनर्गठन गर्ने	नियमित				
६	स्वास्थ्य जाँच तत्सम्बन्धि आवश्यक सामग्री वितरण					
७	प्राविधिक शिक्षालयहरूको सुधार योजना निर्माण अद्यावधिक तथा कार्यान्वयन					
८	प्राविधिक शिक्षालयहरूको अवस्थाको अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गरी आवश्यकतानुसार अनुदानको व्यवस्था					

कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप कार्यान्वयन तालिका एवं बजेट विवरण

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	बजेट विवरण(रु हजारमा)					बजेटको स्रोत	कैफियत
		कुल बजेट	२०७८	२०७९	२०८०	२०८१		
१	प्राविधिक शिक्षालयहरु नक्साङ्कन गरि स्थापना गर्ने						संघिय प्रदेश र स्थानीय सरकार	
२	प्राविधिक शिक्षालयहरुको क्षमता वृद्धि गर्ने							
३	शिक्षक तालिमको आयोजना गर्ने							
४	सिकारुमैत्री बसाई व्यवस्थापनका लागि आवश्यक सामग्री प्रदान गर्ने							
५	प्राविधिक शिक्षालयहरुको व्यवस्थापन समिति गठन पुनर्गठन गर्ने							
६	स्वास्थ्य जाँच तत्सम्बन्धि आवश्यक सामग्री वितरण							
७	प्राविधिक शिक्षालयहरुको सुधार योजना निर्माण अद्यावधिक तथा कार्यान्वयन							
८	प्राविधिक शिक्षालयहरुको अवस्थाको अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गरी आवश्यकतानुसार अनुदानको व्यवस्था						संघिय प्रदेश र स्थानीय सरकार	

पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक

३.५.१ परिचय

पाठ्यक्रम सबै प्रकारका विषय वस्तु र पाठ्यसामग्रीको एक प्रारम्भिक दस्तावेज हो। शिक्षाका उद्देश्यहरु, उपलब्धी, आदत, व्यवहार र अनुभवलाई उच्चतम विन्दुमा कार्यक्रम संचालन गरि लागु गर्ने बाटोको रूपमा पाठ्यक्रमलाई लिईन्छ। नेपालमा शिक्षाको इस्तीहार १९९६ देखी नै पाठ्यक्रम शिक्षण सिकाई प्रक्रियाको सहयोगी सामग्रीको रूपमा प्रयोग गरिएको पाइन्छ। रा.शि.प. यो. २०२८ का अनुसार पाठ्यक्रम भनेको शिक्षाको राष्ट्रिय उद्देश्य प्राप्तिका लागि बनाइएको एक शैक्षिक कार्यक्रम हो भनि परिभाषित गरिएको छ।

पाठ्यक्रम उद्देश्य, विषयवस्तु, क्रियाकलाप, मुल्यांकन मिली बनेको एक शैक्षिक योजना हो। नेपालको सन्दर्भमा प्रयोग गरिएका उद्देश्य, विषय वस्तु, शिक्षण सिकाई क्रियाकलाप, मुल्यांकन आदी मुख्य तत्वहरुलाई केन्द्रमा राखी केन्द्रीय सरकार देखी स्थानिय तहसम्म विभिन्न तहका पाठ्यक्रम निर्माण गरेको पाइन्छ। राष्ट्रिय पाठ्यक्रम पारुप २०७६ तथा आधारभुत पाठ्यक्रम २०७६ ले आधारभुत तह(कक्षा १ देखि ३) मा मातृभाषिक सिप/स्थानीय विषयवस्तु सम्बन्धि क्रियाकलाप समावेश गरी पाठ्यभार ५ र वार्षिक पाठघण्टा १६० र कक्षा ४ देखि ८ सम्ममा मातृभाषा वा अन्य कुनै विषयवस्तु नामाकरण गरी पाठ्यभार ४ र पाठघण्टा १२८ तोकेको छ।

३.५.२ वर्तमान अवस्था

विद्यमान राष्ट्रिय पाठ्यक्रम पारुप २०७६ तथा आधारभुत पाठ्यक्रम २०७६ ले दिशानिर्देश गरेअनुसार इन्द्रावती गा.पा.ले पनि आफ्नो ५ वर्षे गाउँ शिक्षा योजनामा पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक सम्बन्धी समाज सुहाउदो आवश्यकतामुखी स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक बनाउने जमर्को गरेको छ। जसमा स्थानीय स्तरका कला, संस्कृती, प्रविधि, भेषभुषा, रीतिरिवाज आदीलाई समेटी आफ्नो दिर्घकालिन रणनीतिक योजना बनाएको छ। हाल यस गाउँपालिका ले कक्षा १ देखि ५ सम्मको स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम निर्माण गरि कार्यान्वयनको चरणमा रहेको र कक्षा ६ देखि ८ सम्मको स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम निर्माण गर्ने योजना प्रस्तावित गरिएको छ।

यस गा.पा.मा पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकका अन्तरगत तपशिल बमोजिमका चुनौतीहरु देखिएका छन। जसलाई समाधान गर्दै अगाडी बढ्ने रणनीतिहरु तय गरिएको छ।

चुनौतीहरु:

- ❖ स्थानीय तहले स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक निर्माणका लागि उपयुक्त नीतिगत कार्यक्रम र योजना बनाउनु ।
- ❖ गाउँपालिका भीत्रका सबै स्थानीय क्षेत्रका विज्ञ तथा अनुभवी जनशक्तिको खोजी गरी प्राप्त राय सुभावहरुलाई संकलन गर्नु ।
- ❖ स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक तयार पार्न आवश्यक जनशक्ती व्यवस्था गर्नु ।
- ❖ पर्याप्त मात्रामा शैक्षिक तथा सन्दर्भ सामग्रीको व्यवस्था गर्नु ।
- ❖ क्षेत्रगत तालिम प्राप्त दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गर्नु ।
- ❖ प्रत्येक विद्यार्थीको हातमा समयमै पाठ्यपुस्तकहरु पुचाउनु । ।
- ❖ समय समयमा पाठ्यक्रम प्रवोधिकरण गराउनु ।
- ❖ पाठ्यक्रम निर्माण र पाठ्यपुस्तकको मापदण्ड बारे जानकारी लिनु ।
- ❖ पाठ्यक्रम व्यावहारिक बनाउनु ।
- ❖ शिक्षकहरुबाट पाठ्यक्रमलाई साध्यको रुपमा प्रयोग गराउनु ।
- ❖ पाठ्यक्रम निर्माणमा सरोकारवाला समुहको प्रतिनिधित्व गराउनु ।

अवसरहरु:

- ❖ कक्षा ५ सम्मको स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण सम्पन्न हुनु ।
- ❖ गाउँपालिकाले पाठ्यक्रम सम्बन्धी नीतिगत कार्ययोजना तयार गर्न पहल गर्नु ।
- ❖ हालसम्म पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तकमा सहज पहुँच हुनु ।
- ❖ माध्यमिक तहसम्मका पाठ्यपुस्तक निःशुल्क उपलब्ध हुनु ।
- ❖ हरेक वर्ष समयमै पाठ्यपुस्तक विद्यालयहरुमा पुग्नु ।
- ❖ पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकको डिजिटल प्रति उपलब्ध हुनु ।
- ❖ मातृ भाषामा पनि पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक उपलब्ध हुनु ।

लक्ष्य

पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरी बालबालिकालाई व्यावहारिक, जीवनोपयोगी, ज्ञान, सीप र अभिवृत्तिको विकास गराइ सक्षम प्रतिस्पर्धी, र सिर्जनशील नागरिक तयार गर्नु ।

३.५.३ उद्देश्यहरु:

- ❖ यस क्षेत्रको धर्म, संस्कृति, रितिरिवाज, चालचलन, ऐतिहासिकता, भौगोलिकताको आधारमा स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी लागु गर्नु ।
- ❖ स्थानिय परिवेश सुहाउदो पाठ्यक्रम र शैक्षिक सामग्री निर्माण गर्नु ।
- ❖ स्थानिय पाठ्यक्रम अनुसार पाठ्यपुस्तक निर्माण गरि लागु गर्नु ।

- ❖ पाठ्यक्रम निर्माणमा स्थानीय सरोकारवाला समूहको पनि सहभागिता सुनिश्चित गराउनु ।
- ❖ पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गराउनु ।
- ❖ सिकाइलाई दैनिक व्यवहारसँग अनुबन्धित गराउने व्यावहारिक पाठ्यक्रम निर्माण गर्नु ।

३.५.४ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु:

रणनीति	कार्यनीति
१.स्थानीय आश्यकता सम्बोधन हुने स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक तयार गरी लागु गर्ने ।	स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माणका लागि कार्यदल तथा विज्ञ समुह निर्माण गरी कक्षा ६-८ को पाठ्यक्रम निर्माण र कक्षा १-५ को पाठ्यपुस्तक निर्माण गरिने छ ।
२.पाठ्यपुस्तक तथा सन्दर्भ सामग्रीहरुमा समयमै सहज पहुँच पुचाउने ।	
३.निर्माण गरिएका पाठ्यपुस्तक तथा पाठ्यसामग्री वितरण गर्ने	
४. स्थानीय स्तरमा उपलब्ध शैक्षिक सामग्रीहरु उत्पादन र प्रयोगमा जोड दिने ।	स्थानीय भुगोल, रीतिरिवाज, धर्म, संस्कृति आदिका जानकार व्यक्तिहरूसँग स्थानीय पाठ्यक्रममा आधारित सामग्री उत्पादनका लागि अन्तरक्रिया र तालिम सञ्चालन गरिने छ ।
५. समय समयमा पाठ्यक्रम पाठ्यपुस्तकको प्रबोधिकरण गर्ने ।	क्षेत्रगत विज्ञ समुह परिचालन गरी समय समयमा पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक प्रबोधिकरण सम्बन्धि कार्यशाला तथा तालिम सञ्चालन गरी क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

उपलब्धि

नतिजा

कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप कार्यान्वयन तालिका

कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप कार्यान्वयन तालिका र बजेट विवरण

३.६ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

३.६.१ परिचय

शिक्षक व्यवस्थापन भनेको शिक्षकलाई समय सान्दर्भिक, पूर्ण प्रतिस्पर्धात्मक र निष्पक्ष रूपमा शिक्षक छनौट, पेशाप्रति आकर्षण र पूर्ण उत्तरदायी, शिक्षण क्रियाकलापप्रति जिम्मेवार, शिक्षकको क्षमता विकास तथा शिक्षक सहयोग गरी गुणस्तरीय शिक्षा प्रदानका लागि व्यवस्थापन गर्नु हो।

३.६.२ वर्तमान अवस्था

तह	स्थायी	अस्थायी करार	राहत	निजि स्रोत	नगर शिक्षक
वालविकास					
आधारभुत तह					
माध्यमिक तह					
जम्मा					

चुनौतिहरु:

- विषयगत दरबन्दी पुरा गर्नु ।
- कक्षागत र विषयगत शिक्षक व्यवस्थापन गर्नु।
- उच्च विद्यार्थी संख्या भएका विद्यालयमा पर्याप्त दरबन्दी वितरण गर्नु ।
- नियमानुसार प्रशासनिक तथा प्राज्ञिक जिम्मेवारी लिने व्यक्ति (प्र.अ.)नियुक्ति गर्नु।
- शिक्षकलाई तालिम तथा पुनर्ताजगी तालिम व्यवस्थापन गर्न।
- विद्यालय सुपरीवेक्षण, अनुगमन र मूल्यांकनमा निरन्तरता दिनु।
- कक्षाकोठा भित्र शिक्षकको प्रस्तुती सुद्रीढ र दहो बनाउनु ।
- शिक्षण सिकाइ कार्यमा सूचना तथा प्रविधी प्रयोग बढाउनु।

अवसरहरु:

- गाउँपालिकाभित्र प्राज्ञिक स्रोत सहज रूपमा उपलब्ध हुनु।
- गुणस्तरीय शिक्षण सिकाइ प्रक्रियामा आकर्षण हुनु।
- उपलब्ध स्रोत साधनको अधिकतम प्रयोग गरिनु ।

- आधारभूत तहमा विद्यार्थी र शिक्षक अनुपात सन्तोषजनक हुनु।

लक्ष्य

गुणस्तरीय शिक्षाका लागि योग्य, व्यवशायिकरूपमा दक्ष, पेसाप्रति उत्प्रेरित, समर्पित, प्रतिबद्ध, र बालबालिकाको सिकाइप्रति जवाफदेही शिक्षकको व्यवस्था गर्ने ।

३.६.३ उद्देश्यहरू:

- आवश्यक सङ्ख्यामा विषयगत दरबन्दीको व्यवस्थापन गर्नु।
- विद्यार्थीको संख्यालाई विशेष आधार मानी शिक्षक दरबन्दीमा मिलान गर्ने।
- योग्यता, क्षमता र कार्यदक्षताका आधारमा विद्यालयमा प्र.अ.को व्यवस्थापन गर्ने।
- आवश्यकता र मागको आधारमा शिक्षकलाई तालिम प्रदान गर्नु।
- शिक्षकलाई पेशाप्रति आकर्षण हुने वातावरणको सुनिश्चतता गर्नु।
- विद्यालयमा अनुगमन र मूल्यांकन प्रणालीमा जोड दिनु।
- सम्पूर्ण शिक्षक कर्मचारीलाई प्रोत्साहन स्वरूप थप सेवा सुविधा प्रदान गर्नु ।
- शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सूचना र प्रविधिको अधिकतम प्रयोग गर्नु ।
- शैक्षिक सामग्री निर्माण तालिम र निर्माणका लागि आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराउनु।

३.६.४ रणनीतितथा कार्यनीतिहरू:

रणनीति	कार्यनीति
शिक्षक दरबन्दीको वितरण तथा समायोजन गर्ने।	विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन गरिनेछ। कक्षागत र विषयगत शिक्षक दरबन्दी सृजना गरिनेछ।
शिक्षकहरूको क्षमता अभिवृद्धिमा जोड दिने।	शिक्षकको पेशागत क्षमता वृद्धि गर्न आवश्यकता तथा मागमा आधारित तालिमको व्यवस्था गरिने छ।
सबै विद्यालयहरूमा मापदण्ड अनुसार प्रधानाध्यापक हरूको व्यवस्थापन गर्ने ।	योग्यता र क्षमताका आधारमा प्रधानाध्यापकहरूको नियुक्ति गरिने छ।
शिक्षण पेशालाई प्रविधि मैत्री बनाउने।	हरेक विद्यालयमा इन्टरनेटको व्यवस्थापन गरिने छ। एक शिक्षक एक ल्यापट कार्यक्रम लागु गरिने छ। हरेक विद्यालयमा कम्प्युटर ल्याबको व्यवस्था गरिने छ।
मुल्यांकन प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने।	समय समयमा विद्यालयमा अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण गरी मुल्यांकन प्रणालीलाई थप मजबुत पारिने छ।
शिक्षकहरूको पेशागत सुरक्षा गर्ने।	करार शिक्षक उपदानको व्यवस्था गरिने छ । शिक्षकको वृत्ति विकासमा जोड दिइने छ।

३.६.५ उपलब्धी,

शिक्षकको क्षमता विकास कार्यदक्षतामा वृद्धि, सक्षम र पेसाप्रति अभिप्रेरित शिक्षक व्यवस्था र प्रभावकारी शिक्षणले शिक्षाको गुणस्तरमा सुधार हुने ।

नतिजा,

- ❖ न्यूनतम योग्यता तथा सक्षमताको कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।
- ❖ शिक्षक व्यवस्थापनको सुदृढीकरण शिक्षकको दरबन्दी मिलान भएको हुने छ ।
- ❖ शिक्षकको उपस्थिति तथा कार्य सम्पादनमा सुधार भएको हुनेछ ।
- ❖ शिक्षकको पेशागत क्षमता विकास भएको हुनेछ ।
- ❖ विज्ञ समूहबाट पेशागत सहयोग प्राप्त भएको हुनेछ ।
- ❖ विषयगत र कक्षागत सक्षमताहरू हासिल भएको हुनेछ ।
- ❖ निर्धारित मापदण्ड बमोजिम विद्यार्थीको संख्या अनुसार विषयगत तथा कक्षागत दरबन्दी पुरा भएको हुनेछ ।
- ❖ सबै शिक्षकहरूलाई पेशागत पेशागत सहयोग तथा पुनर्ताजगी तालिम प्राप्त भएको हुनेछ ।
- ❖ वार्षिक रूपमा अन्तर विद्यालय भ्रमण नियमित पेशागत सहयोग तालिम प्राप्त भएको हुनेछ ।

कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप कार्यान्वयन तालिका

क्र.सं..	क्रियाकलाप	इकाई	अल्पकालिन लक्ष्य	दिर्घकालिन लक्ष्य	जिम्मेवार पक्ष	कैफियत
१	विद्यार्थी शिक्षक तथ्याङ्क संकलन	पटक				
२	आन्तरिक स्रोतबाट तलब खाने शिक्षकहरुको नियुक्तिका लागि उपयुक्त मापदण्ड तथा निर्देशिका निर्माण गर्ने	१पटक प्रति वर्ष				
३	विद्यार्थी संख्याको आधारमा दरबन्दीसृजना गरी शिक्षक नियुक्त गर्ने	१पटक प्रति वर्ष				
४	शिक्षक तालिम तथा पेशागत सहयोग	१पटक प्रति वर्ष				
५	अन्तर विद्यालय सिकाई आदानप्रदान	१पटक प्रति वर्ष				
६	नमुना विद्यालय भ्रमण	१पटक प्रति वर्ष				
७	शिक्षकको स्वास्थ्य बिमा गर्ने	जना				
८	शिक्षकलाई प्रोत्साहन गर्न थप सुविधा दिने	वार्षिक रुपमा जन				

कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप कार्यान्वयन तालिका एवं बजेट विवरण

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	बजेट विवरण रु. हजारमा					बजेटको स्रोत	कैफियत
		कुल बजेट	२०७८	२०७९	२०८०	२०८१		
१	विद्यार्थी शिक्षक तथ्याङ्क संकलन							
२	आन्तरिक स्रोतबाट शिक्षकहरुको नियुक्तिका लागि उपयुक्त मापदण्ड तथा निर्देशिका निर्माण गर्ने							
३	विद्यार्थी संख्याको आधारमा दरबन्दी मिलान तथा थप दरबन्दी सृजना गरी मापदण्ड बमोजिमको नयाँ शिक्षकको नियुक्ति							
४	विज्ञ समुहबाट पेशागत सहयोग र पेशागत क्षमता विकास तालिम							
५	अन्तर विद्यालय अवलोकन सिकाई आदानप्रदान							
६	नमुना विद्यालय भ्रमण							
७	शिक्षकको स्वास्थ्य बिमा गर्ने							
८	शिक्षकलाई प्रोत्साहन गर्न थप सुविधा दिने							

३.८ विद्यालय नेतृत्व विकास तथा शुसासन

३.८.१ परिचय

विद्यालय शुसासन भनेको विद्यालय प्रशासनलाई स्वच्छ,सक्षम,पारदर्शी र जनउत्तरदायी शासन भ्रष्टचार रहित गुणस्तरीय शिक्षामा सबैका लागि समान र सहज पहुँच विस्तार गरिनुलाई नै विद्यालय सुशासन भनिन्छ । विद्यालय शुसासन भनेको विद्यालय प्रशासनलाई स्वच्छ, सक्षम, पारदर्शी र जनउत्तरदायी शासन भ्रष्टचार रहित गुणस्तरीय शिक्षामा सबैका लागि समान र सहज पहुँच विस्तार गरिनुलाई नै विद्यालय शुसासन भनिन्छ ।

३.८.२ वर्तमान अवस्था

विद्यालय शुसासनमा विद्यालयका हरेक गतिविधी सम्पन्न गर्नका लागि कामको बाँडफाड जिम्मेवारीको किटानी अधिकारको प्रत्यायोजन गर्दै अभिभावक भेला र भेटघाट सार्वजनिक सुनुवाइ नागरिक वडापत्र सामाजिक परिक्षण गुनासो सुनुवाई सुचना पाटी सुचना अधिकारी वार्षिक तथा दैनिक तालिका SMC र PTAको नियमित बैठक विद्यालयका गतिविधी झल्काउने र सबैको पहुँचमा पुर्याउन Website, Facebook page, mass mediaको प्रयोगमा जोड दिनु नै विद्यालय शुसासन अन्तरगत पर्दछ । यस गाउँपालिकाले पनि शिक्षा क्षेत्रमा शुसासन संचालन गर्नका लागि शिक्षाका राष्ट्रिय ऐन कानुन र नियमावलीहरूलाई मध्यनजर गर्दै गाउँपालिकाले शुसासनलाई अवलम्बन गरि प्रवर्द्धनका लागि आफ्नो ५ वर्षे शैक्षिक रणनीतिक योजनामा शुसासनलाई जोड दिएको छ ।

चुनौती

अवसर

लक्ष्य

३.८.३ उदेश्य

- विद्यालय व्यवस्थापन समिति,शिक्षक अभिभावक संघ तथा शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि गरी विद्यालयको अनुगमन तथा योजनामा सहभागितामा वृद्धि गर्नु ।
- विद्यालय समग्र सुधारका लागि विद्यालय सुधार योजना तयार गर्नु ।
- जवाफदेहिता तथा पारदर्शिता अभिवृद्धि गर्नु ।
- सुझाव गुनासो पेटिका तथा सार्वजनिक सुनुवाई संयन्त्र विकास गर्नु ।
- सक्षम र योग्यता पुगेका शिक्षकलाई प्रधानाध्यापकमा नियुक्ति गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
विद्यालय नक्शाङ्कन गरी विद्यालय समायोजन, पुनर्वितरण तथा स्थापना गर्ने	
विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।	यसका लागि पालिका स्तरमा आवश्यक क्षमता अभिवृद्धि गर्न तालिम गोष्ठी तथा अभिमुखिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा प्रधानाध्यापक नियुक्ति	
विद्यालयको समग्र विकासका लागि विद्यालय सुधार योजना निर्माण गरी लागु गर्ने ।	विद्यालय सुधार योजना अनुसार विद्यालयमा आवश्यक रकम अनुदान व्यवस्थापन गरिने छ
विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि विनियम तयार गरी कार्यान्वयन गरिने	
ऐन नियम अनुसार सामाजिक परीक्षण तथा लेखापरिक्षण गराउने ।	यसका लागि आवश्यक बजेटको व्यवस्थापन गरिने छ ।
विद्यालयमा आचारसंहिता तयार गरी गुनासो सुन्ने र सम्बोधन गर्ने प्रणाली अवलम्बन गर्ने ।	यसका लागि गुनासो सुनुवाइ समिति गठन गरिने छ । प्राप्त सुझावहरूलाई व्यवहारत कार्यान्वयन गरिने छ ।
विद्यालयले वार्षिक कार्य सम्पादनको स्वमूल्याङ्कन गरी अभिभावक भेला मार्फत सार्वजनिक गरिने	
विद्यालयको विपद् व्यवस्थापन योजना बनाई कार्यान्वयन गरिने	
विद्यालयका सबै गतिविधिहरूमा अभिभावकहरूको पहुँच, सहभागिता, पारदर्शिता, र जवाफदेहिताको सुनिश्चितता गरिने	

३.८.५ उपलब्धी,

नेतृत्व सुदृढ भएको विद्यालयमा संस्थागत व्यवस्थापन तथा सुदृढ वित्तीय व्यवस्थापन ।

नतिजा,

- शिक्षकहरूको क्षमता विकास भएको हुनेछ
- विद्यालय व्यवस्थापन समितिको क्षमता विकास भएको हुनेछ
- विद्यालय विकासको लागि विद्यालय सुधार योजना बनी कार्यान्वयन भएको हुनेछ
- विद्यालयमा सामाजिक लेखापरिक्षण भएको हुनेछ
- विद्यालयमा बालबालिकाको शैक्षिक उपलब्धीको लेखाजेखा भएको हुनेछ
- विद्यालयको शैक्षिक, भौतिक तथा आर्थिक अवस्था सुदृढ भएको हुनेछ
- विद्यालयको विकास, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन प्रभावकारी हुनेछ
- विद्यालयमा गुणस्तरीय तथा समतामलूक शिक्षामा बालबालिकाको सहज पहुँचको आधार तयार हुनेछ
- विद्यालयको शासकीय प्रबन्ध उच्च नतिजाका लागि प्रोत्साहित भएको हुनेछ
- विद्यालयहरूको सक्षमतामा सुधार भई रूपान्तरणको गतिलाई तीव्रता प्रदान गरेको हुनेछ
- योग्यतम् प्रधानाध्यापको छनौट तथा नियुक्ति हुनेछ
- विभिन्न समित, प्रधानाध्यापक र लेखा तथा प्रशासनिक कर्मचारीहरूको क्षमता विकास हुनेछ
- विद्यालय व्यवस्थापन समावेशी, समन्यायिक र जवाफदेही हुनेछ
- विद्यालय व्यवस्थापनमा सरोकारवालाहरूको सहभागिता अभिवृद्धि हुनेछ
- विद्यालयको सेवा प्रवाह प्रभावकारी हुनेछ
-

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

विद्यालय नेतृत्व विकास तथा शुसासन

क्रियाकलाप कार्यक्रम	इकाइ	पहिलो वर्ष	दोश्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	जम्मा	भौतिक लक्ष्य
शिक्षकका लागि तालिम संचालन	जना							
विद्यालय व्यवस्थापन समिति तथा शिक्षक अभिभावक संघलाई काम कर्तव्य अधिकारका बारेमा अभिमुखिकरण	विद्यालय							
विद्यालय सुधार योजना निर्माण सम्बन्धी तालिम	विद्यालय							
विद्यालय सुधार योजना तयारी तथा अध्यावधिक	पटक							
शैक्षिक कार्ययोजनाको निर्माण	पटक							
विद्यालयको विकास तथा व्यवस्थापन गुरुयोजना निर्माण	पटक							
विद्यालय नक्शाङ्कन	पटक							
सामाजिक लेखापरिक्षण गर्ने	विद्यालय							
अभिभावक भेला तथा शैक्षिक अन्तक्रिया गर्ने	विद्यालय							
सक्षम तथा योग्यतम प्रधानाध्यापक नियुक्ति गर्ने	जना							
विद्यालयका गतिविधिहरू सार्वजनिक	पटक							

वार्षिक कार्य सम्पादनको स्वमूल्याङ्कन	पटक							
विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन विनियम तयारी	पटक							
विपद् व्यवस्थापन योजना निर्माण	पटक							

कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप कार्यान्वयन तालिका

क्र.सं..	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	अल्पकालिन लक्ष्य	दिर्घकालिन लक्ष्य	जिम्मेवार पक्ष	कैफियत
१	शिक्षकलाई तालिम संचालन	जना				
२	विद्यालय व्यवस्थापन समिति तथा शिक्षक अभिभावक संघलाई काम कर्तव्य अधिकारका बारेमा अभिमुखिकरण	विद्यालय				
३	विद्यालय सुधार योजना निर्माण सम्बन्धी तालिम	विद्यालय				
४	विद्यालय सुधार योजना तयारी तथा अध्यावधिक	पटक				
५	शैक्षिक कार्ययोजनाको निर्माण	पटक				
६	विद्यालयको विकास तथा व्यवस्थापन गुरुयोजना निर्माण	पटक				

७	विद्यालय नक्शाङ्कन	पटक				
८	सामाजिक लेखापरिक्षण गर्ने	विद्यालय				
९	अभिभावक भेला तथा शैक्षिक अन्तक्रिया गर्ने	विद्यालय				
१०	सक्षम तथा योग्यतम प्रधानाध्यापक नियुक्ति गर्ने	जना				
११	विद्यालयका गतिविधिहरू सार्वजनिक	पटक				
१२	वार्षिक कार्य सम्पादनको स्वमूल्याङ्कन	पटक				
१३	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन विनियम तयारी	सबै वि व्य स				
१४	विपद् व्यवस्थापन योजना निर्माण					
१५	गुनासो पेटिकाको व्यवस्थापन गर्ने र सुनुवाई गर्ने	सबै विद्यालय				

कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप कार्यान्वयन तालिका एवं बजेट विवरण

क्र.सं..	प्रमुख क्रियाकलाप	बजेट विवरण रु. हजारमा					बजेटको स्रोत	कैफियत
		कुल बजेट	२०७८	२०७९	२०८०	२०८१		
१	शिक्षकलाई तालिम संचालन							

२	विद्यालय व्यवस्थापन समिति तथा शिक्षक अभिभावक संघलाई काम कर्तव्य अधिकारका बारेमा अभिमुखिकरण								
३	विद्यालय सुधार योजना निर्माण सम्बन्धी तालिम								
४	विद्यालय सुधार योजना तयारी तथा अध्यावधिक								
५	शैक्षिक कार्ययोजनाको निर्माण								
६	विद्यालयको विकास तथा व्यवस्थापन गुरुयोजना निर्माण								
७	विद्यालय नक्शाङ्कन								
८	सामाजिक लेखापरिक्षण गर्ने								
९	अभिभावक भेला तथा शैक्षिक अन्तक्रिया गर्ने								
१०	सक्षम तथा योग्यतम प्रधानाध्यापक नियुक्ति गर्ने								
११	विद्यालयका गतिविधिहरू सार्वजनिक								
१२	वार्षिक कार्य सम्पादनको स्वमूल्याङ्कन								
१३	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन विनियम तयारी								
१४	विपद् व्यवस्थापन योजना निर्माण								
१५	गुनासो पेटिकाको व्यवस्थापन गर्ने र सुनुवाई गर्ने								

३.८ निरन्तर शिक्षा, खुला सिकाइ, अनौपचारिक शिक्षा, जीवनपर्यन्त सिकाइ र शिक्षा अनौपचारिक शिक्षा, दुर शिक्षा र खुला सिकाइ

१. पृष्ठभूमि:

शिक्षालाई आधारभूत मौलिक अधिकार मानिएको वर्तमान अवस्थामा विद्यालयको औपचारिक शिक्षाबाट वञ्चित नागरिक तथा विद्यालय शिक्षालाई बिचैमा छाडेका बालबालिका तथा किशोरकिशोरीहरूलाई अनौपचारिक शिक्षाका माध्यमबाट साक्षर बनाउनु आजको आवश्यकता र राज्यको दायित्व हो । वि.सं २०६८ मा नेपालको साक्षरता ६५.९ प्रतिशत हुँदा इन्द्रावती गाउँपालिकाको (हालको संरचना अनुसार समेटिएका साविकका गा.वि.स.हरूको संयुक्त रूपमा जोडदा) साक्षरता ०० प्रतिशत रहेको छ भने महिला साक्षरता दर ४९.३५ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । यसमा पनि ग्रामिण साक्षरताको अवस्था सुधारको लागि भरपर्दो विकल्प अनौपचारिक तथा खुला शिक्षा हुन सक्छ । सिकाइ जीवन पर्यन्त चलिरहने प्रक्रिया हो । मानिसले औपचारिक अनौपचारिक अन्य अतिरिक्त तरिकाबाट ज्ञान, सीप तथा अनुभव प्राप्त गर्छ । निश्चित उमेर, समय र स्थानबाट दिइने शिक्षाबाट वञ्चित सबै नागरिकलाई उपयुक्त हुने गरि अनौपचारिक माध्यमबाट शिक्षा प्रदान गरि समुन्नत सभ्य, शिष्ट र सुखि समाज निर्माण राज्यको अभिभारा हो । वि.स.२०१३ साल देखि योजनाबद्ध रूपमा अनौपचारिक शिक्षा आरम्भ भएको हो । हाल नेपाल सरकारले प्रौढ शिक्षा, साक्षरता शिक्षा, साक्षरता अभियान लगायतका कार्यक्रम संचालन गरी हाल सम्म ५३ जिल्लाहरूलाई साक्षरता घोषणा भई सकेको छ । इन्द्रावती गाउँपालिका सरकारबाट वि.स. मा पालिकालाई साक्षर घोषणा गरिसकेको छ ।

२. प्रमुख समस्या र चुनौती:

- ❖ सबैलाई पूर्ण साक्षर बनाउनु, साक्षरतालाई उत्पादन र उत्पादकत्वसँग जोड्नु, ।
- ❖ पुर्ण साक्षर पालिका निर्माण गर्नु, अनौपचारिक माध्यमबाट साक्षरता सिप प्राप्त गरेका व्यक्तिलाई औपचारिक शिक्षामा निरन्तरता दिनु, ।
- ❖ अनौपचारिक शिक्षालाई कार्यमूलक बनाउनु, ।
- ❖ अनौपचारिक शिक्षालाई सञ्चार प्रविधिसँग जोड्नु, ।
- ❖ समाजमा पठन संस्कृतिलाई जीवनको अभिन्न अङ्ग बनाउनु, ।
- ❖ औपचारिक शिक्षाबाट वञ्चितहरूका लागि भरपर्दो र सुलभ अनौपचारिक, खुला तथा वैकल्पिक शिक्षामा पहुँच र निरन्तरता दिनु ।
- ❖ अनौपचारिक शिक्षाप्रति अभिरुचीको जगाई सहभागीहरूको नियमितता, साक्षरोत्तर शिक्षा अनौपचारिक शिक्षा प्रदान गर्ने निकायहरूबिच समन्वय गर्नु ।
- ❖ पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको उपलब्ध र श्रोत परिचालन गर्नु ।
- ❖ अनौपचारिक शिक्षा, दुर शिक्षा र खुला सिकाइको अवसर सिर्जना गरि विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिका, प्रौढ महिला र प्रौढ पुरुषलाई निरन्तर सिकाइ अवसर पुर्याउनु ।

- ❖ अपाङ्ग, दृष्टिविहीन, अटिजम, बौद्विक सुस्तपन आदिलाई अनौपचारिक, दुर र खुला शिक्षामा समावेश गर्नु ।

३. अवसरहरु:

- ❖ नेपाल सरकारले अन्तर्राष्ट्रिय मञ्चमा शिक्षासम्बन्धी गरेका प्रतिबद्धता,
- ❖ सबैलाई अनिवार्य शिक्षा दिने संवैधानिक व्यवस्था,
- ❖ समृद्ध नेपाल सुखी नेपाली बनाउने सरकारको बाचा,
- ❖ साक्षरता अभियान, अनौपचारिक शिक्षा नीति, खुला तथा वैकल्पिक शिक्षाको व्यवस्थापन
- ❖ शिक्षा केन्द्रबाट मात्रै सञ्चालन हुँदै रहेको स्थितिको अन्त्य गरी शिक्षा व्यवस्थापनको अधिकार स्थानीय तहमा दिनु
- ❖ शिक्षामा तीनै तहका सरकारको साझा अधिकार रहनु

४. लक्ष्य:

अनौपचारिक दुर र खुला शिक्षालाई साक्षरता मूल आधारको रूपमा विकास गर्दै पूर्ण साक्षर इन्द्रावती गाउँपालिकाको निर्माण गर्नु ।

६. उद्देश्य:

- ६.१ औपचारिक शिक्षाको अवसरबाट वञ्चित वा बिचैमा पढाइ छाडेका अर्धसाक्षर र निरक्षर व्यक्तिहरुलाई साक्षरता अभियान, जीवनपर्यन्त शिक्षा, खुला शिक्षा, वैकल्पिक शिक्षामार्फत औपचारिक शिक्षा सरहको शिक्षा प्रदान गर्नु,
- ६.२ अनौपचारिक, दुर र खुला शिक्षाका लागि पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक तथा सिकाइ सामग्री वितरण तथा अनुगमन निरिक्षण र कार्यान्वयन प्रक्रियालाई पालिका र वडा सरकार बिचको साझेदारी र समन्वयमा संचालन गर्ने ।
- ६.३ अनौपचारिक, दुर, खुला र वैकल्पिक शिक्षाका माध्यमबाट प्राप्त ज्ञान सिपलाई दैनिक जीवन र आय आर्जनका पेशा व्यवसायसँग आवद्ध गरी जीवन पर्यन्त सिकाइ सुनिश्चित गर्ने ।
- ६.४ अनौपचारिक, दुर र खुला शिक्षा कार्यक्रमलाई सफल बनाउन विद्यालय, वडा सरकार, पालिका सरकार र अन्य गैर सरकारी संघ संस्था, सरोकारवाला निकायसँग समन्वय र सहकार्य गर्दै आगामी ५ बर्ष भित्र इन्द्रावती गाउँपालिकालाई शिक्षित पालिका बनाउने ।
- ६.५ पठन संस्कृतिलाई जीवनको अभिन्न अङ्ग बनाउन पुस्तकालय, सामुदायिक सूचना केन्द्र र वाचनालयहरुको स्थापना, विकास र विस्तार गर्नु,
- ६.६ पालिकास्तरका युवा सूचना केन्द्र, युवा क्लव तथा विद्यालयहरुलाई खुला तथा दूर शिक्षा प्रदायक संयन्त्रका रूपमा विकास गर्नु,

७. रणनीति तथा कार्यनीति:

<p>१. इन्द्रावती गाउँ पालिकालाई पूर्ण साक्षर पालिका बनाउन आवश्यक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ स्थानीय स्तरमा अनौपचारिक शिक्षाका पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र सिकाइ सामग्री निर्माण र वितरण प्रक्रिया व्यवस्थित गर्ने । ▪ इन्द्रावती गा.पा.लाई साक्षर पालिका बनाउन साक्षरतालाई गापा स्तरमा अभियानका रूपमा सञ्चालन गर्ने । ▪ नागरिक समाज, आमा समूह, बालक्लब । ▪ युवाक्लब, युवा सुचना केन्द्र तथा अन्य स्थानीय सरोकारवालाहरूसँग समन्वय गरी पालिका स्तरीय स्वयम् सेवा तथा साक्षरता अभियान अभियान सञ्चालन गरिनेछ । ▪ अनौपचारिक शिक्षा सञ्चालन, अनुगमनका लागि स्वयम्सेवक तथा सहयोगीलाई तालिम दिई परिचालन गरिनेछ । ▪ माग र आवश्यकतामा आधारित सघन कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ▪ साक्षरता कक्षामा सहभागीले जुन सत्र, कक्षा वा तह पूरा गर्छ सोको प्रमाणपत्र दिइनेछ ।
<p>२. गा.पा.स्तरमा अनौपचारिक शिक्षालाई व्यवस्थित गर्न एक अनौपचारिक शिक्षा कोष स्थापना गर्ने</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ पालिकामा अनौपचारिक शिक्षा कोषको प्रयोग गरी विभिन्न कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
<p>पठन संस्कृतिको विकास र जीवनपर्यन्त सिकाइलाई सुनिश्चित गर्न पुस्तकालय, वाचनालय र सामुदायिक युवा सुचना केन्द्रहरू विस्तार र स्तरोन्नति गर्ने ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ पठन संस्कृतिको विकास र जीवनपर्यन्त सिकाइलाई सुनिश्चित गर्न स्थानीय तहका वडास्तरमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधियुक्त पुस्तकालय र वाचनालय स्थापना गरिनेछ । ▪ सामुदायिक सुचना केन्द्र तथा सिकाइ केन्द्रलाई अनौपचारिक शिक्षाका कार्यक्रमको श्रोत:केन्द्र बनाइनेछ ▪ समुदायमा रहेका नवसाक्षर व्यक्तिहरूलाई नजिकै रहेको सामुदायिक सिकाइ केन्द्र र विद्यालयको पुस्तकालय उपयोग गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।

८. अपेक्षित उपलब्धी(Expected Achievement):

यस योजनाको अन्त्यसम्म वडा सरकार, पालिका सरकारको समन्वय र सहकार्यमा आगामी ५ बर्ष भित्र राष्ट्रिय स्तरको साक्षरता सुचक सहित पुर्ण साक्षर / शिक्षित इन्द्रावती गाउँपालिका घोषणा गर्ने ।

९.नतिजा

- ❖ योजना अवधिभर यो गाउँपालिका शिक्षित / साक्षर हुनेछ ।
- ❖ स्थानीय स्तरमा अनौपचारिक शिक्षा सम्बन्धी संरचनात्मक संयन्त्र तयार हुनेछ ।
- ❖ साक्षारोत्तर कक्षाहरु आयआर्जन क्रियाकलापहरूसँग जोडिएको हुनेछ ।
- ❖ योजनाको अवधीमा पालिकाको साक्षरतादर, भर्नादर, औषत आयु, शिशु स्याहार र पोषण खाद्य सुरक्षाका सुचकहरु बढेको हुनेछन
- ❖ गरिबी, बेरोजगारी, बाल मृत्युदर घटाउन अनौपचारिक शिक्षाले सहयोग पुर्याएको हुनेछ ।

कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप कार्यान्वयन तालिका

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य(वर्ष ५)					भौतिक लक्ष्य (वर्ष १०)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	निरक्षरहरुको विवरण संकलन तथा आजीवन सिकाईका डाटा तयार गर्ने	पटक							
२	निरक्षर व्यक्तिहरुका लागि साक्षरता कक्षा संचालन गर्ने।	संख्या							
३	स्थानीय माग तथा आवश्यकताका आधारमा सिकाई केन्द्र थप गर्ने	संख्या							
४	सामुदायिक सिकाई केन्द्रमा सुचना तथा प्रविधिको विकास गर्ने								

५	साक्षरता सिप प्रमाणिकरण	संख्या							
६	टेलिभिजन, रेडियो तथा ई-पात्राचार शिक्षा								
७	सरकारी तथा गैरसरकारी निकायसंग समन्वय गर्ने	संख्या							
८	दूर शिक्षा तथा खुला वैकल्पिक शिक्षा		-	-	-	-	-		
९	अनौपचारिक तथा प्रौढ कक्षाका लागि अनुदानको व्यवस्था	संख्या	-	-	-	-	-		
१०	वडा तहमा सूचना केन्द्र तथा पुस्तकालय स्थापना	संख्या	-	-	-	-	-		
११	स्थानीय तहमा अनौपचारिक शिक्षा इकाई गठन ।	संख्या	-	-	-	-	-		
१२	आयआर्जन तथा पेशागत एवम् व्यवसायिक कार्यक्रम ।	संख्या	-	-	-	-	-		
१३	पाठ्यक्रम, पुस्तकालय तथा सिकाई सामग्री विकास र वितरण ।	संख्या	-	-	-	-	-		
१४	उत्कृष्ट सहभागी शिक्षक, प्रशिक्षक र संस्थालाई पुरस्कार ।		-	-	-	-	-		

१५	आयआर्जन तथा पेसागत एवम् व्यवसायिक कार्यक्रम पर्यटन), घरेलु उद्योग, खुद्रा पसल, हस्तकला, मसला उद्योग, अचार उद्योग, पाककला, फर्निचर, मस्यौरा, रैथाने खाजा बनाउने र मकै, भट्टमास, सातु, सिरौला, लिटो, खट्टे, ढिक्री, खँरिया, चाकु, च्युरा (भाषा-जातिगत संग्रहालय स्थापना तथा विकास कार्यक्रम		-	-	-	-	-		
१६	कृषि र गृहन्नोति कक्षा पशुपालन), पंक्षीपालन, माछापालन, माहुरी पालन, जडिबुटी, तरकारी, च्याउ, बेत, बाँस, बगैँचा, पुष्प व्यवसाय, कौसी खेती, कम्पोस्ट मल निर्माण(-	-	-	-	-		
१७	परम्परागत धार्मिक तथा जातीय सिपलाई समन्वय गर्ने कार्यक्रम		-	-	-	-	-		
१८	योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्यांकन संयन्त्र विकास		-	-	-	-	-		
१९	साक्षर इन्द्रावती अभियान		-	-	-	-	-		
२०	पालिकामा अनौपचारिक शिक्षा कोष स्थापना तथा सञ्चालन		-	-	-	-	-		

अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाई लागि आवश्यक बजेट:

क्र.सं.	शिर्षक	अनुमानित कुल आवश्यक बजेट	२०७८	२०७९	२०८०	२०८१	२०८२	बजेटको स्रोत					
								संघिय सरकार	प्रदेश सरकार	स्थानीय सरकार	गैसस	जनसहभागीता	
१	निरक्षरहरूको विवरण संकलन तथा आजीवन सिकाईका डाटा तयार गर्ने												
२	निरक्षर व्यक्तिहरूका लागि साक्षरता कक्षा संचालन गर्ने।												
३	स्थानीय माग तथा आवश्यकताका आधारमा सिकाई केन्द्र थप गर्ने												
४	सामुदायिक सिकाई केन्द्रमा सुचना तथा प्रविधिको विकास गर्ने												

५	साक्षरता सिप प्रमाणिकरण												
६	टेलिभिजन, रेडियो तथा ई-पात्राचार शिक्षा												
७	सरकारी तथा गैरसरकारी निकायसंग समन्वय गर्ने												
८	दूर शिक्षा तथा खुला वैकल्पिक शिक्षा												
९	अनौपचारिक तथा प्रौढ कक्षाका लागि अनुदानको व्यवस्था												
१०	वडा तहमा सूचना केन्द्र तथा पुस्तकालय स्थापना												

११	स्थानीय तहमा अनौपचारिक शिक्षा इकाई गठन ।											
१२	आयआर्जन तथा पेशागत एवम् व्यवसायिक कार्यक्रम ।											
१३	पाठ्यक्रम, पुस्तकालय तथा सिकाई सामग्री विकास र वितरण ।											
१४	उत्कृष्ट सहभागि शिक्षक, प्रशिक्षक र संस्थालाई पुरस्कार ।											
१५	आयआर्जन तथा पेसागत एवम् व्यवसायिक कार्यक्रम पर्यटन), घरेलु उद्योग, खुद्रा पसल, हस्तकला, मसला उद्योग, अचार उद्योग, पाककला, फर्निचर, मस्यौरा, रैथाने											

	खाजा बनाउने र मकै, भट्टमास, सातु, सिरौँला, लिटो, खट्टे, ढिक्री, खँरिया, चाकु, च्युरा (भाषाःजातिगत संग्रहालय स्थापना तथा विकास कार्यक्रम											
१६	कृषि र गृहन्नोति कक्षा पशुपालन), पंक्षीपालन, माछापालन, माहुरी पालन, जडिबुटी, तरकारी, च्याउ, बेत, बाँस, बगैँचा, पुष्प व्यवसाय, कौसी खेती, कम्पोस्ट मल निर्माण(
१७	परम्परागत धार्मिक तथा जातीय सिपलाई समन्वय गर्ने कार्यक्रम											
१८	योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन, अनुगमन											

	तथा मूल्यांकन संयन्त्र विकास											
१९	साक्षर इन्द्रावती अभियान											
२०	पालिकामा अनौपचारिक शिक्षा कोष स्थापना तथा सञ्चालन											
	जम्मा											

बाँकि

३.१० गुणस्तरीय सार्वजनिक शिक्षा

३.१०.१ परिचय

- गुणस्तरीय सार्वजनिक शिक्षाको आवश्यकता र औचित्य
- गुणस्तरीय सार्वजनिक शिक्षाका लागि नीतिगत तथा संरचनागत व्यवस्था

३.१०.२ वर्तमान अवस्था

- स्थानीय तहमा सार्वजनिक शिक्षाको गुणस्तरको अवस्था
- गुणस्तरीय शिक्षाका लागि गरिएका प्रयासहरू
- चुनौती तथा अवसरहरू

३.१०.३ लक्ष्य

- सार्वजनिक शिक्षाको गुणस्तरमा अभिवृद्धि गर्ने

३.१०.४ उद्देश्य

- सबै बालबालिकाका लागि गुणस्तरीय विद्यालय शिक्षा सुनिश्चित हुने
- क्षमता तथा योग्यताका आधारमा गुणस्तरीय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रमा पहुँच पुग्ने
- क्षमता तथा योग्यताका आधारमा गुणस्तरीय उच्च शिक्षा उपलब्ध हुने
- शिक्षाका सबै निकाय, विद्यालय, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूमा कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास गरी गुणस्तरीय सेवा प्रवाह सुनिश्चित गर्ने
- शिक्षाका सबै निकाय, विद्यालय, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूमा सुशासन प्रबर्द्धन गरी सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास तथा कार्यान्वयन हुने
- दैनिक जीवनमा आवश्यक पर्ने आधारभूत सक्षमतासहित सृजनशील, सकारात्मक सोच भएको, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध र रोजगारउन्मुख नागरिक तयार हुने

३.१०.५ रणनीतिहरू

- शैक्षिक संस्थाहरूमा उपयुक्त सिकाइ वातावरण सुनिश्चित हुनेगरी भौतिक, आर्थिक, शैक्षिक तथा जनशक्ति व्यवस्थापन गरिने छ
- सबै सामुदायिक विद्यालय, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूमा पेसागत रूपमा दक्ष, स्वप्रेरित र उत्तरदायी शिक्षक उपलब्ध गराइने छ
- शिक्षण पेसामा उच्च योग्यता र सिप भएका मेधावी व्यक्तिहरू प्रवेश गर्ने वातावरण सिर्जना गरिने ।
- विद्यमान राष्ट्रिय शैक्षिक गुणस्तर मानक तथा मापदण्ड प्रयोगमा ल्याउने ।
- शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि तथा शिक्षालाई सामयिक बनाउन आधुनिक प्रविधिमैत्री क्रियाकलापमा आधारित विद्यार्थीकेन्द्रित शिक्षणसिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने
- प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूको पठन सिप अभिवृद्धिका लागि पर्याप्त पठन सामग्रीको व्यवस्था, प्रारम्भिक कक्षा शिक्षण पद्धतिको प्रयोग, शिक्षक पेसागत विकास तथा पेसागत सहयोग उपलब्ध गराउने

- प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूका लागि उनीहरूको मातृभाषामा शिक्षण सिकाइ हुने वातावरण सृजना गर्ने
- विद्यालय, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूमा पुस्तकालय, प्रयोगशाला, Computer Lab आदिको व्यवस्था गरिने
- कक्षाकोठामा आधारित निरन्तर मूल्याङ्कन तथा आवधिक रूपमा विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण, विश्लेषण, तथा समीक्षा गरी निरन्तर पृष्ठपोषणको लागि संयन्त्र तयार गर्ने
- सार्वजनिक शिक्षामा सुशासन प्रबर्धन गर्न नेतृत्व प्रणालीमा सुधार, सूचना प्रविधिमा आधारित व्यवस्थापन, नतिजामा आधारित उत्तरदायित्व प्रणाली तथा प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको विकास गरी कार्यान्वयन गरिने

३.१०.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- सबै बालबालिका तथा युवाहरूलाई गुणस्तरीय सार्वजनिक शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर सुनिश्चित हुने

प्रमुख नतिजा:

- शैक्षिक संस्थाहरूमा उपयुक्त सिकाइ वातावरण सुनिश्चित हुने
- सबै सामुदायिक विद्यालय, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूमा पेसागत रूपमा दक्ष जनशक्ति कार्यरत रहेको हुने
- शिक्षण पेसामा उच्च योग्यता र सिप भएका मेधावी व्यक्तिहरू प्रवेश हुने
- विद्यमान राष्ट्रिय शैक्षिक गुणस्तर मानक तथा मापदण्ड प्रयोगमा आएको हुने
- आधुनिक प्रविधिमैत्री क्रियाकलापमा आधारित विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षणसिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन भएको हुने
- प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूको पठन सिप अभिवृद्धि भएको हुने
- बालबालिकाहरूले आवश्यकताअनुसार मातृभाषामा शिक्षा प्राप्त गर्ने अवस्था सृजना हुने
- शिक्षण संस्थाहरूको भौतिक तथा शैक्षिक पूर्वाधार सुदृढ भएको हुने
- सार्वजनिक शिक्षामा सुशासन प्रबर्द्धन भएको हुने

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

- शैक्षिक वातावरण सुदृढीकरण
- क्षमता विकास कार्यक्रम
- शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन
- अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन
- शिक्षक पेसागत सहयोग
- प्रशंसा तथा प्रोत्साहन कार्यक्रम
- सूचना प्रविधिमा आधारित शिक्षण सिकाइ कार्यक्रम
- परीक्षण तथा अनुसन्धान
- सरोकारवालबीच निरन्तर अन्तरक्रिया
- कार्यसम्पादन परीक्षण
- आवधिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन

३.११ आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँच/समावेशी शिक्षा

३.११.१ परिचय

- शैक्षिक समता र समावेशीताको आवश्यकता तथा औचित्य
- संबैधानिक तथा नीतिगत व्यवस्था (Consolidated Equity Strategy for the School Education Sector in Nepal 2014)
- चुनौती तथा अवसर

३.११.२ वर्तमान अवस्था

- स्थानीय तहमा विद्यमान आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक तथा भौगोलिक विविधता
- शिक्षा क्षेत्रमा समता र समावेशीताको अवस्था
- शैक्षिक समता र समावेशीताका लागि गरिएका प्रयासहरू र सिकाइ

३.११.३ लक्ष्य

- शिक्षामा आर्थिक, सामाजिक तथा शारीरिक रूपमा कमजोर बालबालिकाहरूको पहुँच अभिवृद्धि गरी उनीहरूलाई सशक्त, स्वतन्त्र र मर्यादित जीवन यापन गर्न सक्षम बनाउने

३.११.४ उद्देश्य

- महिला, दलित, जनजाती, लोपोन्मुख समुदाय, अपाङ्गता भएका, कठिन भौगोलिक अवस्थामा रहेका, जोखिममा परेका, आर्थिक रूपले विपन्न, द्वन्द्व प्रभावित तथा सामाजिक कारणले बञ्चितमा परेका व्यक्तिहरूलाई शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउने
- लक्षित समूहका बालबालिकाहरूको सिकाइमा सहभागिता वृद्धि गरी गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने
- विविधता, समता एवम् समावेशी शिक्षाका मूल्य, मान्यता अनुकूल गुणस्तरीय सेवा प्रवाहगर्ने जनशक्तिको दक्षता र सक्षमता सुनिश्चित गर्ने
- शैक्षिक सुशासनका लागि विद्यमान संरचनालाई जवाफदेही बनाउने
- पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्री, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलगायत समग्र शैक्षिक प्रणालीमा विविधता, समता तथा समावेशीता अभिवृद्धि गरी विद्यालयलाई बालमैत्री बनाउने
- विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने सुनिश्चितता गर्ने

३.११.५ रणनीतिहरू

- घरधुरी सर्वेक्षण गरी बालबालिकाहरूको अवस्था तथा आवश्यकता पहिचान गरी सोअनुसार पहुँच र सहभागिताको प्रबन्ध मिलाइने
- सबै विद्यालयमा लैङ्गिक तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक अवस्था तथा शैक्षिक वातावरणको विकास गरी विशेष लक्षित समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई शिक्षा उपलब्ध गराइने
- आवश्यकतामा आधारित बैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रमका विभिन्न नमूनाहरूको विकास गरी पहुँच सुनिश्चित गरिने
- आधारभूत तहमा बहु तथा मातृभाषामा सिकाइको अवसर प्रदान गरिने
- शिक्षण सिकाइमा स्थानीय भाषा, संस्कृति, भूगोल, इतिहास, ज्ञान तथा सिप समावेश गरिने
- आवश्यकताअनुसार पोशाक, स्टेशनरी तथा सिकाइ सामग्रीका लागि छात्रवृत्ति उपलब्ध गराइने
- सिकाइ क्रियाकलापलाई सहभागितामूलक बनाई विद्यार्थीका आवश्यकतालाई सम्बोधन गरिने

- विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने वातावरणको सृजना गरिने
- विद्यालयमा अभिभावको सहभागिता बढाउने
- शिक्षण गर्ने सिपयुक्त जनशक्तिको व्यवस्था गरिने
- समुदाय, सामुदायिक अध्ययन केन्द्र, गैर सरकारी संघ संस्था, निजी क्षेत्र र विद्यालयहरूको सहभागितामा बालबालिकाहरूको शिक्षा पाउने हक सुनिश्चित गर्ने

३.११.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागितासहित सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित हुने

प्रमुख नतिजा:

- महिला, दलित, जनजाती, लोपोन्मुख समुदाय, अपाङ्गता भएका, कठिन भौगोलिक अवस्थामा रहेका, जोखिममा परेका, आर्थिक रूपले विपन्न, द्वन्द्व प्रभावित तथा सामाजिक कारणले बञ्चितमा परेका सबै बालबालिकाहरूले शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर पाउने
- लक्षित समूहका बालबालिकाहरूको सिकाइमा सहभागिता वृद्धि भई गुणस्तर सुधार हुने
- विविधता, समता एवम् समावेशी शिक्षाका मूल्य, मान्यता अनुकूल गुणस्तरीय सेवा प्रवाहगर्ने जनशक्तिको दक्षता र सक्षमता सुधार हुने
- शैक्षिक सुशासनका लागि विद्यमान संरचनाहरू जवाफदेही हुने
- पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्री, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलगायत समग्र शैक्षिक प्रणालीमा विविधता, समता तथा समावेशीता अभिवृद्धि हुने
- सबै विद्यालयहरू बालमैत्री हुने

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

- बालबालिकाहरूको अवस्था पहिचान
- बैयक्तिक आवश्यकता अनुसारका शैक्षिक कार्यक्रम
- विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरूलाई विद्यालय भित्र ल्याउन जनसहभागिता
- छात्रवृत्ति
- अपाङ्गता र लैङ्गिकमैत्री शैक्षिक पूर्वाधार
- प्रोत्साहन कार्यक्रम
- सिकाइ सामग्री व्यवस्था
- क्षमता विकास
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग
- पाठ्यक्रमको स्थानीयकरण

३.१२ शिक्षामा सूचना प्रविधि

३.१२.१ परिचय

- विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको आवश्यकता र औचित्य

- नीतिगत व्यवस्था
- चुनौती तथा अवसरहरू

३.१२.२ वर्तमान अवस्था

- स्थानीय तहमा विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पूर्वाधार र प्रयोगको अवस्था
- शिक्षा तथा मानव संसाधन विकास केन्द्रले निर्माण तथा विकास गरेका Digital material र तिनीहरूको प्रयोगको अवस्था
- चुनौती र अवसरहरू

३.१२.३ लक्ष्य

- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगले विद्यार्थीको सिकाइ तथा शिक्षा व्यवस्थापनमा सुधार आई गुणस्तरीय शिक्षाको प्रबर्द्धन हुने ।

३.१२.४ उद्देश्य

- सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार गर्ने
- सबैमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउने
- शिक्षाको समग्र व्यवस्थापनलाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी प्रभावकारी, पारदर्शी र समतामूलक बनाउने

३.१२.५ रणनीतिहरू

- सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका आधारभूत संरचना तथा उपकरणको प्रबन्ध गरिने
- सबै शिक्षकहरूको क्षमता विकास गरिने
- विभिन्न कक्षा र विषयका लागि तयार गरिएका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको प्रयोग बढाइने
- शिक्षक सहायता र पृष्ठपोषण प्रणालीमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गसरने
- शैक्षिक स्रोत सामग्रीहरूमा इन्टरनेटको सुविधामार्फत विद्यालय र विद्यार्थीहरूको पहुँच विस्तार गरिने
- शिक्षाका विभिन्न सेवा प्रवाह तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गरिने
- सामूदायिक अध्ययन केन्द्रहरूमा Digital Learning Center स्थापना गरिने

३.१२.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तार भई सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सहयोग पुऱ्नुका साथै विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापनमा सुधार आई सुशासन प्रबर्द्धन हुने

प्रमुख नतिजा:

- सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पूर्वाधार विकास भई सबैको पहुँच पुऱ्ने
- विभिन्न कक्षा र विषयका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीमा विद्यार्थीको सहज पहुँच हुने
- सबै विद्यालयहरूले सिकाइ तथा व्यवस्थापकीय कार्यमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरेको हुने
- सूचना प्रविधिमा आधारित शिक्षक सहायता प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन हुने
- सामूदायिक सिकाइ केन्द्रमा सूचना प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार हुने

- सूचना प्रविधिमा आधारित एकीकृत शैक्षिक सूचना तथा व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढ हुने
- सूचना प्रविधिको प्रयोगले व्यवस्थापन र सुशासनमा सुधार आउने
- अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीमा सुधार आउने

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

- विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार
- प्रत्येक विद्यालयमा Internet Connectivity को व्यवस्था
- शिक्षकहरूको क्षमता विकास
- प्रत्येक विद्यालयमा अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको उपलब्धता
- IEMIS व्यवस्थापन
- सामूदायिक अध्ययन केन्द्रहरूको क्षमता विकास

परिच्छेद ४: संस्थागत संरचना र क्षमताविकास (प्रदेश र संघीय तहसँगको अन्तरसम्बन्ध)

४.१ परिचय

- योजना कार्यान्वयनमा संस्थागत संरचना र क्षमता विकासको आवश्यकता र औचित्य
- शिक्षा क्षेत्र व्यवस्थापनमा स्थानीय तहको एकल अधिकार तथा उत्तरदायित्व, र तीन तहका सरकारको संयुक्त अधिकार तथा उत्तरदायित्व
- नेपालमा शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान संस्थागत संरचना

४.२ वर्तमान अवस्था

- स्थानीय तहमा शिक्षाको वर्तमान संस्थागत संरचना
- क्षमता विकासको अवस्था
- चुनौती तथा अवसरहरू

४.३ लक्ष्य

- स्थानीय तहको शिक्षाको शासकीय प्रबन्धलाई सुदृढ बनाई नतिजामुखी शिक्षा व्यवस्थापनको प्रबर्द्धन गर्ने

४.४ उद्देश्य

- स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र अनुसार संस्थागत संरचना बनाउने
- तीनै तहका सरकारबीचको अन्तरसम्बन्धलाई सुदृढ बनाउने
- गुणस्तरको कमजोर नतिजालाई सम्बोधन गर्न जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने
- जनशक्तिलाई नतिजाप्रति उत्तरदायी र जवाफदेही बनाउने
- कर्मचारी र संस्थाको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने

४.५ रणनीतिहरू

- स्थानीय तहमा शिक्षाको व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीति तर्जुमा गरिने छ
- संस्थागत संरचना अनुसार जनशक्तिको व्यवस्था गरिने छ
- कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास गरिने छ

- स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली स्थापना गरिने छ
- प्रधानाध्यापकलाई थप जिम्मेवार बनाई क्षमता विकास गरिने छ

४.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रबर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुने

प्रमुख नतिजा:

- शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय कार्यका लागि आवश्यक संरचना तथा जनशक्ति तयार हुने
- शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापनमा सहभागि हुने सबै निकायको दायित्व र अधिकार स्पष्ट हुने
- शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापनमा सहभागि हुने सबै निकाय तथा जनशक्तिको क्षमता विकास पद्धति स्थापना भई क्षमता सुधार हुने
- सेवा प्रवाह सहभागितामूलक, कार्यसम्पादनप्रति उत्तरदायी, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही, समतामूलक र समावेशी भई कार्यसम्पादन उद्देश्यमूलक, प्रभावकारी तथा कुशल हुने

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

- आवश्यक कानूनी प्रबन्ध तथा मापदण्ड विकास
- संस्थागत संरचना निर्माण तथा क्षमता विकास
- प्रतिवेदन तथा तथ्याङ्क प्रणालीको सुदृढीकरण
- कार्यसम्पादन करार गरी सबैलाई नतिजाप्रति जिम्मेवार बनाउने
- शिक्षक तथा समग्र विद्यालय शिक्षा प्रणालीलाई सिकाइप्रति उत्तरदायी बनाउने पद्धति विकास गरी कार्यान्वयन
- स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली स्थापना तथा सञ्चालन
- अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी संयन्त्र विकास गर्ने
- विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण, सरसफाइ तथा स्वच्छता, विपद् तथा महामारीसम्बन्धी सेवा तथा समन्वयका लागि संयन्त्र विकास गर्ने

परिच्छेद ५: लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

५.१ परिचय

- आर्थिक तथा सामाजिक विकासका लागि लगानी
- शिक्षामा लगानीको प्रवृत्ति
- संबैधानिक तथा नीतिगत व्यवस्था
- चुनौति तथा अवसरहरू

५.२ वर्तमान अवस्था

- शिक्षामा सरकार (संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको) को लगानी
- शिक्षामा घरपरिवार र निजी लगानी
- शिक्षाका विभिन्न उप-क्षेत्रमा विभिन्न सरोकारवालाहरूबाट भएको लगानीको अवस्था

५.३ लक्ष्य

- शिक्षा क्षेत्रमा पहुँच तथा गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि लगानीको सुनिश्चितता हुने

५.४ उद्देश्य

- योजना अवधिका लागि शिक्षा क्षेत्रमा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्ने
- पहिचान गरिएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्ने
- उपलब्ध स्रोतको आधारमा कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रमगत बजेट निर्धारण गर्नु
- खर्चको प्रक्रिया र दायित्व स्पष्ट गर्नु

५.५ रणनीतिहरू

- सङ्घीय र प्रदेश सरकारको लगानीको अनुपातमा स्थानीय सरकारले आफ्नो स्रोतबाट लगानी गरिने
- आफ्नो तह भित्रको लक्षित शैक्षिक पहुँच, सहभागिता एवम् गुणस्तर सुनिश्चित गर्न लगानीको व्यवस्था गरिने
- स्रोतको उपयोग गर्ने विद्यालयलाई जबाफदेही बनाइने
- वार्षिक रूपमा कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रमका लागि व्यवस्था गरिने
- शिक्षामा निजी तथा गैर सरकारी क्षेत्रको लगानीलाई प्रोत्साहन तथा प्रबर्द्धन गरिने
- मापदण्डका आधारमा खर्च र प्रतिवेदन पद्धति अवलम्बन गरिने
- वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार ल्याई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई सबल बनाइने

५.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- शिक्षामा स्रोतको दिगो व्यवस्थापन भई शैक्षिक पहुँच, समता, गुणस्तर र क्षमता विकासमा उल्लेख्य प्रगति भएको हुने।
- वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार भई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सुदृढ हुने।

प्रमुख नतिजा:

- उपलब्ध स्रोतको अनुमान र विश्लेषण
 - अपेक्षा र नीतिका आधारमा अनुमान
 - स्रोतको उपलब्धताको अनुमान
- प्रस्तावित कार्यक्रम र बजेट अनुमान
 - प्रस्तावित बजेटमा नपुग स्रोत पुरागर्ने उपाय

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

- सङ्घीय सरकारबाट शिक्षा क्षेत्र योजना अन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेटको खाका
- प्रदेश सरकारबाट शिक्षा क्षेत्र योजना अन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेटको खाका
- स्थानीय तहबाट शिक्षा क्षेत्र योजना अन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेटको खाका

परिच्छेद ६: कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण

६.१ परिचय

- योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको आवश्यकता र औचित्य
- नीतिगत व्यवस्था

६.२ वर्तमान अवस्था

- स्थानीय तहमा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध
- स्थानीय तहमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको अभ्यास
- चुनौती तथा अवसरहरू

६.३ लक्ष्य

- शैक्षिक योजना तथा कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भई गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित भएको हुने ।

६.४ उद्देश्य

- बार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयारी र कार्यान्वयन गर्ने
- स्थानीय तहका शिक्षा शाखा तथा महाशाखाहरूको क्षमता विकास गर्ने
- आवश्यकता अनुसार कानून, मापदण्ड र निर्देशिका विकास गर्ने
- एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली मार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयनका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, समीक्षा गर्ने, र सुधार गर्ने
- शिक्षण सिकाइमा आवश्यक सहयोग तथा अनुभव आदान प्रदानका लागि स्थानीय स्तरमा शिक्षक तथा विज्ञ समूह सम्मिलित शिक्षक सहायता प्रणाली विकास तथा सञ्चालन गर्ने
- विद्यालय तथा सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरूले योजना बनाई शैक्षिक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
- प्रभावकारी तथा कुशल अनुगमन प्रणाली विकास गर्ने
- नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली बनाउने
- योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्ने
- योजनाको लगानीदेखि प्रभाव तहसम्मको मूल्याङ्कन गरी आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणमा सहयोग गर्ने

६.५ रणनीतिहरू

- एकीकृत शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र उपयोग गरिने छ
- अनुगमन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन कार्यलाई छिटो, छरितो, व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन प्रविधिको प्रयोग गरिने छ
- शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई थप सुदृढीकरण गरिने छ
- राष्ट्रिय सूचकको अतिरिक्त आवश्यकताअनुसार स्थानीय सूचकहरूलाई समेत सूचना प्रणालीमा आवद्ध गरिने छ
- योजनाका आगत (Input), प्रक्रिया (Process), परिणाम (Output), उपलब्धि (Outcome) र प्रभाव (Impact) समेतको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संरचना र जनशक्तिको प्रबन्ध गरिने छ
- प्रमाणमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गरिने छ
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट प्राप्त पृष्ठपोषणलाई उपयोग गरिने छ

- कुल बजेटको निश्चित हिस्सा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा छुट्याई नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको अवलम्बन गरिने छ
- सहभागितामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन गरिने छ
- कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एवम् प्रतिवेदन प्रणालीको प्रबन्ध गरिने छ
- पुरस्कार र दण्ड प्रणालीको विकास गरिने छ

६.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- प्रभावकारी अनुगमनको माध्यबाट योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र योजनाको मूल्याङ्कनमा आधारित भई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुने

प्रमुख नतिजा:

- नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणाली स्थापित हुने
- अनुगमनका आधारमा नतिजा सुधार हुने
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास हुने
- विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षणका नतिजाका आधारमा सुधार गर्ने परिपाटी स्थापित हुने
- विभिन्न कार्यक्रमहरूको उपलब्धि तथा प्रभावको आवधिक मूल्याङ्कन हुने

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

- अनुगमन पद्धति विकास तथा कार्यान्वयन
- अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक तयारी र अध्यावधिक
- अनुगमन
- चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन
- स्थिति प्रतिवेदन तयारी
- विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण
- विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण
- क्षमता विकास
- सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी र नियमित बनाउने
- विद्यालयको लेखा परीक्षण
- अध्ययन तथा अनुसन्धान

परिच्छेद ७: मुख्य मुख्य क्रियाकलाप र उपलब्धि सूचक

आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा परिचय:

जस्तो सुकै माहामरी, प्राकृतिक प्रकोप तथा द्वन्दको अवस्था भएपनि बालबालिकाले पढ्न पाउने तथा सिक्न पाउने अवस्था सिर्जन गरिनु पर्दछ। आपकालीन तथा संकटापुर्ण अवस्थामा शिक्षाको उद्देश्य भनेको विभिन्न कारण उत्पन्न संकटकालीन अवस्थामा बालबालिका, परिवार तथा शिक्षा सम्बद्ध व्यक्तिको संरक्षण गर्दै शिक्षालाई निर्वाध रूपमा संचालन गर्नु हो।

यसका लागि समय परिस्थिति सुहाउँदो रणनीति योजना कार्यान्वयन गर्न जरुरी छ। यस्तो योजना बनाउदा अवधारणगत अन्तरगत सम्भावित पुर्वतयारी, तत्कालको व्यवस्थापन तथा क्षतिको पुनःप्राप्ति योजना समेटिएको हुनुपर्दछ।

नेपालमा विभिन्न समयमा विपदको समयमा बालबालिका पढाईबाट बन्चित हुनुपरेका अवस्था थियो। यसैगरी गत वर्षदेखि देखिएको कोभिडले गर्दा अलि सम्म बालबालिकाको शिक्षा प्राप्तीमा देखिएको अवरोधबाट पाठ सिकी आगामी दिन यस्तै विपद तथा संकटापुर्ण अवस्थामा पठनपाठन सुचारु गर्नका लागि यस ५ वर्षे शिक्षा योजनामा सामावेश गरिएको हो।

उद्देश्यहरु:

- संकटको सम्भावित जोखिम गर्न विद्यालय तथा समुदायको क्षमता विकास तथा परिचालन गरी पुर्वसाधानी अपनाई सम्भावित क्षति न्युनीकरण गर्नु ।
- विपद तथा संकटापुर्ण अवस्था पनि बालबालिकाको शिक्षाको लागि वातावरण तयार गर्नु।
- विपद उत्थाशील विद्यालयको भौतिक संरचना निर्माण गर्नु।

रणनीति:

- विपद न्युनीकरणका लागि विद्यार्थी तथा समुदायको क्षमता अभिवृद्धि गरिने छ।
- विपद प्रतिकार्य योजना निर्माण गरी लागु गरिने छ।
- शिक्षा क्षेत्रमा विपदका कारण गर्ने सक्ने प्रत्यक्ष तथा परोक्ष अवस्थाको विश्लेषण गरिने छ।
- विद्यालयको भौतिक संरचनाहरु भुकम्प प्रतिरोधात्मक तथा जोखिममुक्त निर्माण गरिनेछ।
- विपद व्यवस्थापनका लागि प्रत्येक वडामा आपतकालीन संयन्त्रको निर्माण गरिने छ।
- प्रत्येक विद्यालयमा प्राथमिक उपचारका लागि चाहिने सामग्रीहरुको व्यवस्थापन गरिनेछ।
- प्रत्येक विद्यालयमा आपतकालीन कोषको निर्माण गरिने छ।
- विपदको अवस्थामा शिक्षालाई निरन्तरता दिन वैकल्पिक विधिको प्रयोग गरी शिक्षण सिकाई क्रियाकलाप अडागी बढाईनेछ।
- समुदायमा ज्कभ कञ्जयर्षिन कक्षा संचालन गरिने छ।
- बालबालिकालाई घरमै अध्ययन गर्न सक्ने कार्यपुस्तिका उपलब्ध गराउने र अभिभावकले बालबालिकालाई पढ्न सहजीकरण गर्ने र त्यसको अनुगमन तथा सहयोगको लागि स्थानीय शिक्षकलाई परिचालन गरिनेछ।

उपलब्धी:

- विपद तथा संकटापुर्ण अवस्थामा बालबालिकाले सुरक्षित तवरले शिक्षा प्राप्त गरेको हुने।
- विपद तथा संकटापुर्ण अवस्थामा वैकल्पिक उपाय जस्तै घरमा कक्षा १ज्कभ कजययप्लिन० संचालन भएको भएको हुने ।
- बालबालिकाले पर्याप्त मात्राम शिक्षण सिकाई सामग्री प्राप्त गरेको हुने।
- विद्यालयका भौतिक संचरचना विपद उत्थाशील भएको हुने
- विद्यालयमा अपतकालीक कोषको स्थापना भएको

कार्यक्रम वा क्रियाकलाप कार्यान्वयन तालिका

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					कैफियत
			१	२	३	४	५	
१	वि.व्य.स., शिक्षक तथा विद्यार्थीको क्षमता विकास गर्ने							
२	विपद योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने							
३	जोखिम नक्सांकन गर्ने							
४	विद्यालयमा आपतकाली कोषको स्थापन गर्ने							
५	प्राथमिक स्वास्थ्य सामग्रीका व्यवस्था गर्ने							
६	विद्यालयमा सुचना प्रविधिको विस्तार गर्ने							
७	वैकल्पिक विधिको प्रयोग गरी शिक्षालाई निरन्तरता दिने क्षमता विकास							
८	विद्यालयमा वृक्षारोपण गर्ने							
९	निरन्तर तथा सुरक्षित सिकाईका लागि शिक्षक विद्यार्थी सम्मिलित समिति गठन गरी परिचान गर्ने							

आपतकालीन तथा संकटपुर्ण अवस्थामा शिक्षा लागि आवश्यक बजेट:

क्र.सं	शिर्षक	आवश्यक बजेट	२०७८	२०७९	२०८०	२०८१	२०८२
१.							
२							
३							
४							

५							
६							
७							
९							
१०							
११							
१२							
१३							
१४							
	जम्मा						

३.७ शिक्षामा सुचना तथा संचार प्रविधि

३.७.१ परिचय

कुनै पनि विषयका बारेमा खबर लिने र दिने प्रक्रियालाई सूचना भनिन्छ। आधुनिक समयमा परम्परागत सूचना प्रणालीको अन्त्य गर्दै नवीन सूचना प्रविधिको विकास भइसकेको छ। विशेष गरी आधुनिक समयमा इन्टरनेट, कम्प्युटर, मोबाइल, भिडियो, कन्फेरेन्स कल आदिलाई प्रयोग गरी सूचना आदान प्रदान गरिने कार्यको विकास भइरहेको छ। वर्तमान समयमा शिक्षण सिकाई प्रक्रियामा पनि परम्परागत मान्यतालाई त्याग्दै नविनतम् प्रविधिको प्रयोग गरि विश्वमा विकास भएका ज्ञान सिपलाई हामी एक कोठा भित्र सिमित गर्न सक्छौं। जसको प्रयोगले गर्दा आज शिक्षण क्रियाकलापमा निकै सहज भएको छ। सूचना प्रविधिका कारण वर्तमान समयमा सबै क्षेत्रमा पहुँचमा वृद्धि सिकाईको सुनिश्चितता र गुणस्तरमा वृद्धि, रोजगारीका अवसर आदिमा निकै सहयोग पुर्याएको छ। सूचना प्रविधिको महत्व लाई मध्यनजर गरि सिन्धुपाल्चोक जिल्लाकाको इन्द्रावती गा .पा.ले पनि शिक्षाको क्षेत्रमा सुचना र प्रविधिको विकास गर्नका लागि ५ वर्षे रणनीतिक योजना तयार गरेको छ।

३.७.२ वर्तमान अवस्था:

नेपाल सुचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति २०७२ ले सुचना सञ्चारका संरचनामा पहुच पुऱ्याउने विषयमा नीति निर्धारण गरेको छ भने शिक्षा तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धि गुरुयोजना योजना कार्यान्वयन गर्ने उल्लेख गर्ने भनेको छ। यस्तै डिटिचल नेपालको कार्याढाँचा २०७६ ले

विद्यालय तथा क्याम्पसहरूमा शिक्षा तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षा, जियोस्प्यासिल र जिआइएस शिक्षा प्रदान गर्ने र शिक्षा क्षेत्र शिक्षा तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षा सम्बन्धि क्षमता विकास गर्ने र सबैका लागि सुचना प्रविधिसम्बन्धि साक्षरता प्रदान गर्ने उल्लेख गरेको छ।

नेपाल सरकारले २०७६ सालमा स्वीकृत गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीति र विज्ञान तथा प्रविधि प्रवर्धक नीतिमा पनि शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग सम्बन्धि नीतिहरू उल्लेख गरेको छ। उक्त नीतिमा सबै विद्यालयमा सुचना तथा प्रविधि सम्बन्धि संरचना तयार गर्ने इन्टरनेटको पहुँच पुर्याउने तथा सीपयुक्त जनशक्ति तयार पार्ने व्यवस्था गरेको छ। यस गाउँपालिकामा सुचना प्रविधि तथा सञ्चारको विकासका लागि तपशिल बमोजिमका चुनौतीहरू तथा अवसरहरू रहेका छन्।

अवसरहरू

- शिक्षण सिकाई क्रियाकलापमा वृद्धि।
- नविनतम्ज्ञानमासहजैपहुँचवृद्धि।
- बालमैत्री शिक्षणमाजोड।
- विभिन्नICT सामग्रीकोज्ञानरसिपमाअभिवृद्धि
- विश्वव्यापीज्ञानकोपहुँचअभिवृद्धि।
- सुचनाआदानप्रदानमासहजता।

भौगोलिक विकटता

विद्युतको अभाव

आर्थिक अभाव ,

इन्टरनेटको पहुँच सबै वडाका विद्यालयमा नहुनु ,

प्रविधि सम्बन्धि ऐन नियम कानूनको अभाव ,

दक्ष शिक्षकको अभाव।

३.७.३ उदेश्यहरू

- विद्यालय तहमा शिक्षामा नविनतम प्रविधि मार्फत शिक्षण गर्नु।
- शैक्षिकसेवालाईसर्वसुलभतथाप्रभावाकारीबनाउनअनलाइनसिकाइकोविकासतथाप्रयोगकोसुनिश्चितगर्नु।
- नमुनाविद्यालयछनौटगरिशैक्षिकसुचनाज्द्यकोरूपमाविकासगर्नु।
- सूचनातथाप्रविधिकोविस्तारगरीडिजिटलगाउँपालिकाकोविकासगर्नु।

३.७.४ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु:

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none"> ○ विद्यालयमा अधुनिक सुचना प्रविधिको प्रयोग गरि सिकाइको गुणस्तरमा वृद्धि गरिने छ । 	<ul style="list-style-type: none"> ○ प्रत्येक विद्यालयमा आधुनिक सुचना प्रविधिका साधनहरुको व्यवस्थापन गर्ने ।
<ul style="list-style-type: none"> ○ आधुनिक सुचना प्रविधिका वारेमा सम्पूर्ण विद्यालयमा सबै शिक्षकलाई तालिमको व्यवस्था गरिनेछ । 	<ul style="list-style-type: none"> ○ शिक्षकको पेशागत क्षमता वृद्धि गर्न आवश्यकता तथा मागमा आधारित तालिमको व्यवस्था गर्ने ।
<ul style="list-style-type: none"> ○ गाउँपालिका स्तरमा विद्वुतीय पठन सामग्री भएको अनलाइन सिकाइ प्रणालीको विकास गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ○ यसका लागि आवश्यक बजेटको व्यवस्थापन गर्ने ।
<ul style="list-style-type: none"> ○ गाउँपालिका भित्रका सामुदायिक सिकाई केन्द्रलाई डिजिटलाइज गरिनेछ । 	<ul style="list-style-type: none"> ○ गाउँपालिकामा रहेका सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मध्ये एक वटा सिकाइ केन्द्रलाई डिजिटल सिकाइ केन्द्रको रूपमा विकास गर्ने ।
<ul style="list-style-type: none"> ○ सुचना HUB को स्थापना गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ○ नमुना विद्यालय छनौट गरि सुचना HUB को रूपमा विकास गर्ने ।
<ul style="list-style-type: none"> ○ सुचना प्रविधिको विस्तार गरिनेछ । 	<ul style="list-style-type: none"> ○ प्रत्येक विद्यालयमा विद्वुत सेवा विस्तार गर्ने । ○ इन्टरनेटको सुविधा विस्तार गर्ने ।

३.७.५ उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

शिक्षामा सुचना तथा संचार प्रविधितार्किक ढाँचा

उपलब्धी	नतिजा	कार्यक्रमहरु	५ वर्षको लक्ष्य	पुस्त्याइका आधारहरु
शिक्षामा सुचना तथा संचार	<ul style="list-style-type: none"> ○ विद्यालयमा सुचना तथा संचार प्रविधिको 	<ul style="list-style-type: none"> ○ कम्प्युटर तथा इन्टरनेटको विस्तार 	<ul style="list-style-type: none"> ○ सबै माध्यमिक तथा ६ देखि ८ सम्मका 	विद्यालयको स्थलगत

प्रविधिको विस्तार तथा उपयोग	<p>पूर्वाधारलाई सुदृढ गरिएको</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ सुचना तथा संचार प्रविधिको प्रयोग गरी कक्षाकोठामा शिक्षण भएको ○ सुचना तथा संचार प्रविधिको प्रयोगमा बालबालिकाको पहुँच भएको 		<p>विद्यालयमा कम्प्युटर तथा इन्टरनेट सहयोग गर्ने</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ विद्यालयमा विद्युतीय पुस्तकालयको लागि सहयोग 	अनुगमन प्रतिवेदन, इमिस प्रतिवेदन
-----------------------------	--	--	--	----------------------------------

कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप कार्यान्वयन तालिका

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	अल्पकालिन लक्ष्य	दिर्घकालिन लक्ष्य	जिम्मेवार पक्ष	कैफियत
१	गाउँपालिकामा खुल्ला इ पुस्तकालयको स्थापना	२ ओटा	१	१	संघिय प्रदेश तथा स्थानीय सरकार	
२	सबै विद्यालयमा इन्टरनेटको सुविधा प्रदान गर्ने	सबै विद्यालय	२५	२५	ना.पा।	
३	सबै विद्यालयमा कम्प्युटर कक्षा सञ्चालन गर्ने	सबै	२५	२५		
४	एक विद्यालय एक आइ टी शिक्षकको व्यवस्था गर्ने।	विद्यालय	२५	२५		

कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप कार्यान्वयन तालिका एवं बजेट विवरण

क्र.सं.	बजेट विवरण रु. हजारमा	कैफियत
---------	-----------------------	--------

	प्रमुख क्रियाकलाप	कुल बजेट	२०७८	२०७९	२०८०	२०८१	२०८२	बजेटको स्रोत	
१	गाउँपालिकामा खुल्ला इ पुस्तकालयको स्थापना	२०००		१०००		१०००		संघ प्रदेश र स्थानीय सरकार	
२	सबै विद्यालयमा इन्टरनेटको सुविधा प्रदान गर्ने	३०००		२०००		१०००		संघ प्रदेश र स्थानीय सरकार	
३	सबै विद्यालयमा कम्प्युटर कक्षा सञ्चालन गर्ने	५०००		२५००		२५००		संघ प्रदेश र स्थानीय सरकार	
४	एक विद्यालय एक आइ टी शिक्षकको व्यवस्था गर्ने।	६०००		३०००		३०००		संघ प्रदेश र स्थानीय सरकार	

३.९ स्वास्थ्य खानेपानी तथा स्वच्छता

३.९.१ परिचय

मानव जीवनमा स्वास्थ्य एक अपरिहार्य पूर्वाधार हो । जसले शारीरिक मानसिक संवेगात्मक स्वस्थतालाई बुझाउदछ । विकासका पूर्वाधारभित्र स्वच्छ खानेपानी एक अमुल्य अङ्ग हो । जसले विद्यार्थीको चौतर्फी विकास सन्तुलन कायम राख्न अहम भुमिका खेलेको छ ।

३.९.२ वर्तमान अवस्था

बालबिलकाहरुलाई प्रकृतिमा छोडी स्वस्फुर्त तरिकामा सिकाइ वा शिक्षण सिकाइ गर्ने ध्ययले स्वच्छ हरियाली वातावरणको ठुलो महत्व रहेको छ । जन्मजात देखि अर्जित गुणहरुको

संगमबाट एक सानो बाल उद्धानको व्यवस्था आजको आवश्यकता पनि रहेको छ । यी सबै कुरालाई आत्मसात गरी इन्द्रावती गाउँपालिकाले ५ शिक्षा रणनीतिक गुरु योजनामा समावेश गरिएको छ ।

३.९.३ उद्देश्यहरू

- प्रत्येक विद्यालयमा स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्था गर्नु ।
- विद्यालयमा विद्यार्थीहरूको स्वास्थ्य स्थिति सुधार गर्ने
- स्वच्छ वातावरणमा शिक्षण सिकाई क्रियाकलाप गर्नु
- विद्यालयमा सेनेटरी प्याडको वितरण गर्नु
- स्थानीय स्तरमा सेनेटरी प्याड उत्पादन गर्नु ।

३.९.४ रणनीतितथा कार्यनितिहरू:

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none"> ○ प्रत्येक विद्यालयमा स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्था गरिनेछ । 	<ul style="list-style-type: none"> ○ गाउँपालिका भित्रका खानेपानीको समस्या भएका विद्यालयहरूलाई आवश्यक बजेटको व्यवस्था गर्ने। ○ प्रत्येक विद्यालयमा बालमैत्री धारा निर्माण गर्ने।
<ul style="list-style-type: none"> ○ माध्यमिक विद्यालयमा लागु भएको विद्यालय नर्स कार्यक्रमलाई विस्तार आधारभुत तहका विद्यालयहरूमा विस्तार गरिनेछ। 	<ul style="list-style-type: none"> ○ माध्यमिक विद्यालयमा लागु भएको विद्यालय नर्स कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिने ○ आधारभुत तहका विद्यालयहरूमा नर्स कार्यक्रम लागु गर्नका लागि अनुदान रकम प्रदान गर्ने। ○ प्रत्येक विद्यालयमा आवश्यक पर्ने स्वास्थ्य सामग्रीहरूको व्यवस्थापन गर्ने।
<ul style="list-style-type: none"> ○ प्रत्येक विद्यालयमा Green school clean school को कार्यक्रम लागु गरिनेछ। 	<ul style="list-style-type: none"> ○ यसका लागि आवश्यक बजेटको व्यवस्थापन गर्ने। ○ प्रत्येक विद्यालयमा साना साना बालउद्यानहरूको निर्माण गर्ने।

३.९.५ उपलब्धी, नतिजा , क्रियाकलाप र लक्ष्य
स्वास्थ्य खानेपानी स्वच्छता विकास कार्यढाँचा

उपलब्धी	नतिजा	कार्यक्रमहरु	५ वर्षको लक्ष्य	पुस्त्याइ का आधारहरु
विद्यालयमा स्वच्छ खानेपानी को व्यवस्था भएको	<ul style="list-style-type: none"> खानेपानीको धारा तथा हात धुने स्टेशन सहित साबुनको व्यवस्था भएको 	<ul style="list-style-type: none"> अन्तरक्रिया कार्यक्रम खानेपानी तथा स्वच्छताका लागि सामग्रीको व्यवस्थापन अभिभावक तथा विद्यार्थीहरुलाई सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धि सचेतनामुलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> २५ विद्यालयलाई पाइप हिल ट्याडकी सहयोग गर्ने ५० विद्यालयलाई सरसफाइका सामग्री उपलब्ध गराउने ५०० जना अभिभावकलाई स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइका बारेमा जनचेतना दिने 	विद्यालय को स्थलगत अनुगमन प्रतिवेदन, इमिस प्रतिवेदन
किशोरीमैत्री शौचालय को व्यवस्था भएको	<ul style="list-style-type: none"> किशोरीको लागि छुट्टै किशोरीमैत्री शौचालयको व्यवस्था भएको स्यानेटरी प्याड फेर्न तथा 	<ul style="list-style-type: none"> शौचालय निर्माण तथा प्रयोग स्यानेटरी प्याड वितरण 	<ul style="list-style-type: none"> सबै विद्यालयका किशोरीहरुलाई स्यानेटरी प्याड उपलब्धताको सुनिश्चितता र व्यवस्थापनका लागि तालिम उपलब्ध गराइने 	सामाजिक परीक्षण प्रतिवेदन

	त्यसको व्यवस्थापन का लागि किशोरी कक्षको व्यवस्था भएको			
विद्यालय को वातावरण हरियाली सिकाइ मैत्री भएका	○ सबै विद्यालयमा फुलबारी तथा साना गार्डेन स्थापना भएका	○ बगैचा तथा फुलबारी निर्माण	○ सबै विद्यालयमा बगैचा तथा फुलबारी स्थापनाका आवश्यक बिरुवा उपलब्ध गराउने	स्थलगत अनुगमन प्रतिवेदन

कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप कार्यान्वयन तालिका

क्र.सं..	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	अल्पकालिन लक्ष्य	दिर्घकालिन लक्ष्य	जिम्मेवार पक्ष	कैफियत
१	विद्यालय खानेपानी तथा स्वच्छताका लागि छलफल तथा अन्तर्क्रिया	सबै विद्यालय	२५	२५	संघिय प्रदेश तथा स्थानीय सरकार न.पा.	
२	विद्यालय खानेपानी तथा स्वच्छताको योजना सहित व्यवस्थापन	सबै विद्यालय				
३	पाइप हिल ट्याङ्की सहयोग	सबै विद्यालय	२५	२५		
४	फुलबारी तथा बगैचाका लागि बिरुवा उपलब्ध गराउने	विद्यालय	सबै			

कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप कार्यान्वयन तालिका एवं बजेट विवरण

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	बजेट विवरण रु. हजारमा						बजेटको स्रोत	कैफियत
		कुल बजेट	२०७८	२०७९	२०८०	२०८१	२०८२		
१	विद्यालय खानेपानी तथा स्वच्छताका लागि छलफल तथा अन्तर्क्रिया								स्रोत नचाहिने
२	विद्यालय खानेपानी तथा स्वच्छताको योजना सहित व्यवस्थापन								स्रोत नचाहिने
३	पाइप हिल ट्याङ्की सहयोग	५००	१००	१००	१००	१००	१००	संघ प्रदेश र स्थानीय सरकार	
४	फुलबारी तथा बगैचाका लागि बिरुवा उपलब्ध गराउने	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	संघ प्रदेश र स्थानीय सरकार	

३.१० आपतकालिन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा

३.१०.१ परिचय

आपतकालिन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षाक्षेत्रमा कुन बेला के हुन्छ भन्ने कुरा कसैलाई थाहा छैन । विगतमा विभिन्न समयमा हाम्रो देशले विभिन्न आपतकालिन समस्याहरू भेगदै आइरहेको छ । जसको प्रभाव तथा असर प्रत्यक्ष रूपमा शिक्षा क्षेत्रमा परिरहेको छ ।

३.१०.२ वर्तमान अवस्था

विशेष गरी वि स १९९० सालको महाभुकम्प त्यस्तै २०७२ सालको भुकम्प र २०७६/२०७७/२०७८ सालमा देखा परेको कोभिडले विशेष गरी शिक्षा क्षेत्रमा ठूलो असर पारेको छ । यी विभिन्न आपतकालिन अवस्थालाई मध्यनजर गर्दै शिक्षा क्षेत्रलाई सुरक्षित शिक्षण सिकाइ गर्नका लागि मंगलसेनगाउँपालिकाले १० वर्षे शिक्षा योजनामा आपतकालिन तथा संकटपूर्ण अवस्थाबाट जोगिने र शिक्षालाई निरन्तरता दिने र वैकल्पिक विधिको माध्यमबाट शिक्षाको विकास गर्ने गरी योजना बनाएको छ ।

३.१०.३ उद्देश्यहरू

- संकटको सम्भावित जोखिममा रहेका विद्यालय तथा समुदायको क्षमता विकास तथा परिचालन गरी पुर्वसावधानी अपनाई सम्भावित क्षति न्युनिकरण गर्नु ।
- विपद प्रतिकार्य योजना बनाइ लागु गर्नु ।
- विपद तथा संकटपूर्ण अवस्थामा पनि बालबालिकाको लागि सिकाइ वातावरण तयार गर्नु ।
- विपद उत्थानशील विद्यालयहरूको भौतिक संरचना निर्माण तथा प्रबलिकरण गर्नु ।

३.१०.४ रणनीति तथा कार्यनीतिहरू:

रणनीति	कार्यनीति
○ विद्यालयका भौतिक संरचना विपद रहित निर्माण गरिनेछ ।	○ गाउँपालिका भित्रका विद्यालयहरूका भौतिक संरचनाहरूको प्रबलीकरण गर्ने । ○ नयाँ भवनहरू भुकम्प प्रतिरोधी मात्र निर्माण गर्ने ।
○ खतरा पहिचान तथा जोखिमयुक्त भवनहरूको नक्साङ्कन गरिनेछ ।	○ दक्ष तथा प्राविधिक जनशक्तिमार्फत सबै क्षेत्रका विद्यालयहरूको नक्साङ्कन गर्ने ○ जोखिमयुक्त भवनहरूको तत्काल प्रबलिकरण कार्य सुरु गर्ने
○ विपदको अवस्थामा शिक्षालाई निरन्तर रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।	○ यसका लागि आवश्यक बजेटको व्यवस्थापन गर्ने । ○ वैकल्पिक विधिको प्रयोग गरी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने । ○ E-learning सिकाई सञ्चालन गर्ने ।

<ul style="list-style-type: none"> ○ उद्धार तथा राहतका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ। 	<ul style="list-style-type: none"> ○ प्रत्येक विद्यालयमा आपतकालिन कोषको व्यवस्था गर्ने । ○ विपद व्यवस्थापनका लागिप्रत्येक वडामा आपतकालिन संयन्त्रको निर्माण गर्ने । ○ विपदबाट जोगिनका लागिविद्यार्थीहरूमा जनचेतनाका कार्यक्रमसञ्चालन गर्ने ।
---	---

३.१०.५ उपलब्धी, नतिजा , प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य
आपतकालिन तथा संकटपूर्ण शिक्षा कार्यढाँचा

उपलब्धी	नतिजा	कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य	पुस्त्याइका आधारहरू
विद्यालय विपद उत्थानशील भौतिक संरचनानिर्माण तथा सुविधाको व्यवस्था	<ul style="list-style-type: none"> ○ विद्यालयका भौतिकसंरचना विपद उत्थानशील भएको ○ विद्यालयमा विपदकासमयमा प्रतिकार्य गर्नको लागि द्रुत गतिको प्रतिकार्य समिति गठन ○ विद्यालयमा आपतकालिन कोषको व्यवस्था भएको ○ विद्यालयमा प्राथमिकउपचार तथा उद्धार गर्नेसामग्रीको व्यवस्था भएको 	<ul style="list-style-type: none"> ○ भौतिक निर्माण ○ विपद जोखिमन्युनिकरण विषयकोसिकाई बाल क्लबको क्षमताविकास गरी परिचालन गर्ने ○ विपद प्रतिकार्य योजनानिर्माण गर्ने र त्यसका लागि क्षमता विकास गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ○ २५वटा भुकम्प प्रतिरोधी विद्यालय भवनहरू निर्माण ○ ५० विद्यालयलाई सरसफाइका सामग्री उपलब्ध गराउने ○ ५०० जना अभिभावकलाई खानेपानी तथा सरसफाईका वारेमा जनचेतना प्रदान गर्ने । 	विद्यालयको स्थलगत अनुगमन प्रतिवेदन, इमिस प्रतिवेदन

<p>आपतकालिन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा पनि वैकल्पिक सिकाइको व्यवस्था भएको</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ वैकल्पिक विधिको माध्यमबाट शिक्षण सिकाइ भएको ○ घुम्ती तथा टोल शिक्षा भएको हुने ○ घरमा कक्षा सञ्चालन भएको 	<ul style="list-style-type: none"> ○ वैकल्पिक शिक्षणका लागि शिक्षकलाई तालिम ○ Home school तथा अभिभावक शिक्षाका लागि शिक्षकको क्षमता विकास गर्ने । ○ अवश्यकता अनुसार घुम्ती कक्षा सञ्चालनका लागि सहयोग गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ○ सबै विद्यालयका किसोरीहरुलाई स्थानीय प्याड उपलब्धताको सुनिश्चितता र व्यवस्थापनका लागि तालिम उपलब्ध गराइने 	<p>सामाजिक परीक्षण प्रतिवेदन</p>
---	---	--	--	----------------------------------

कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप कार्यान्वयन तालिका

क्र.सं..	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	अल्पकालिन लक्ष्य	दिर्घकालिन लक्ष्य	जिम्मेवार पक्ष	कैफियत
१	वि.व्य.स. शिक्षक तथा विद्यार्थीको क्षमता विकास गर्ने	सबै वि.व्य.स.	२५	२५	संघिय प्रदेश तथा स्थानीय सरकार ना.पा।	
२	विपद योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने	सबै विद्यालय	५०			
३	जोखिम नक्साङ्कन गर्ने	सबै विद्यालय	२५	२५		
४	विद्यालयमा आपतकालिन कोषको स्थापना गर्ने	सबै विद्यालय	२५	२५		
५	प्राथमिक उपचार सम्बन्धी स्वास्थ्य सामग्रीको व्यवस्थापन गर्ने	सबै विद्यालय	२५	२५		
६	विद्यालयमा सुचना प्रविधिको विकास गर्ने	सबै विद्यालय	१५	३५		

७	वैकल्पिक विधीको प्रयोग गरी सिकाइलाई निरन्तरता दिने	सबै विद्यालय	१५	३५		
८	निरन्तर तथा सुरक्षित सिकाइका लागि विद्यार्थी शिक्षक सम्मिलित समिति गठन गरी परिचालन गर्ने	सबै विद्यालय	२५			

कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप कार्यान्वयन तालिका एवं बजेट विवरण

क्र.सं..	प्रमुख क्रियाकलाप	बजेट विवरण रु.हजारमा						बजेटको स्रोत	कैफियत
		कुल बजेट	२०७८	२०७९	२०८०	२०८१	२०८२		
१	वि व्य स शिक्षक तथा विद्यार्थीको क्षमता विकास गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	संघ प्रदेश र स्थानीय सरकार	
२	विपद योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने	१००		१००					
३	जोखिम नक्साङ्कन गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००		
४	विद्यालयमा आपतकालिन कोषको स्थापना गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००		
५	प्राथमिक उपचार सम्बन्धी	५००	१००	१००	१००	१००	१००		

	स्वास्थ्य सामग्रीको व्यवस्थापन गर्ने								
६	विद्यालयमा सुचना प्रविधिको विकास गर्ने	२५००	५००	५००	५००	५००	५००		
७	वैकल्पिक विधीको प्रयोग गरी सिकाइलाई निरन्तरता दिने								स्रोत नचाहिने
८	निरन्तर तथा सुरक्षित सिकाइका लागि विद्यार्थी शिक्षक सम्मिलित समिति गठन गरी परिचालन गर्ने								स्रोत नचाहिने

परिच्छेद: ४ कार्यान्वयन अनुगमन तथा मुल्याङ्कन समन्वय र सहजीकरण

४.१ परिचय

कार्यक्रम कार्यान्वयनको समय पश्चात अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्न जरुरी छ । शैक्षिक कार्यक्रमहरूको स्रोत साधनको विनियोजित रकम तथा खर्च सहि ठाउँमा प्रतिफलदिने खालको छकि छैन भनी अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्न जरुरी छ । यसले कार्यक्रमको वर्तमान अवस्था

र प्रगतिको स्थितिको बारेमा जानकारी दिन्छ । अनुगमन तथा मुल्याङ्कनले शैक्षिक कार्यक्रममा भएको लगानीलाई नतिजामुखी जवाफदेहि तथा उत्तरदायीपूर्ण बनाउन सहयोग गर्दछ ।

४.२ उद्देश्यहरू

- शैक्षिक कार्यक्रमहरूमा स्रोत र साधनको उपयुक्त प्रयोग तथा त्यसको प्रतिफल मापन गर्नु ।
- अनुगमन तथा मुल्याङ्कनलाई नतिजामुखी बनाउनु ।
- नयाँ योजना तथा कार्यान्वयन कार्यान्वयन कार्यक्रमतय गर्न सिकाइ प्रणाली विकास गर्नु ।

४.३ रणनीति तथा कार्यनीतिहरू:

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none"> ○ व्यवस्थित रूपमा अनुगमन तथा मुल्याङ्कन प्रणाली लागु गरि व्यवहारत कार्यान्वयन गरिनेछ । 	<ul style="list-style-type: none"> ○ संघिय सरकार प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारहरूबीच समन्वयात्मक रूपमा अनुगमन तथा मुल्याङ्कन प्रणालीको व्यवस्था गरी शैक्षिक कार्यक्रमको अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने । ○ गाउँपालिका स्तरमा नगर प्रमुख जयुको संयोजकत्वमा अनुगमन तथा मुल्याङ्कन समिति गठन गर्ने । ○ वर्षको कम्तिमा २ पटक पदाधिकारी र शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखाबाट नियमित रूपमा अनुगमन गर्ने ।
<ul style="list-style-type: none"> ○ नगर शिक्षा योजनाको कार्यान्वयनको प्रभावकारीताको अध्ययन गरिने छ । 	<ul style="list-style-type: none"> ○ यसका लागि पालिका स्तरमा विज्ञहरूको अध्ययन टेली गठन गरी प्रतिवेदन प्रकाशित गर्ने ।

कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप कार्यान्वयन तालिका

क्र.सं..	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	अल्पकालिन लक्ष्य	दिर्घकालिन लक्ष्य	जिम्मेवार पक्ष	कैफियत
१	नियमित रूपमा नगर शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखाबाट अनुगमन	सबै विद्यालय	वर्षमा कम्तिमा २ पटक	वर्षमा कम्तिमा ४ पटक	गाउँपालिका	
२	शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा र जनप्रतिनिधिद्वारा संयुक्त रूपमा विद्यालय अनुगमन	सबै विद्यालय	वर्षमा कम्तिमा २ पटक	वर्षमा कम्तिमा ४ पटक		
३	वडा कार्यालयबाट अनुगमन	वडा भन्नाका विद्यालय	वर्षमा कम्तिमा १२ पटक			

कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप कार्यान्वयन तालिका एवं बजेट विवरण

क्र.सं..	प्रमुख क्रियाकलाप	बजेट विवरण रु हजारमा						बजेटको स्रोत	कैफियत
		कुल बजेट	२०७८	२०७९	२०८०	२०८१	२०८२		
१	नियमित रूपमा नगर शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखाबाट अनुगमन	१००	२०	२०	२०	२०	२०	संघ प्रदेश र स्थानीय सरकार	
२	शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा र जनप्रतिनिधिद्वारा संयुक्त रूपमा विद्यालय अनुगमन	३००	६०	६०	६०	६०	६०		
३	वडा कार्यालयबाट अनुगमन								स्रोत नचाहिने

परिच्छेद ५ लगानी तथा स्रोत व्यवस्थापन

५.१ परिचय

कुनै पनि योजना सफल रूपमा कार्यान्वयन गर्नको लागि आर्थिक स्रोतको सहि पहिचान र परिचालन गर्नुपर्ने आवश्यकता रहन्छ । त्यसै गरी आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा गति प्रदान गर्न तथा वढ्दो जन आकांक्षा र आवश्यकताहरूलाई कुनै पनि योजनाले सम्बोधन गर्ने पर्दछ । त्यसरी सम्बोधन गर्दा निश्चित रूपमा विगतका उपलब्धी र अनुभव एवं वर्तमानको आवश्यकता र भविष्यको दृष्टिकोण र लक्ष्यको आधारमा केही पुरानो कार्यक्रमहरूलाई निरन्तरता दिनु पर्ने तथा कतिपय नयाँ कार्यक्रमहरू थप गर्नुपर्ने हुन्छ । यसै सन्दर्भमा यो योजनामा पुराना तथा नयाँ कार्यक्रमहरूलाई समावेश गर्ने गरी यो वितीय योजना निर्माण गरीएको छ । विशेष गरी आधारभुत तथा माध्यमिक शिक्षामा गाउँपालिकाले जोड दिनुपर्ने देखिन्छ । शिक्षामा गरीने लगानि व्यक्ति, समाज र राष्ट्रको दिर्घकालिन हितको लागि हुन्छ । नेपालको संविधान, २०७२ ले आधारभुत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क गर्ने व्यवस्था गरीएको छ । त्यसलाई कार्यान्वयन गर्नको लागि समेत यस योजनाले विशेष वित्तिय व्यवस्थापन गर्नुपर्ने देखिन्छ । शिक्षामा पर्याप्त लगानि गर्दा समतामुलक र न्यायमुलक समाज निर्माणमा विशेष सहयोग पुग्ने देखिन्छ । संघ तथा प्रदेशसँग समन्वय गरी वर्तमान समयको आवश्यकता बमोजिम शिक्षामा बजेट व्यवस्थापन गर्नु आवश्यक छ । शिक्षामा आवश्यक पर्ने आर्थिक स्रोत कहाँबाट जुटाउने, कुन कुन क्षेत्रमा विनियोजन गर्ने, विनियोजन गरेपश्चात कसरी खर्च गर्ने र खर्च गरीएको क्षेत्रको उपलब्धी के कस्तो रहने जस्ता विषयहरू समेत योजनामा समावेश गर्न खोजिएको छ ।

५.२ उद्देश्य

यस योजनाको वित्तीय व्यवस्थापनको लागि देहाए बमोजिमका उद्देश्यहरू राखिएका छन् ।

१. योजना अवधिका लागि विद्यालय शिक्षामा आवश्यक बजेटको प्रक्षेपण गर्नु
२. विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी पहिचान गरीएका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्नु
३. उपलब्ध सम्भावित स्रोतका आधारमा पहिचान गरीएका कार्यक्रमहरूको प्राथमिकताक्रम तोकि कार्यक्रमगत बजेट निर्धारण गर्नु
४. लगानी उपयोगको जानकारी लिने उपयुक्त विधि, प्रक्रिया उपयुक्त पद्धतिको विकास गर्नु

५.३ रणनीतिहरू

योजनाको वित्तीय व्यवस्थापन सम्बन्धी उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न देहाए बमोजिमका रणनीतिहरू अबलम्बन गरीनेछन्:

१. गाउँ सभालाई शिक्षा क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राखि बजेट छुट्याउने गरी कार्यक्रमहरूको प्रस्ताव गर्ने ।
२. शिक्षकहरूको क्षमता विकासका लागि पालिकास्तरीय क्षमता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गरीने र गाउँस्तरीय क्षमता विकासका लागि आवश्यक बजेट स्थानीय सरकारको लगानीमा गर्ने ।
३. सामुदायिक विद्यालयमा कार्यरत नीजि शिक्षकहरूको लागि तलब भत्ता र शिक्षक प्रोत्साहन बाफतको रकम गाउँपालिकाले आफ्नो स्रोतबाट व्यवस्था मिलाउने ।
४. संघीय र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त भइरहेको शर्त कार्यक्रमहरूको निरन्तरता दिँदै यी कार्यक्रमको सङ्ख्यात्मक विस्तारका लागि पहल गर्ने ।
५. संघीय र प्रदेश सरकारबाट समेट्न नसकेका कार्यक्रमहरूको हकमा शर्त नै कार्यक्रम विस्तार गर्न संघीय र प्रदेश सरकारलाई पहल गर्ने ।

६. विद्यालयहरूलाई अनुदान प्रदान गरीए पश्चात लक्षित गुणस्तर सुनिश्चितका लागि सम्बन्धीत विद्यालयलाई नै जिम्मेवार बनाउने ।
७. विद्यालयमा पुस्तकालय, विज्ञान प्रयोगशाला, कम्प्युटर प्रयोगशालाको विस्तार गर्न संघीय, प्रदेश सरकार मार्फत पहल गर्ने छ र सो बाट अपुग रकम गाउँपालिकाले व्यवस्थापन गर्ने ।
८. शिक्षा क्षेत्रको शैक्षिक, भौतिक तथा प्रशासनिक विकास तथा गुणस्तरको लागि गाउँपालिकाले आफ्नो समानीकरण अनुदानको कम्तिमा २० प्रतिशत लगानि गर्ने ।

विद्यालय क्षेत्रअन्तर्गतका विभिन्न उपक्षेत्र तथा विषयमा प्रस्तावित बजेट (रु हजारमा)

शिक्षाका क्षेत्रहरू	वर्ष				
	२०७८	२०७९	२०८०	२०८१	२०८२
प्रारम्भिक शिक्षा					
आधारभुत शिक्षा					
माध्यमिक शिक्षा					
प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा					
पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक					
शिक्षक व्यवस्थापन तयारी तथा पेशागत विकास सहयोग					
शिक्षामा सुचना संचार प्रविधि					
विद्यालय नेतृत्व तथा शुसासन					
स्वास्थ्य खानेपानी तथा स्वच्छता					
आपतकालिन तथा संकटापुर्ण अवस्थामा शिक्षा					

कार्यक्रम मुल्याङ्कन तथा सहजीकरण	अनुगमन	तथा				
जम्मा आवश्यक बजेट						

सन्दर्भ सामग्रीहरू

- Department of Education (2017), FLASH I Report 2074 (2017-18), Author: Sanothimi, Bhaktapur.
- अर्थ मन्त्रालय (२०७१), आर्थिक सर्वेक्षणआर्थिक वर्ष २०७०/२०७१, लेखक: सिंहदरबार, काठमाण्डौं ।
- अर्थ मन्त्रालय (२०७२), आर्थिक सर्वेक्षणआर्थिक वर्ष २०७१/२०७२, लेखक: सिंहदरबार, काठमाण्डौं ।
- अर्थ मन्त्रालय (२०७४), आर्थिक सर्वेक्षणआर्थिक वर्ष २०७३/२०७४, लेखक: सिंहदरबार, काठमाण्डौं ।
- अर्थ मन्त्रालय (२०७५), आर्थिक सर्वेक्षणआर्थिक वर्ष २०७४/२०७५, लेखक: सिंहदरबार, काठमाण्डौं ।
- अर्थ मन्त्रालय (२०७६), आर्थिक सर्वेक्षणआर्थिक वर्ष २०७५/२०७६, लेखक: सिंहदरबार, काठमाण्डौं ।
- उच्चस्तरीय राष्ट्रिय शिक्षा आयोगको प्रतिवेदन (अप्रकाशित), लेखक : सिंहदरबार, काठमाण्डौं ।
- मंगलसेन गाउँपालिका (२०७४), गाउँपालिका पार्श्वचित्र
- पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०७६), विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६
- राष्ट्रिय योजना आयोग (२०६८), त्रिवर्षीय योजना २०६७/६८-२०६९/७०, लेखक: सिंहदरबार, काठमाण्डौं ।
- राष्ट्रिय योजना आयोग (२०७१), तेह्रौं योजना २०७०/७१-२०७२/७३, लेखक: सिंहदरबार, काठमाण्डौं ।
- राष्ट्रिय योजना आयोग (२०७३) चौधौं योजना २०७३/७४-२०७५/७६, लेखक: सिंहदरबार, काठमाण्डौं ।
- शिक्षा क्षेत्र कार्यक्रम (अप्रकाशित)
- शिक्षा मन्त्रालय (२०२८), राष्ट्रिय शिक्षा पद्धति २०२८-२०३२ सम्मको योजना, लेखक : केशरमहल, काठमाण्डौं ।
- शिक्षा मन्त्रालय (२०६६), विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना २०६६-२०७२, लेखक : केशरमहल, काठमाण्डौं ।
- शिक्षा मन्त्रालय (२०७३), विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम २०७३/७४-२०७९-८०, लेखक: सिंहदरबार, काठमाण्डौं ।
- शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय (२०७६), राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६
- दिगो विकास लक्ष्य २०१६-२०३०

अनुसुचि १

गाउँ शिक्षा योजना निर्माण मुल समिति

क्र स	नाम	पद	आबद्ध निकाय	कैफियत
-------	-----	----	-------------	--------

अनुसुचि २

गाउँ शिक्षा योजना मस्यौदा लेखन समिति

क्र स	नाम	पद	आबद्ध निकाय	कैफियत
१				
२				
३				
४				
५				
६				
७				

सल्लाहकार समिति

१. संयोजक-
२. सदस्य-
- ३.

